

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2013

National Library
of Sweden

Fotografering och integritet

Betänkande av integritetsskyddskommittén

1974:85

SOU

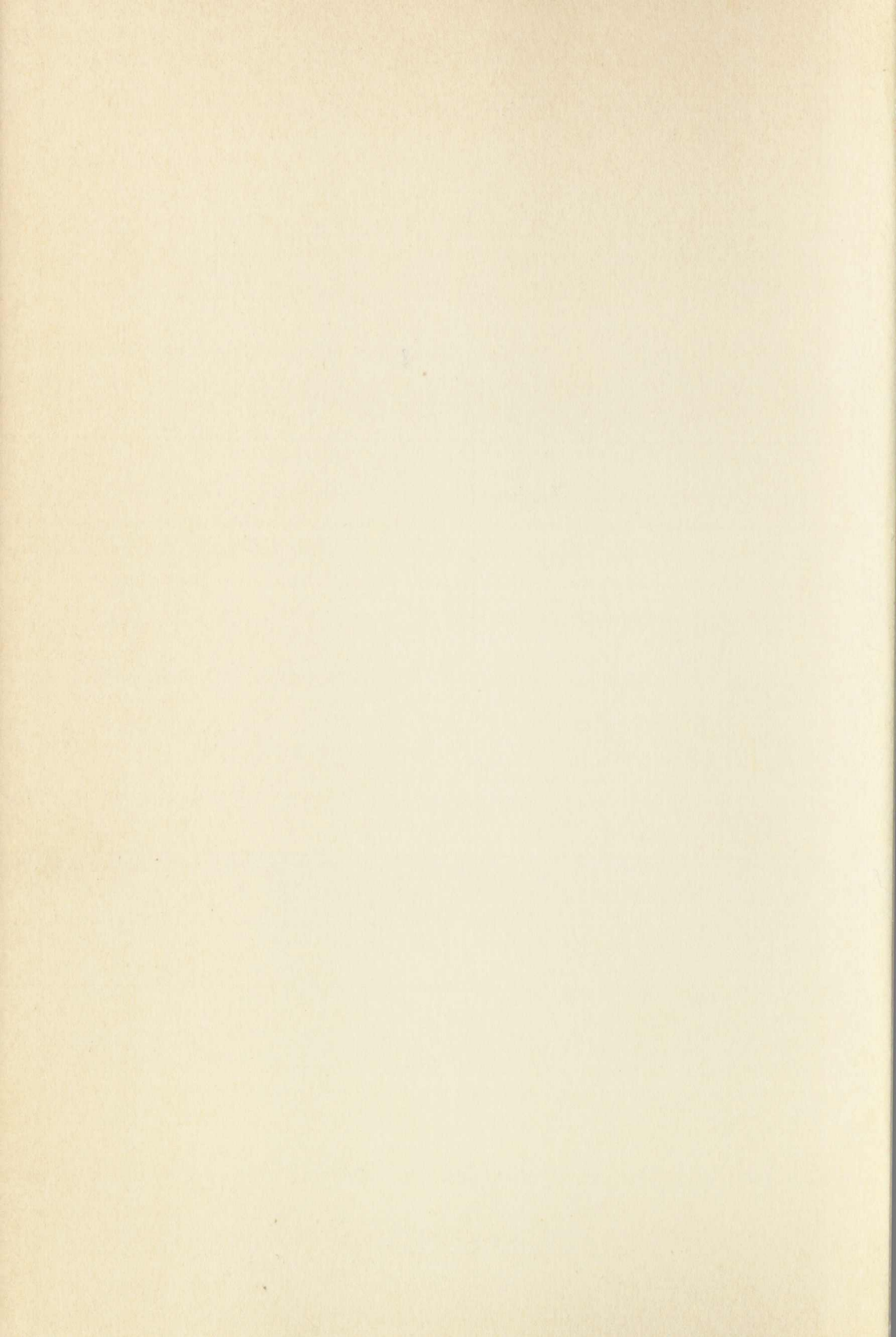

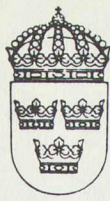
Fotografering och integritet

Betänkande av integritetsskyddskommittén

1974:85

NOSS

Statens offentliga utredningar
1974:85
Justitiedepartementet

Fotografering och integritet

Betänkande av integritetsskyddskommittén
Stockholm 1974

Omslag: Johan Hillbom
ISBN 91-38-02065-3
LiberTryck Stockholm 1974

Fotografiering och
integritet

Reprint av original utgivet 1974
Stockholm 1974

Till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Genom beslut den 13 maj 1966 bemyndigade Kungl. Maj: t chefen för justitiedepartementet att tillkalla högst sju sakkunniga för utredning angående förstärkt integritetsskydd på personrättens område.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallades den 4 augusti 1966 såsom sakkunniga dåvarande justitierådet, sedermera justitiekanslern Bengt Lännergren, tillika ordförande, dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, numera ambassadören Kaj Björk, dåvarande ledamoten av riksdagens första kammare, numera ledamoten av riksdagen, ombudsmannen Thure Dahlberg, dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren Gunnar Larsson i Luttra, dåvarande kommerserådet, numera generaldirektören, Olle Lindqvist, dåvarande revisionssekreteraren, numera hovrättslagmannen, Anders Litzén och dåvarande ledamoten av riksdagens första kammare, docenten Henrik Åkerlund.

Att såsom experter biträda utredningen förordnades den 5 oktober 1967 laboratorn Alf Lindgren och teknologie licentiaten Patrik Wahren. Med entledigande av Wahren förordnades den 4 februari 1971 forskningschefen hos försvarets forskningsanstalt Bengt Kleman att biträda utredningen som expert.

Till sekreterare åt de sakkunniga förordnades den 25 september 1970 hovrättsassessorn Harald Rangnitt.

Chefsjuristen Göran Ljungberg, som tidigare varit sekreterare åt de sakkunniga, förordnades den 21 december 1970 att biträda utredningen som expert.

De sakkunniga har antagit namnet integritetsskyddskommittén.

Kommittén har i september 1970 avgivit delbetänkandet Skydd mot avlyssning (SOU 1970: 47).

Kommittén får härmed överlämna delbetänkande om Fotografering och integritet. Betänkandet är enhälligt. I en viss fråga har dock särskilt yttrande avgivits av herr Åkerlund.

Av kommitténs experter har i den nu redovisade delen av utredningsarbetet deltagit Kleman och Ljungberg.

Avsikten är att återstående delar av utredningsuppdraget skall redovisas i ett kommande slutbetänkande.

Stockholm den 15 oktober 1974

Bengt Lännergren

Kaj Björk Thure Dahlberg Gunnar Larsson

Olle Lindqvist Anders Litzén Henrik Åkerlund

/Harald Rangnitt

Innehåll

<i>Författningsförslag</i>	7
Lag om ändring i brottsbalken	7
Lag om TV-övervakning	8
<i>Sammanfattning</i>	11
<i>Summary</i>	14
<i>Utredningsdirektiven</i>	19
1 <i>Betänkangets omfattning och innehåll</i>	23
1.1 Utredningsuppdraget	23
1.2 Redovisning av utredningsresultatet	24
1.3 Delbetänkangets innehåll	25
2 <i>Den optiska apparaturen</i>	27
2.1 Inledning	27
2.2 Apparaturen	28
2.2.1 Filmkamera	28
2.2.2 TV-kamera	29
2.2.3 Kikare	30
2.2.4 Fibernkikare	31
2.2.5 Envägsspegel	31
2.2.6 Mörkerapparat	31
2.3 Skyddsåtgärder	33
3 <i>Svensk rätt</i>	34
3.1 Hemfridsbrott och olaga intrång	34
3.2 Ofredande	36
3.3 Brytande av post- eller telehemlighet	37
3.4 Intrång i förvar	38
3.5 Inskränkningar i rätten att använda optisk apparatur	39
3.6 Begränsningar av rättsskyddet	41
3.7 Sammanfattning	43
4 <i>Utländsk rätt</i>	44
4.1 Internationella deklamationer och fördrag	45
4.2 Lagstiftning i olika länder	45
4.2.1 Belgien	45

4.2.2	Danmark	46
4.2.3	Finland	47
4.2.4	Frankrike	47
4.2.5	Holland	48
4.2.6	Norge	49
4.2.7	Schweiz	49
4.2.8	Storbritannien	50
4.2.9	Västtyskland	51
4.3	Sammanställning av utländsk lagstiftning mot missbruk av optisk apparatur	53
5	<i>Allmänna överväganden</i>	55
5.1	Integritetsintresset	55
5.2	Grundläggande synpunkter på rättsliga ingripanden	57
5.3	Behovet av förstärkt rättsskydd	58
5.4	Förutsättningarna för rättsliga ingripanden	60
5.5	Val av rättsliga ingripanden	61
6	<i>Straffrättsliga åtgärder</i>	64
6.1	Principiella utgångspunkter	64
6.2	Kränkningssätt	65
6.3	Skyddsobjekt	69
6.4	Rättsskyddets omfattning	72
6.4.1	Grundläggande synpunkter	72
6.4.2	Bostaden	75
6.4.3	Vårdanstalter	76
6.4.4	Arbetsplatser	77
6.4.5	Avskilda platser i allmänhet	80
6.5	Rättsreglernas utformning	81
6.6	Särskilda frågor	82
6.6.1	Regler om åtal	82
6.6.2	Skadestånd	83
7	<i>TV-övervakning</i>	84
7.1	Övervakningsapparaturen	84
7.2	Rättsskydd mot TV-övervakning	85
7.3	Upplysningsplikt	87
7.4	Tillstånd	87
7.4.1	Tillståndspliktens omfattning	88
7.4.2	Tillståndsmyndighet	89
7.5	Lagstiftningens utformning i huvuddrag	89
7.6	Övergångsbestämmelser	90
8	<i>Specialmotivering</i>	92
8.1	Brottsbalken	92
8.2	Lagen om TV-övervakning	103
	<i>Särskilt yttrande</i>	117

Författningsförslag

Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas i fråga om brottsbalken,
dels att 4 kap. 11 § skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i balken skall införas två nya paragrafer, 4 kap. 6 b och 6 c § §¹
av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 b §

Fotograferar någon olovligen annan när denne är inomhus i sin bostad, dömes för *olovlig fotografering* till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma skall gälla, om någon olovligen fotograferar den som för vård är på sjukhus eller annan anstalt.

Vad som sägs i första stycket om fotografering skall även gälla iakttagande under mörker med därför avsett optiskt hjälpmedel

6 c §

Den som, i annat fall än i 6 b § sägs, olovligen fotograferar någon när denne befinner sig på en plats där han är skyddad för allmän insyn, dömes, om fotograferingen uppenbarligen är kränkande för honom, för *otillbörlig fotografering* till böter.

¹ I integritetsskyddskommitténs delbetänkande Skydd mot avlyssning (SOU 1970:47) har föreslagits en ny paragraf, 6 a §.

Nuvarande lydelse

Hemfridsbrott eller olaga intrång som ej är grovt, ofredande som icke förövats å allmän plats eller intrång i förvar må åtalas av åklagare allenast om målsägande anger brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Detsamma skall gälla olaga tvång genom hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

Föreslagen lydelse

11 §

Hemfridsbrott eller olaga intrång som ej är grovt, *olovlig avlyssning eller annan gärning som avses i 6 a §, olovlig fotografering, otillbörlig fotografering*, ofredande som icke förövats å allmän plats eller intrång i förvar må åtalas av åklagare allenast om målsägande anger brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Detsamma skall gälla olaga tvång genom hot att åtala eller angiva annan för brott eller att om annan lämna menligt meddelande samt försök eller förberedelse till sådant brott.

Denna lag träder i kraft den

**Förslag till
Lag om TV-övervakning**

Häri genom förordnas som följer.

Allmänna bestämmelser

1 §

Denna lag är tillämplig på televisionskamera som är anbringad så att den kan fjärrmanövreras och användas för personövervakning (*övervakningskamera*).

2 §

Övervakningskamera skall brukas med tillbörlig hänsyn till enskilds personliga integritet.

3 §

Övervakningskamera får ej brukas med mindre upplysning därom lämnas genom anslag eller på annat sätt.

Tillstånd

4 §

Övervakningskamera får ej vara anbringad så att den kan riktas mot plats som är upplåten för eller eljest nyttjas av allmänheten, om icke tillstånd föreligger enligt denna lag att bruka kameran.

Tillstånd meddelas av länsstyrelsen.

5 §

Ansökan om tillstånd göres skriftligen.

I ansökan skall uppgivas ändamålet med kameran. Ansökningen skall innehålla beskrivning av kameran och den plats där kameran skall anbringas samt uppgifter om den övervakningsanläggning i vilken den skall ingå.

6 §

Tillstånd får meddelas endast om övervakningskameran är erforderlig för det uppgivna ändamålet och anledning saknas att antaga, att otillbörligt intrång i enskilds personliga integritet skall uppkomma.

Innan tillstånd meddelas, skall yttrande inhämtas från den kommun inom vilken kameran skall brukas.

7 §

Tillstånd skall avse viss till plats och funktionssätt bestämd kamera och förenas med föreskrift om hur allmänheten skall upplysas om övervakningen.

I övrigt skall meddelas de föreskrifter i fråga om upptagning av bilder och förvaring eller användning av det upptagna materialet som kan anses erforderliga med hänsyn till enskilds personliga integritet.

8 §

Har tillstånd meddelats att bruka övervakningskamera och uppkommer genom kamerans brukande otillbörligt intrång i enskilds personliga integritet, äger länsstyrelsen meddela ytterligare föreskrifter eller återkalla tillståndet.

Är övervakningskamera ej längre erforderlig för det med tillståndet avsedda ändamålet skall tillståndet återkallas.

Tillsyn

9 §

Länsstyrelsen utövar tillsyn över att övervakningskamera icke är anbringad i strid med 4 § samt att de föreskrifter som meddelas med stöd av denna lag länder till efterrättelse.

För tillsynen äger länsstyrelsen erhålla tillträde till lokal eller annan plats där övervakningskamera är anbringad och från innehavaren eller brukaren av kameran infordra upplysningar.

Straff m. m.

10 §

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet brukar övervakningskamera utan att upplysning därom lämnas enligt 3 § eller har sådan kamera anbringad i strid med 4 § första stycket eller bryter mot föreskrift som meddelats enligt 7 § eller 8 § första stycket dömes till böter.

11 §

Underlåter innehavare eller brukare av övervakningskamera att för tillsyn enligt 9 § lämna tillträde till lokal eller tillhandahålla upplysning, får länsstyrelsen förelägga vite.

Denna lag träder i kraft den

Har innan lagen trätt i kraft övervakningskamera anbringats så att den kan riktas mot plats som är upplåten för eller eljest nyttjas av allmänheten, får kameran, under förutsättning att tillstånd sökts inom en månad från ikraftträdandet, brukas utan hinder av 3 och 4 §§ till dess ansökningen slutligt prövas.

Sammanfattning

Kommitténs uppdrag är i första hand att överväga åtgärder mot de ökade risker för integritetskränkningar som den moderna tekniken för ljudupptagning och fotografering medför.

I ett i september 1970 avgivet delbetänkande (SOU 1970:47) har kommittén redovisat förslag till åtgärder mot informationsanskaffning med hjälp av akustisk apparatur. I betänkandet föreslogs en ny straffbestämmelse om olovlig avlyssning i brottsbalkens kapitel om fridsbrott, ändringar i radiolagen med syfte att komplettera den kontroll över radiosändare som utövas i gällande rätt samt en fullmaktslag för regeringen att ingripa mot integritetsfarlig apparatur.

I förevarande betänkande behandlar kommittén åtgärder mot informationsanskaffning med hjälp av optisk apparatur.

Återstående frågor som omfattas av utredningsuppdraget rör åtgärder mot utnyttjande av uppgifter om enskildas privata förhållanden. Bland dessa frågor märks rätten till egen bild samt åberopande i rättegång av bevis som åtkommit genom lagstridig avlyssning eller fotografering. Frågorna kommer att behandlas i ett följande betänkande.

Vid bedömning av den enskildes behov av förstärkt rättsskydd mot användning av optisk apparatur anser kommittén att angrepp med apparatur som har registrerande (bildbevarande) funktion innefattar större risker för enskildas integritet än angrepp med apparatur utan sådan funktion (t. ex. kikare). Vidare finner kommittén anledning att särskilt uppmärksamma angrepp med apparatur vars användning kan innebära ett överraskningsmoment eller med vars hjälp det är möjligt att samla en stor mängd information med en i förhållande därtill ringa insats av den som brukar apparaturen. Enligt kommitténs mening är behovet av rättsskydd framträdande när avstånd eller andra naturliga hinder för vanlig observation föranleder någon tro att hans privata förhållanden inte är tillgängliga för utomstående.

Allmänna och enskilda intressen talar för att information skall kunna fritt samlas med optisk apparatur. Kommittén anser sålunda att rättsliga åtgärder till skydd för den personliga integriteten måste ges begränsad omfattning.

Enligt kommitténs mening bör liksom i flera västeuropeiska länder tyngdpunkten i rättsskyddet mot missbruk av optisk apparatur ligga på straffrättsliga åtgärder. Förutom allmänna straffrättsliga bestämmelser

anser kommittén det aktuellt med särskilda tillståndsregler när det gäller bruket av sådana oftast kabelbundna TV-anläggningar som används för övervakning och bevakning.

När det gäller att med straffbestämmelser ingripa mot bruket av optisk apparatur uppkommer frågan vilka gärningar eller kränkningssätt bestämmelserna skall riktas mot. Det kan visserligen anses angeläget att samhället med rättsliga medel söker förhindra dolt missbruk av apparaturen. Så stora praktiska svårigheter uppkommer emellertid när det gäller att skilja mellan öppna och dolda angrepp med optisk apparatur, att en gränsdragning efter dessa kriterier inte är lämplig vid en straffrättslig reglering. Däremot anser kommittén att det finns skäl att göra åtskillnad mellan registrering och observation med optisk apparatur. Enligt kommitténs mening bör de straffrättsliga åtgärder som är påkallade omfatta otillbörlig optisk registrering, vare sig den sker genom fotografering, filmning eller på annat sätt. Däremot bör blotta observerandet med optisk apparatur i huvudsak lämnas straffritt. En kriminalisering bör komma i fråga endast i vissa fall när TV-apparatur eller mörkerapparatur används.

När det gäller spörsmålet vilka objekt som bör åtnjuta skydd genom lagregler är det uppenbart att det närmast är personer som kan komma i fråga. Även angrepp som riktas mot enstaka eller flera föremål eller interiörer med anknytning till privatlivet kan visserligen innebära ett kännbart intrång i den personliga integriteten. Kommittén anser emellertid att det skulle föra för långt att låta föremål utgöra skyddsobjekt. Kommittén har i detta sammanhang särskilt övervägt om rättsskyddet för handlingar bör utvidgas men stannat för att avstå härifrån.

Uppenbart är att något allmänt personskydd mot fotografering inte är tänkbart. I lagstiftning som under senare år har införts eller föreslagits i flera länder har man fäst avseende vid den plats på vilken en person befinner sig när optisk apparatur brukas mot honom. Även kommittén finner anledning att fästa avseende vid denna omständighet. Av grundläggande betydelse anser kommittén sålunda vara om en person befinner sig i en publik miljö eller i avskildhet. Endast för den som befinner sig i avskildhet synes det möjligt att åstadkomma rättsskydd.

Till en början måste det anses väsentligt att rättsordningen skyddar den som är i sin bostad, inte bara mot inträngande i vanlig mening i bostaden utan också mot utspionering av hans privatliv med optisk apparatur. Även på vårdanstalter av olika slag bör den enskilde tillförsäkras skydd. Vad som händer honom på sjukhus eller när han är omhändertagen för nykterhetsvård eller kriminalvård eller eljest bereds någon form av institutionell vård anser kommittén vara av sådan privat natur att den enskilde själv bör få avgöra om det skall få komma till utomstående kännedom. Detta synsätt står i överensstämmelse med den uppfattning som ligger till grund för gällande rättsregler om sekretess och tystnadsplikt i vårdssammanhang.

När det gäller arbetsplatser möter särskilda svårigheter att bedöma och tillgodose behovet av rättsskydd för personlig integritet beroende på att arbete bedrivs under starkt skiftande förhållanden. Kommittén anser det inte möjligt att tillskapa ett generellt och gentemot envar verkande

rättsskydd mot fotografering och optisk övervakning av en person på hans arbetsplats. En särskild fråga som kommittén i detta sammanhang har övervägt är om det är möjligt att bereda arbetstagare skydd mot att arbetsgivaren missbrukar optisk apparatur på arbetsplatsen. Hur apparaturen utnyttjas i det enskilda fallet finner kommittén avgörande för bedömningen av om apparaturens användning bör tillåtas eller förbjudas. Enligt kommitténs mening rör problematiken i lika hög grad allmänna arbetsmiljöfrågor som den särskilda frågan om vilket skydd för den enskilde arbetstagarens integritet som kan anses påkallat till följd av den tekniska utvecklingen på det optiska området. Kommittén anser, att frågan om arbetsgivares användning av optisk apparatur gentemot anställda är mera lämpad att lösas förhandlingsvägen än genom allmänna straffrättsliga regler. Denna fråga bör enligt kommitténs mening tas upp till diskussion inom ramen för det pågående utredningsarbetet om arbetsmiljön.

Avskildhet i andra sammanhang än hemmet och vårdanstalten kan motivera sådan respekt för den personliga integriteten att ett rättsskydd är befogat under särskilda betingelser. Kommittén föreslår därför ett särskilt stadgande som bereder den enskilde skydd mot att optisk apparatur utnyttjas mot honom när han befinner sig på en plats där han är skyddad för allmän insyn och det av omständigheterna uppenbart framgår, att ett angrepp är kränkande för honom.

De nu berörda reglerna delas upp i två nya paragrafer som förs in i 4 kap. brottsbalken. I den ena meddelas det grundläggande skyddet i bostaden och på vårdanstalter. Den andra kompletterar detta rättsskydd under sådana särskilda förhållanden som nyss har angivits.

Straffbestämmelserna kommer att innefatta också ett visst skydd för den enskilde mot missbruk av TV-apparatur. Kommittén anser emellertid att det därutöver finns behov av att bereda enskilda skydd mot övervakning med TV.

Övervakning med TV medför många gånger påtagliga fördelar i olika hänseenden. Kommittén anser det därför varken möjligt eller lämpligt att införa något allmän förbud mot att TV nyttjas för personövervakning. Däremot anser kommittén att det är möjligt att i större utsträckning än när det gäller optisk apparatur i allmänhet uppställa villkor för apparaturens nyttjande. De regler som kan erfordras för TV-övervakning bör enligt kommitténs uppfattning ges i en särskild lag som gäller såväl myndigheters som enskildas övervakning.

Kommittén anser väsentligt att information om förekommande TV-övervakning lämnas. Därför föreslås upplysningsplikt för all personövervakning med TV. Därutöver bör rättsliga möjligheter finnas att i fall när allmänheten berörs reglera förekomsten och utformningen av övervakningsapparatur. Kommittén föreslår att tillstånd skall fordras för TV-övervakning av allmän plats. Enligt förslaget skall länsstyrelserna ha hand om tillståndsprövningen. Vilka villkor som bör gälla för TV-övervakning eller hur övervakningen bör bedrivas kan inte anges annat än i mycket allmänna ordalag. På grund av allmänt hållna regler får från fall till fall avgöras om och hur TV-övervakning får ske. Kommun som berörs av tilltänkt TV-övervakning föreslås få inflytande på tillståndsfrågan.

Summary

Background

In 1966 the Minister of Justice appointed seven experts to consider the question of further legal protection of privacy, "Integritetsskyddskommittén" (Committee on Privacy).

According to the terms of reference, the Committee is to strengthen the legal protection of the individual from such infringements of his privacy as are effected by means of devices for transmission of sound, sound recording and photography. The Committee's terms of reference do not include the protection of the individual from the penetration of his private affairs by means of modern data techniques. Matters of this kind have been considered in Sweden by a special committee, which published a report entitled "Data och integritet" (Data and Privacy) in 1972 (SOU 1972: 47).

In a first report (SOU 1970: 47), published in 1970 and entitled "Skydd mot avlyssning" (Protection from Listening), the Committee on Privacy put forward proposals concerning protection against the acquisition of information by means of acoustic devices. The report proposed a new clause in the Penal Code concerning unlawful listening, amendments to the Radio Act designed to complement the control already exercised over radio transmitters and a statute empowering the Government to intervene against devices offensive to privacy. These proposals are now being considered by the Ministry of Justice.

In its present report, entitled "Fotografering och integritet" (Photography and Privacy), the Committee considers measures to protect the individual from visual surveillance by means of optical devices. More exactly, the report is concerned with the restrictions which in the interest of personal integrity should be imposed on photography, surveillance by closed circuit television or other use of optical devices.

The remaining questions covered by the Committee's terms of reference are concerned with measures to prevent misuse of personal information, including restrictions in the right to make use of another person's picture. These questions will be dealt with in a subsequent report.

The Committee's considerations

The various matters which the Committee has to consider are interconnected in that they are all concerned with the protection of privacy of the individual. In the light of its terms of reference, the Committee feels that for present purposes the concept of privacy can be taken to mean the claim of the individual that information concerning his private affairs should not be made available to or used by outsiders without his consent.

Turning from this generally stated premise to consider what can be classified as the private concern of the individual, one finds that considerable differences of opinion occur on specific points. Besides, an individual living in a society cannot lay any absolute claim to be left alone by other individuals or undisturbed by public authorities. Rules designed to protect privacy must therefore be made subject to exceptions or their validity otherwise qualified.

In order to achieve a feasible solution the Committee finds, that the matters included in its terms of reference must be considered on basis of various modes of action. Attention must be given to the need for legal protection and, at the same time, to the possibilities of reconciling this need with contrary interests.

In the opinion of the Committee intrusion with a camera, in which a picture can be preserved, entails greater risks to privacy than intrusion with field glasses, which only permit observation. The Committee also gives special attention to intrusion by means of devices, the use of which can entail an element of surprise or with which it is possible to collect a large quantity of information with relatively little effort. The Committee believes that legal protection is particularly necessary in cases where distance or other natural impediments to normal observation lead a person to suppose that he is safe from observation by outsiders.

The Committee considers that, in Sweden as in several other countries of Western Europe, the main emphasis of legal protection against the improper use of optical devices should be on penal sanctions. According to Swedish law, a solution of this kind can be accompanied by compensation for non-material damages. Apart from general penal regulations, the Committee thinks that supplementary special legislation is called for concerning the use of television installations—normally of the closed circuit variety—for the purpose of surveillance.

Considering the modes of intrusion against which action should be taken, the Committee finds that *penal sanctions* should apply to improper optical registration by means of photography, filming or in any other way. Mere observation should be made a criminal offence only when a television camera or equipment for night observation is being used. Thus no action should be taken against observation by means of ordinary field glasses.

Penal regulations in this sector must define the object of protection. In the opinion of the Committee it is obvious that certain restrictions should apply concerning the right to use optical devices against persons. On the other hand the Committee rejects the idea of protecting a person's possessions.

The Committee is convinced that persons must to a considerable extent accept being subjected to photographing or other registration using optical devices, as well as observation by means of television or night observation equipment. In legislation, which has been proposed or enacted in several countries during recent years, importance has been attached to the whereabouts of a person when optical devices are used against him. The Committee agrees that this circumstance should be taken into account.

The Committee considers that stronger legal protection should be created for persons in their own homes. It is of importance that the legal system should afford protection for a person in his home, not only against intrusion there in the ordinary sense of the term but also against spying on his private life with the aid of optical devices. The Committee also believes that the individual should be assured of protection in institutions of various kinds. The Committee feels that when a person receives hospital treatment or is admitted for treatment as an alcoholic, taken into penal custody or otherwise given some form of institutional treatment, the circumstances are of such a private nature that the individual himself should be free to decide whether they are to be brought to the knowledge of outsiders. As far as places of work are concerned the Committee does not believe that a general protection can be created against photographing or other visual surveillance. The Committee feels that the special issue of the use of devices for visual surveillance by an employer in relation to his employees can be more appropriately solved by means of agreements than by general penal regulations. In the Committee's opinion this matter should be discussed as part of the present survey on work environment.

The Committee does not consider that penal sanctions in so far indicated are a sufficient guarantee of the privacy demanded by the individual. The protection given in private homes and in institutions should therefore be supplemented by a general rule protecting the individual from the use of devices for visual surveillance when he is in a place where he is shielded from public view and when it is obvious from the circumstances that the use of such a device is offensive to him.

The penal regulations will also include certain protection for the individual from *surveillance by closed circuit television*. The Committee believes, however, that the protection enjoyed by the individual against this form of surveillance is in need of further reinforcement.

The Committee finds it essential that information shall be supplied concerning the occurrence of surveillance by closed circuit television. This information can help to dispel the apprehensions which people may entertain at the thought of being supervised in the most varied situations. The Committee therefore thinks that all surveillance by means of closed circuit television should be subject to a duty of information.

In addition, the Committee believes that it should be made possible in special cases to regulate the occurrence of closed circuit television and the arrangement of individual installations. The Committee recommends that the County Government Boards shall be instructed to decide on the

merits of each particular case and with reference to statutory norms whether visual surveillance can be permitted and if so in what manner. Surveillance in areas or spaces where the general public are affected should be made subject to permission of this kind.

The Committee concludes that the rules to which surveillance by closed circuit television thus needs to be subjected should be contained in a special statute applying to supervision by both public authorities and private agents.

The Committee's proposals

The Penal Code

The Committee proposes the insertion of two new sections, § 6 b and § 6 c, in Chap. 4 of the Penal Code, among the regulations concerning breach of domiciliary peace, molestation and other infringements of peace. The first section enlarges the protection of domiciliary peace to include intrusion into the home by means of optical devices. Much the same legal protection is provided for a person undergoing institutional care. The second section, § 6 c, is secondary to § 6 b. Basically this provision is concerned with blatantly offensive photographing—including as well observation by a television camera—of a person rightfully exempt from public notice. According to the Committee's proposals, the offences against these regulations may be prosecuted by the public prosecutor only if the person aggrieved reports the crime for prosecution or when prosecution is called for from a public point of view.

The proposed provisions read as follows.

§ 6 b Any person unlawfully photographing another when the latter is indoors in his own home shall be sentenced for *unlawful photographing* to pay a fine or to imprisonment for at most six months. The same shall apply to any person unlawfully photographing another who is in hospital or some other institution for treatment.

The aforesaid concerning photographing shall also apply to observation in darkness with optical devices intended for that purpose.

§ 6 c Any person unlawfully photographing—otherwise than provided in § 6 b—another when the latter is in a place where he is shielded from public observation, shall be sentenced for *improper photographing* to pay a fine if the photographing is obviously offensive to the other party.

The Act concerning surveillance by closed circuit television

An introductory section specifies the devices covered by the provisions of the Act. The Act is applicable to a television camera mounted in such a way that it can be operated by remote control and used for observation of persons. A device of this kind is termed a monitoring camera.

The Act includes a general provision to the effect that monitoring cameras must be used with due regard to the privacy of the individual, as

well as a more exact regulation concerning the duty of the person using the monitoring camera to give notice of the surveillance either by means of a poster or in some other way. The latter regulation is subject to a penal sanction.

The following rules are intended to facilitate control of visual surveillance in places where it affects the general public. To this end the Act provides that a monitoring camera may not be mounted, without special permission, in such a way that it can be aimed at a place which is open to or otherwise used by the general public. According to the draft Act, permission for the use of a monitoring camera may only be granted if the camera is necessary for the purpose stated and there is no reason to anticipate any improper intrusion in privacy. Permission is to be combined with stipulations concerning the manner in which the general public are to be notified of the surveillance and is also to include such regulations concerning the use of the camera and the storage or use of recorded material as may be judged necessary for the sake of individual privacy.

A number of concluding provisions deal with matters relating to the enforcement of the Act and to sanctions.

Utredningsdirektiven

I samband med att beslut fattades om att tillsätta utredningen anförde dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter i yttrande till statsrådsprotokollet den 13 maj 1966:

Som ett resultat av den tekniska utvecklingen har under senare år kommit fram en mångfald nya apparater för ljudöverföring, ljudupptagning och fotografering. Det har bl. a. blivit möjligt att tillverka mikrofoner, radiosändare, bandspelare och kameror i sådant format att de lätt kan döljas i kläder, tändsticksaskar, pennor eller andra bruksföremål. Vissa apparattyper kan utan svårighet anbringas på väggar och möbler på ett sådant sätt att de lätt undgår upptäckt. Också smygfotoografering på stora avstånd är möjlig.

Med hjälp av dold apparatur kan man på stora avstånd avlyssna ett samtal i ett slutet rum. Samtalet kan registreras på band och vad som i övrigt tilldrar sig i rummet kan – utan att någon av de närvarande märker det – uppfångas av en kamera.

Möjligheterna att i hemlighet skaffa sig underrättelser av olika slag har alltså kraftigt ökat. Denna tekniska utveckling har på flera håll i världen väckt farhågor för missbruk. Även i vårt land har pekats på riskerna för att övervakningsapparater i mikroformat kan komma att finna vägen bl. a. till mindre nogräknade personer som vill använda dem för att utspionera andras privatliv eller för att sätta sig i besittning av affärs- eller yrkeshemligheter. Mikrofoner, radiosändare, bandspelare och kameror i mikroformat kan framställas till jämförelsevis låg kostnad och marknadspriserna behöver inte bli så höga att de avskräcker någon från att köpa.

Efter att ha anmärkt att rättsreglerna till skydd för den personliga integriteten är uppsplittrade på ett stort antal författningar fortsatte departementschefen:

Av betydelse i detta sammanhang är även vissa regler som inte tillkommit för att skydda enskilda personer mot integritetsangrepp men som begränsar rätten att inneha och använda teknisk apparatur som kan brukas till intrång i enskildas angelägenheter.

I rättegångsbalken och i lagen den 21 mars 1952 (nr 98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål finns bestämmelser som ingående reglerar myndighets rätt att på grund av misstanke om brott hålla kvar och undersöka post- och telegrafförsändelser och att avlyssna telefonsamtal. För sådana åtgärder krävs i allmänhet tillstånd av domstol.

Enligt telefonreglementet får en abonnent inte utan tillstånd ansluta talregistreringsapparat till sin telefon. Lagen den 3 maj 1946 (nr 172) om radioanläggningar m. m. föreskriver att ingen får inneha eller utnyttja

radiosändare utan särskilt tillstånd av Kungl. Maj: t eller telestyrelsen. Lagen är tillämplig även på apparat som kan användas för hemlig avlyssning om apparaten bygger på ljudöverföring genom radiovågor.

Departementschefen behandlade härefter vissa bestämmelser i brottsbalken och yttrade:

Bestämmelserna i brottsbalken om hemfridsbrott och olaga intrång stadgar straff för den som obehörigen tränger sig in eller stannar kvar i annans bostad eller i byggnad eller på upplagsplats eller annat sådant ställe. Att olovligen avlyssna telefonsamtal eller bereda sig tillgång till postförsändelse, telegram eller annat teledokument som är under befordran genom post- eller televerket är straffbelagt såsom brytande av post- eller telehemlighet. Den som olovligen bereder sig tillgång till brev eller telegram som avlämnats till adressaten kan straffas för intrång i förvar men endast under förutsättning att meddelandet förvarats under lås eller förseglat eller tillslutet på annat sätt. Beträffande alla de nu nämnda integritetskränkningarna gäller att de är straffbara endast som fullbordat brott, alltså inte redan på försöks- eller förberedelsestadiet.

Det är givet att upplysningar om enskilda privata angelägenheter som anskaffas på obehörigt sätt kan bli missbrukade. Ibland kan uppgiftssamlares syfte vara att chikanera vederbörande, ibland kan införskaffandet av upplysningarna ingå som ett led i en brottslig verksamhet t. ex. utpressning. En publicering av upplysningarna kan någon gång beivras med stöd av brottsbalkens bestämmelser om ärekränkning, men ofta torde själva offentliggörandet inte vara straffbart även om det förorsakar skada, olägenheter eller i varje fall obehag för den vars privata angelägenheter blir röjda.

Som sammanfattande omdöme om gällande lagstiftning anförde departementschefen:

Sammanfattningsvis kan om gällande lagstiftning sägas att det visserligen finns bestämmelser som kan användas för att bekämpa åtskilliga former av kränkningar av privatlivet men att rättssystemet f. n. inte erbjuder ett effektivt skydd mot de ökade risker för integritetskränkningar som den moderna transistor- och fototekniken medför. I och för sig kan, för att ta ett exempel, den förut omnämnda radiolagen användas för att begränsa spridning av en del av den farligaste tekniska apparaturen, men åtskilliga av de apparater som det här är fråga om förutsätter inte överföring av ljud eller bild genom radiovågor och träffas därför inte av denna lag. En installation i hemlighet i en privatbostad eller ett arbetsrum av avlyssningsapparat kan förutsätta att ett hemfridsbrott begås men installationen kan mycket väl tänkas äga rum under sådana förhållanden att installatören inte kan dömas till straff i händelse av upptäckt. Privata skriftliga meddelanden skyddas i betydande utsträckning av bestämmelser om brytande av post- eller telehemlighet och om intrång i förvar men för muntliga meddelanden är rättsskyddet väsentligt sämre. Svagt utbyggt är vidare skyddet mot smygfotoografering — t. ex. med hjälp av kamera med teleobjektiv — och publicering utan lov av bilder ur enskilda personers privatliv.

Departementschefen konstaterade härefter att det alltså var uppenbart att ytterligare lagstiftningsåtgärder behövdes i förebyggande syfte samt yttrade beträffande de mera grundläggande riktlinjerna för utredningsarbetet inledningsvis:

Man kan tänka sig att med lagstiftningens hjälp förstärka skyddet för privatlivet på olika sätt. Ett förbättrat skydd för privatlivet kan åstadkommas genom en ändrad utformning av bestämmelserna om straff för hemfridsbrott och annat intrång i enskildas privata angelägenheter. I viss utsträckning kan man vidare kriminalisera offentliggörande utan lov och annat obehörigt utnyttjande av vissa slag av informationer beträffande enskilda personer. Tillverkningen och handeln med tekniska apparater som lätt kan missbrukas kan dessutom regleras. Man kan också utöver vad som redan gäller belägga innehavet av sådana apparater med licenstvång. Metoderna utesluter inte varandra. Det är tvärtom sannolikt att den bästa effekten uppnås om två eller flera av dem kombineras.

I fortsättningen av anförandet tog departementschefen först upp brottsbalkens bestämmelser om fridsbrotten och yttrade:

De sakkunniga bör till en början överse brottsbalkens bestämmelser om fridsbrotten. Riktmärket bör vara att förtroliga muntliga meddelanden i princip skall skyddas gentemot obehöriga i samma utsträckning som skriftliga meddelanden i brev eller telegram. Lagstiftningen bör naturligtvis i första hand förbjuda obehörigt anskaffande av informationer om andras privata förhållanden, men det är möjligt att man bör gå längre. Det torde sålunda få övervägas om man inte bör kriminalisera sådana förfaranden som att en person, som deltar i ett konfidentiellt samtal, registrerar samtalet på band utan att de andra vet om det eller att en person, som besöker någon i hans bostad eller på hans arbetsrum, passar på tillfället att ta fotografier i smyg.

Sannolikt måste fridsbrotten fångas i generellt avfattade brottsbeskrivningar. Brottsbeskrivningarna bör utformas så att de i princip täcker samtliga fall där ett olovligt utforskande av privata angelägenheter sker med hjälp av teknisk apparatur. Samtidigt måste man emellertid, när brottsrekvisiten skall anges, se till att kriminaliseringen inte blir alltför omfattande. Liksom hittills bör man avstå från att bestraffa jämförelsevis oskyldiga utslag av nyfikenhet.

I samband härmed kom departementschefen in på frågan om skydd i arbetet och yrkeslivet och uttalade:

Bestämmelserna om fridsbrott bör avse att skydda privatlivet i vidsträckt mening. Det finns lika stort behov av rättsskydd i arbetet och yrkeslivet som i hemmet och familjelivet. Enligt vad jag har erfarit kommer utredningen om illojal konkurrens att senare i år lägga fram ett lagförslag som bl. a. innehåller bestämmelser om straff för den som olovligen bereder eller försöker bereda sig tillgång till affärs- eller yrkeshemlighet. De bestämmelser som behövs på detta område måste samordnas med brottsbalkens regler om fridsbrotten.

Departementschefen tog därefter upp frågan om rätt till egen bild och yttrade:

Redan nu finns det ett påtagligt behov av att kunna ingripa mot offentliggörandet av bildmaterial som framkommit vid obehörig fotografiering, och behovet ökar med den förbättrade fototekniken. I viss utsträckning måste en enskild visserligen få finna sig i att bilder av honom utan hans samtycke visas i pressen, i journalfilmer, i televisionen o. s. v. Å andra sidan är det klart att man inte oreserverat kan godta att fotografier publiceras under sådana omständigheter att det inkräktar på de avbildades personliga intressen. Denna fråga uppmärksammades redan under förarbetena till lagen den 30 december 1960 (nr 730) om rätt till

fotografisk bild men sköts då t. v. åt sidan. Det blir nu nödvändigt att ge sig i kast med problemet. De sakkunniga får undersöka om en lösning bör sökas inom lagstiftningens ram eller om det kan finnas andra åtgärder som är att föredra.

Därefter anmärkte departementschefen att processuella frågor måste beaktas och uttalade:

Behovet av rättsskydd för privatlivet gäller inte bara förhållandet mellan medborgarna inbördes. Det är en inte mindre viktig uppgift för lagstiftaren att värna den enskilde mot opåkallad insyn i hans privata angelägenheter från samhällsorganens sida. I den mån undantagsvis sådant som hemlig övervakning måste förekomma i myndigheternas arbete bör förutsättningarna härför noga regleras i lag. Som jag förut nämnt finns i rättegångsbalken och i lagen med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottsmål regler om kvarhållande och undersökning av post- och telegraf försändelser och om telefonavlyssning. Dessa bestämmelser torde behöva kompletteras med regler om användningen i brottsbekämpande syfte av den nyaste transistor- och fototekniska övervakningsapparaturen. Därvid bör beaktas att en övervakning med dolda mikrofoner och annan liknande utrustning bör kringgärdas med lika starka rättssäkerhetsgarantier som telefonavlyssning.

En annan processuell fråga som de sakkunniga bör pröva är om och i vad mån bevis som någon har kommit åt genom lagstridig avlyssning eller fotografering bör få åberopas i rättegång.

Beträffande åtgärder rörande tillverkning och handel med samt innehav av tekniska apparater som lätt kan missbrukas yttrade departementschefen:

Utöver straff- och processrättsliga åtgärder bör de sakkunniga även undersöka behovet och möjligheterna att genom näringsrättsliga åtgärder få erforderlig kontroll över spridningen av sådana tekniska apparater som det här är fråga om. En spridning i stor omfattning av apparater för hemlig avlyssning och annan liknande övervakning skulle kunna skapa en känsla av otrygghet bland medborgarna, och det är därför en vinst om man kan ingripa på ett så tidigt stadium som möjligt. Jag är emellertid medveten om att en näringsrättslig reglering och kontroll kan ha avigsidor. Utredningsarbetet får visa vilka typer av apparater som en eventuell reglering bör avse. Det blir också en uppgift för de sakkunniga att undersöka om en reglering bör ta sikte på tillverkningen och importen, om den bör avse handel med apparaterna eller om det eventuellt kan räcka med att uppställa krav på tillstånd av myndighet som villkor för rätt att inneha övervakningsapparat. Även reklamen bör uppmärksammas. Som en bakgrund till ställningstagandena i de näringsrättsliga frågorna torde behövas inte bara en närmare undersökning av vilka apparattyper som förekommer och hur dessa fungerar utan också en kartläggning av olika tänkbara legitima och illegitima användningssätt.

Slutligen anmärkte departementschefen att de sakkunniga borde vara oförhindrade att ta upp även andra frågor om en förstärkning av integritetsskyddet på personrättens område, särskilt i den mån frågorna har samband med den utveckling på teknikens område som föranlett utredningsuppdraget.

1 Betänkandets omfattning och innehåll

1.1 Utredningsuppdraget

Under senare år har olika frågor om skydd för enskildas personliga integritet aktualiserats. Utredningsverksamhet har pågått samtidigt inom skilda områden. De frågor som rör individens skydd mot insyn i hans privata angelägenheter med hjälp av den moderna datatekniken har utretts av offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén som avgivit betänkandet Data och integritet (SOU 1972: 47). Skyddet för enskilda personers integritet i förhållande till den kommersiella kreditupplysningsverksamheten har granskats av kreditupplysningsutredningen, som avgivit betänkandet Kreditupplysning och integritet (SOU 1972: 79).

Som framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen för utredningsdirektiven har kommitténs uppdrag föranletts av den tekniska utvecklingen inom området för ljudöverföring, ljudupptagning och fotografering. Kommitténs huvuduppgift är att förstärka skyddet för den personliga integriteten mot missbruk av teknisk apparatur. Därutöver har kommittén beretts möjlighet att ta upp även andra frågor om en förstärkning av integritetsskyddet på personrättens område.

De olika frågor som kommittén har att ta ställning till har starkt skiftande karaktär. De hålls samman av att de alla angår den enskildes skydd för sin personliga integritet. Som kommittén utvecklar i kap. 5 är det visserligen möjligt att i allmänna ordalag ange vad som åsyftas med begreppet personlig integritet. Övergår man till att mera konkret söka avgränsa integritetsbegreppet visar sig detta emellertid oklart och lämnar föga vägledning för vad det är som skall skyddas. Kommittén har därför ansett den riktiga vägen vara att med utgångspunkt från olika typer av handlingar bedöma de frågor som ryms under utredningsuppdraget. Dessa handlingstyper kan delas in på olika sätt. Kommittén har fäst särskilt avseende vid två skiljelinjer. Den ena kan dras mellan att *skaffa* information om annans privata angelägenheter och att *begagna* vad någon vet om annan persons privata förhållanden. Den andra kan dras mellan handlingar som företas med *akustisk apparatur* och handlingar som utförs med hjälp av *optisk apparatur* (se SOU 1970: 47 s. 18). Kommittén har funnit det lämpligt att i enlighet härmed dela upp utredningsuppdraget i olika avsnitt.

1.2 Redovisning av utredningsresultatet

Kommittén har i ett i september 1970 avgivet delbetänkande, *Skydd mot avlyssning* (SOU 1970: 47), redovisat förslag till åtgärder till skydd mot informationsanskaffning med hjälp av akustisk apparatur. I betänkandet föreslogs straffrättsliga och näringsrättsliga åtgärder av i huvudsak följande innebörd.

En ny straffbestämmelse om olovlig avlyssning förs in i brottsbalkens kapitel om fridsbrott (4 kap. 6 a §). Bestämmelsen knyter an till gällande regler om hemfridsbrott och olaga intrång. Straff skall kunna drabba den som med tekniska hjälpmedel för återgivning av ljud lyssnar till eller tar upp vad som försiggår där annan har sin bostad. Åtgärder som företas av bostadshavaren själv eller av annan med hans samtycke träffas inte av bestämmelsen. Straffskyddet omfattar också avlyssning eller ljudupptagning med hjälpmedel som nyss sagts av vad som försiggår inom områden som enligt gällande rätt är skyddade mot olaga intrång, t. ex. inom kontor, affärslokaler och liknande avgränsade utrymmen. Kriminaliseringen avser i sådant fall handling som sker utan lov av den som förfogar över platsen eller, där fråga är om arbetsplats, utan stöd i avtal mellan arbetsgivare och anställd. Som ett särskilt brott betraktas att någon i annans bostad eller inom annat av de angivna utrymmena olovligen anbringar avlyssnings- eller inspelningsapparat. De föreslagna reglerna gäller inte sammanträde eller annan sammankomst vartill allmänheten äger tillträde. Straffet utgör böter eller fängelse i högst två år. Förutom straff skall skadestånd kunna utgå för det lidande som kan ha vållats någon genom olovlig avlyssning.

I radiolagen företas ändringar som syftar till en komplettering av den kontroll över radiosändare som utövas i gällande rätt. Som en beredskapsåtgärd antas en särskild fullmaktslag som gör det möjligt för regeringen att utan tidsutdräkt kunna ingripa mot integritetsfarlig apparatur.

Vid betänkandets remissbehandling riktades från några håll kritik mot att kommittén lagt fram delförslag. Man uttalade bl. a. att granskningen av förslaget försvårades av att hela området inte gick att överblicka och att risk förelåg för en oenhetlig författningsreglering. Enligt kommitténs mening skulle det i och för sig vara önskvärt att i ett sammanhang kunna lösa hela det av utredningsuppdraget omfattade problemkomplexet. För det totala rättsskyddet för den personliga integriteten kan nämligen vara av betydelse samspelet mellan rättsregler som riktar sig mot olika typer av handlingar som enskilda människor kan uppfatta som intrång i den privata sfären. Detta förhållande leder emellertid inte nödvändigtvis till slutsatsen att alla de olika åtgärder som kan erfordras för att förstärka den enskildes rättsskydd måste bedömas i ett sammanhang för att en lämplig ordning skall kunna åstadkommas. Både sakligt och tekniskt måste olika lösningar väljas beträffande skilda problemkomplex som kan hänföras under utredningsuppdraget. Mellan dessa råder därför ur praktisk synpunkt inte något sådant inbördes samband att de ej skulle kunna bedömas var för sig.

Det hittills genomförda utredningsarbetet har visat, att det bör vara möjligt att rättsligt ingripa mot att teknisk apparatur brukas för anskaffande av privat information. Oavsett vilket rättsskydd som kan åstadkommas för den personliga integriteten när det gäller utnyttjande av

uppgifter om enskildas privata angelägenheter fordras således rättsregler som riktar sig mot användning av apparaturen. De nya möjligheter att anskaffa uppgifter om enskildas privata förhållanden, som den tekniska utvecklingen skapat, har väckt oro hos allmänheten. De reformer på detta område som befins lämpliga bör inte hindras av att kommittén ännu inte kan lägga fram utredningsresultatet som helhet. Kommittén har därför ansett det lämpligt att fortsätta på den inslagna vägen och redovisa delresultat vad gäller frågor som lämpligen kan avskiljas ur utredningsuppdraget.

I förevarande betänkande, som givits namnet *Fotografering och integritet*, behandlar kommittén åtgärder till skydd mot informationsanskaffning med hjälp av optisk apparatur. Det är närmare bestämt fråga om vilka begränsningar som till skydd för enskildas personliga integritet bör gälla vid fotografering, TV-övervakning eller annat utnyttjande av sådan optisk apparatur som kommittén beskriver i betänkandet.

Med det tidigare betänkandet om Skydd mot avlyssning och det nu framlagda betänkandet om Fotografering och integritet har kommittén avhandlat anskaffandet av information. Återstående frågor som omfattas av utredningsuppdraget rör åtgärder mot utnyttjande av uppgifter om enskildas privata förhållanden, däribland de i direktiven särskilt berörda frågorna om rätt till egen bild samt om och i vad mån bevis som någon har kommit åt genom lagstridig avlyssning eller fotografering bör få åberopas i rättegång. Frågorna kommer att behandlas i ett följande betänkande.

1.3 Delbetänkandets innehåll

I det härefter följande kap. 2 lämnar kommittén uppgifter om olika optiska apparater som kan användas för att kränka den personliga integriteten. Det är i huvudsak fråga om apparatur för observation, fotografering, filmning och TV-upptagning. I kapitlet nämns också åtgärder av teknisk eller annan art som man kan vidta till skydd mot integritetsangrepp med optisk apparatur.

I kap. 3 behandlas svensk rätt. Framställningen tar sikte på sådana regler som kan anses vara av betydelse för den enskildes skydd mot att information anskaffas med hjälp av den optiska apparaturen. Reglerna är splittrade på ett stort antal författningar. Deras ändamål är i de flesta fall inte i första hand att skydda den personliga integriteten men de redovisas därför att de i olika situationer kan tänkas tjäna detta syfte.

I kap. 4 redogör kommittén för internationella deklARATIONER och fördrag samt för rättsläget i en del västeuropeiska stater. Redogörelsen syftar till att ge en bild av de strävanden som på åtskilliga håll förekommer för att med hjälp av lagstiftning stärka skyddet för individens integritet.

De följande kapitlen innehåller kommitténs egna överväganden.

I kap. 5 tar kommittén från allmänna utgångspunkter upp vilka intressen som i förevarande sammanhang bör skyddas, behovet av

förstärkt rättsskydd och möjligheterna till rättsliga ingripanden med hänsyn till de motstående intressen som kan finnas. Kommitténs allmänna överväganden utmynnar i att man bör inrikta sig på straffrättsliga åtgärder för att förstärka den enskildes skydd mot missbruk av optisk apparatur i allmänhet och kompletterande speciallagstiftning när det gäller s. k. TV-övervakning.

I kap. 6 diskuterar kommittén hur man skall bereda den enskilde ett godtagbart straffrättsligt skydd samtidigt som man i erforderlig utsträckning möjliggör det legitima bruket av apparaturen. Under skilda rubriker tar kommittén sålunda upp vilka kränkningssätt man bör inkräda mot, vilka objekt som bör skyddas och vilka omständigheter i övrigt som bör tillmätas betydelse när det gäller att avgränsa det straffbelagda området. Också regler om åtal och skadestånd berörs.

Kap. 7 behandlar TV-övervakning. Kommittén tar där upp frågor om hur man skall kunna vinna kontroll över bruket av apparatur för TV-övervakning och vilka regler som bör gälla vid apparaturens användning.

Kap. 8 innehåller specialmotivering till de två nya paragrafer som föreslås införda bland fridsbrotten i 4 kap. brottsbalken och till den föreslagna lagen om TV-övervakning.

2 Den optiska apparaturen

2.1 Inledning

I utredningsdirektiven framhålls det, att en mångfald nya apparater för ljudöverföring, ljudupptagning och fotografering har kommit fram under senare år. Kommittén har i delbetänkandet Skydd mot avlyssning (SOU 1970:47) lämnat en redogörelse för apparatur, som gör det möjligt att avlyssna, registrera och återge akustiska fenomen (akustisk apparatur) och apparater, som möjliggör iakttagelser, registrering och återgivning av optiska fenomen (optisk apparatur). Delbetänkandet angick främst den akustiska apparaturen. Kommittén saknade därför anledning att i den redogörelse, som där lämnades för den tekniska apparaturen, mera i detalj uppehålla sig vid de optiska apparaterna. I detta betänkande skall däremot behandlas frågor om skydd mot integritetsfarligt bruk av optisk apparatur. Kommittén har därför funnit det lämpligt att lämna en ny och på vissa punkter mera ingående redogörelse för optisk apparatur, som kan komma till integritetsfarlig användning. Det är sammanfattningsvis fråga om apparatur för observation, fotografering, filmning och TV-upptagning. Apparaturen kan utnyttjas på långt avstånd eller förbi siktskymmande hinder och i mörker eller under svåra ljusförhållanden.

I avsnitt 2.2 redogörs för de olika optiska apparaterna. Redogörelsen avser de apparater som särskilt kan användas för olovlig informationsanskaffning. Det bör framhållas, att det dessutom finns andra optiska apparater. Att de inte redovisas beror på att de måste anses ha endast ringa betydelse för kommitténs utredningsuppdrag. Som exempel kan nämnas fotocellen, vilken i förening med en ljuskälla kan bilda en ljuslänk. En brytning av länken ger information om att något, t. ex. en person, passerar. I delbetänkandet har kommittén lämnat uppgifter om laserutrustning och möjligheten att använda lasern som en anordning för överföring av ljud. Eftersom det främst är ur denna synpunkt som lasern påkallar kommitténs uppmärksamhet lämnas inte i detta betänkande någon ny redogörelse för apparaturen. I sammanhanget bör nämnas, att det finns olika metoder för att läsa eller fotografera förseglade brev eller andra meddelanden utan att förseglingen behöver brytas. Dessa metoder förutsätter i regel inte någon särskild sorts optisk apparatur och redovisas därför inte.

Bland de optiska apparaterna kan rent principiellt särskiljas de med

minnes- eller registreringsfunktion och de utan sådan funktion. Den vanliga kameran må tjäna som exempel på förstnämnda slag av apparatur och kikaren på det sistnämnda. Kommittén har inte funnit anledning att i den följande översikten redovisa apparaturen efter sådan grund. En apparat avsedd för direkt observation kan nämligen lätt förses med minnesfunktion. De nu angivna olikheterna i apparaternas funktions sätt är emellertid av betydelse vid bedömning av deras farlighet ur integritets synpunkt. Kommittén återkommer därför till denna fråga vid sina överväganden av det skydd som kan erfordras för den enskilde mot bruket av apparaturen.

Kommittén har valt att i främsta rummet beskriva principerna för de olika apparaternas verknings sätt och undvika att lämna mera detaljerade uppgifter om tekniska kvaliteter. Vid redogörelsen för de optiska apparaterna lämnar kommittén vissa uppgifter om apparaturens användningsområden, dess förekomst i Sverige och den ungefärliga kostnaden för dess anskaffande. Det har inte ansetts föreligga skäl att meddela statistiska uppgifter om apparaturens förekomst. Apparaterna kan nämligen undantagslöst användas till andra ändamål än sådana som innefattar fara för annans personliga integritet och är delvis var mans egendom. Statistiska uppgifter kan därför inte ge vägledning rörande behovet av åtgärder mot spridning av apparaterna i syfte att skydda enskilds personliga integritet. Av betydelse för den frågan är i stället i vad mån integritetsfarligt bruk av apparaterna förekommer. När det gäller den mera allmänt spridda apparaturen har det framgått av pressen och eljest blivit upplyst för kommittén att sådant bruk förekommer. Mera exakta uppgifter i det avseendet lär det inte vara möjligt att få fram. Belägg för att den mera exklusiva och därigenom mindre spridda optiska apparaturen, t. ex. mörkerapparatur, missbrukas här i landet kan inte sägas föreligga.

I avsnitt 2.3, som är kapitlets sista, lämnas upplysningar om åtgärder av teknisk eller annan art som den enskilde kan vidta för att skydda sig mot integritetsangrepp med optisk apparatur.

2.2 Apparaturen

2.2.1 *Filmkamera*

Med filmkamera avses här kamera för upptagning av stillbilder eller rörliga bilder, där det avbildade objektet fixeras på film vid fotografering. Televisionskamera, från vilken bilden överförs via tråd till en monitor eller trådlöst till en mottagare, behandlas särskilt under 2.2.2.

Den vanliga småbildskameran torde inte fordra någon närmare beskrivning. Det kan endast anmärkas, att den tekniska utvecklingen under senare år har medfört att apparaturen på olika sätt har blivit mera lätthanterlig, att möjligheten att fotografera under ljusförhållanden som tidigare ansågs som ogynnsamma har ökat samt att marknadspriserna trots detta ligger jämförelsevis lågt. Av större intresse i förevarande

sammanhang är kameror som med lätthet kan döljas eller kan fånga detaljer på stort avstånd.

Som *miniatyrkameror* kan betecknas de till formatet små kameror, som lätt kan döljas i den fotograferandes klädedräkt eller i hans hand. De gör det möjligt att oförmärkt ta bilder på nära håll från motivet. De har en brännvidd av 15–25 mm. Dessa kameror är mest lämpade vid fotografering av närbelägna motiv. De är avsedda för 8 eller 16 mm film. Om högupplösande film används, kan bilden göras detaljrik. Emellertid fordras i så fall lång exponeringstid eller kraftig belysning, eftersom sådan film har låg känslighet. Miniatyrkameror med måtten 60x25x17 mm har funnits till salu för omkring 125 kronor. Något större kameror masstillverkas och saluförs under beteckningen pocketkameror. Formatet är så avpassat att kameran lätt skall kunna medföras i en ficka eller handväska. Kamerorna är försedda med automatik som gör det möjligt att snabbt ta bilder under olika ljusförhållanden. Deras användningsområde är ungefär detsamma som för enklare småbildskameror. Priset varierar mellan 120 och 600 kronor, beroende på kvalitet. Kameror med betydligt mindre dimensioner än de nämnda i handeln förekommande miniatyrkamerorna kan specialtillverkas.

Teleobjektiv är tillsatser till kameror. De är objektiv med särskilt stor brännvidd. Om teleobjektiv används, kan det därför vara möjligt att från långt håll med kamerans hjälp återge detaljer. Ett teleobjektiv med en brännvidd av 75 cm ger en ungefär femton gånger större förstoring än en vanlig småbildskamera. Det är möjligt att fotografera ansiktsuttryck på ett avstånd av 600 m genom att använda teleobjektiv med en brännvidd av 150 cm. Det kan tilläggas att teleobjektiv, som har en brännvidd av 75 cm, kan ha en diameter av 7,5 cm och en längd av 10 cm. Så små objektiv är emellertid inte allmänt tillgängliga. Det förut nämnda objektivet med en brännvidd av 150 cm kostar omkring 5 500 kronor. Teleobjektiv masstillverkas och används av både yrkesfotografer och amatörfotografer. För 2 000–3 000 kronor kan erhållas objektiv som gör det möjligt att läsa maskinskriven text som fotograferats på ett avstånd av 10–20 m. Kvalificerad apparatur kan hyras till låg kostnad.

2.2.2 TV-kamera

Från en TV-kamera överförs bilden antingen per tråd eller per radiovåg till en mottagare, ibland kallad monitor. TV-kameran är i sådana fall antingen trådsändare eller radiosändare i radiolagens mening. Enligt lagen fordras tillstånd för radiosändning. I stället för med tråd eller radiovåg kan bilden överföras till mottagaren med laserljus som bärvåg. TV-kamera kan användas också tillsammans med videobandspelare eller liknande utrustning, som ansluts till kameran. Bilden registreras då direkt på bandspelaren och kan senare spelas upp.

TV-kameran kan bestå av optikdel med kamerarör, manöverpanel och strömkälla. Optikdelen behöver inte vara större än 5 cm i diameter och 20 cm i längd. Manöverpanelen kan anslutas till optikdelen med kabel och kan därför vara placerad på avstånd från själva kameran. Som

strömkälla kan användas batterier. TV-kameran förbrukar emellertid relativt mycket effekt. Batterier blir därför utrymmeskrävande. Mycket små och föga effektkrävande TV-kameror, som har en platta med en mosaik av små ljuskänsliga element i stället för kamerarör har dock börjat bli kommersiellt tillgängliga. För fotografering av detaljer på långt håll kan TV-kameran lika väl som filmkameran förses med teleobjektiv.

Förutom vid Sveriges Radios rundradiosändningar används TV-apparatur som hjälpmedel vid övervakning, förmedling av information, utbildning och bevakning. TV används till exempel för övervakning av industriella processer när miljön är besvärlig, för direkta iakttagelser eller för överföring av diagram eller skriftliga meddelanden från en plats till en annan. I sådana fall överförs informationen på tråd. Det kan nämnas att bildtelefonen, som bygger på TV-teknik, är under utveckling och att televerket på försök har en sådan anläggning i drift. För bevakning används TV bl. a. i butikslokaler och vid lastkajer samt för kontroll av inpasseringen till industrier och andra anläggningar. Ett stort antal anläggningar för portbevakning har under senare år tagits i drift. De bevakningsföretag, som installerar och betjänar sådana anläggningar, räknar med en alltmer ökad användning av TV som hjälpmedel vid bevakning. TV-anläggningar som används för övervakning eller bevakning består ofta av flera fasta eller rörliga kameror som på tråd kan överföra bilder från de olika kameraplatserna till en eller flera monitorer i ett kontrollrum. Polisen använder sådana TV-anläggningar vid övervakning av ordningen på Centralstationen och i tunnelbanan i Stockholm och vid övervakning av trafiken på vissa av Stockholms mera trafikerade stråk. Det kan i sammanhanget nämnas att en kommun har låtit installera TV för kontroll av ordningen på en allmän toalett. En TV-kamera avsedd för fast installation kostar mellan 2 000 kronor och 10 000 kronor beroende på optik och kvalitet i övrigt. Priset för monitorn är 1 500–3 500 kronor. Som prisexempel på en installerad TV-anläggning för portbevakning kan anges 40 000–50 000 kronor. I handeln finns en japansk TV-kamera med mikrofon, monitor, bandspelare och apparatur för uppspelning av ljud och bild på en traditionell TV-mottagare. Apparaturen kostar omkring 8 000 kronor och kan hyras för cirka 100 kronor om dagen.

2.2.3 Kikare

Under senare år har billiga kikare av god optisk kvalitet blivit tillgängliga. I handeln förekommande kikare avsedda för allmänt fritidsbruk, ger vanligtvis en förstoring av 6–16 gånger och kan kosta 100–300 kronor. Tubkikare för användning på stativ ger i regel en förstoring av 30–60 gånger. Kikare, som används t. ex. av amatörastronomer, ger större förstoring. Med en kikare som förstorar 50 gånger är det möjligt att läsa skriven text på ett avstånd av 50 m om kikarens ljusstyrka är stor eller motivet kraftigt belyst. Som prisexempel kan ytterligare nämnas, att en kikare med förstoringen 30–150 gånger med stativ kostar 900 kronor. Den har en längd av cirka en meter och en objektivdiameter av 10 cm.

2.2.4 Fiberkikare (fiberoptik)

Fiberkikaren består av två linser, förbundna med ett stort antal mycket smala glasfibrer samlade till en kabel. Den ena linsen, ingångsoptiken, ger en bild av motivet. Genom fibrerna förs bilden till den andra linsen, utgångsoptiken, där den kan betraktas. Fibrerna kan böjas i olika riktningar utan att ljuset hindras att nå utgångsoptiken. Med hjälp av fiberkikare är det således möjligt att se runt hörn eller förbi andra siktskymmande hinder. Om t. ex. ingångsoptiken placeras på ett undan-gömt ställe i ett rum kan bilden ledas därifrån och betraktas i ett angränsande rum. Fiberknippet kan ha en diameter, motsvarande den hos en elektisk sladd till en hushållsapparat. Fiberkikaren används inom medicinen för att se in i bronkerna eller magsäcken. Inom industrin används tekniken för att inspektera svåråtkomliga ställen i t. ex. maskiner. Fiberkikare finns till salu till priser som varierar med hänsyn främst till antalet fibrer. Priset för ett fiberknippe av en meters längd och i god kvalitet kan anges till ett par tusen kronor.

2.2.5 Envägsspegel

Envägsspegeln är en spegel som reflekterar så mycket ljus att den fungerar som en vanlig spegel men samtidigt släpper igenom så mycket ljus att det är möjligt att från baksidan se igenom spegeln. Om man avpassar belysningen så att man har en högre ljusnivå på spegelns framsida än på dess baksida är det möjligt att från spegelns baksida obemärkt iaktta den som uppehåller sig på dess framsida. Envägsspegeln används i affärslokaler, barer eller restauranger för att personal från lagerlokal, kök eller liknande utrymme skall kunna övervaka de lokaler som är avsedda för kunder. Kostnaden för spegelglaset är ungefär tre gånger så stor som för vanligt spegelglas. Som prisexempel på ett enklare spegelglas i storleken 100x50 cm kan anges 175 kronor.

2.2.6 Mörkerapparat

Med uttrycket mörkerapparat avses här apparatur för fotografering, filmning eller direkt observation under mörker eller andra dåliga ljus-förhållanden.

En sådan apparat är *bildförstärkaren*. Den kräver att det finns något ljus och kan inte användas i absolut mörker. Bildförstärkaren innehåller ett objektiv som ger en ljussvag bild av motivet. Bilden förstärks på elektronisk väg i ett bildförstärkarrör. Det förekommer att ljuset förstärks i tre steg. På detta sätt kan ljuset förstärkas så mycket att man i stjärnljus kan göra iakttagelser. Bildförstärkare används vanligen för direkt observation men kan också kombineras med vanlig kamera eller med TV-kamera för fotografering under dåliga ljusförhållanden. En tänd cigarrett i ett eljest mörklagt rum kan därvid åstadkomma det ljus som erfordras för avbildning av den person som håller cigarretten. Bildförstärkare är dyra. De kostar omkring 20 000 kronor. Sannolikt kommer

priserna dock att sjunka, bl. a. därför att begagnad apparatur så småningom kommer att finnas i marknaden. Bildförstärkare används bl. a. inom krigsmakten. En typ används vid skjutning med automatgevär under dåliga ljusförhållanden. Dess längd är 30 cm och dess diameter är 10 cm.

Värmekameran är en apparat, för vars funktion belysning av motivet inte erfordras. Populärt kan det uttryckas så, att kameran i stället för ljus registrerar värmestrålningen (den infraröda strålningen) från ett föremål. Alla kroppar utsänder nämligen värmestrålning. Med en värmekamera är det möjligt att på en liten monitor observera hur mycket varje punkt av ett intressant motiv strålar. Vid registrering på fotografisk väg av den bild som framträder på monitorn återges i regel varma föremål som ljusa och kalla som mörka. Apparaturen används i medicinskt sammanhang för att registrera temperaturskillnader på kroppsytan och inom industrin för processövervakning. Den har också militär användning. Tekniken gör det inte möjligt att särskilt väl urskilja detaljer, t. ex. ansiktsuttryck. Däremot kan apparaturen användas för registrering liksom för direkt observation av en situation eller ett skeende. Värmekameror är dyrbara och förhållandevis utrymmeskrävande. Man kan emellertid räkna med att det i en framtid kommer att finnas mera lätthanterliga värmekameror i marknaden till överkomliga priser.

Utnyttjas inte den nyssnämnda tekniken krävs för iakttagelser, fotografering och filmning i absolut mörker att motivet belyses. Belysningen görs med infraröd, dvs. osynlig strålning. Man kan för detta ändamål använda en vanlig strålkastare, om den förses med särskilt filter. Filtret släpper igenom den infraröda strålningen från lampan men filtrerar bort den synliga strålningen. Den infraröda strålningen reflekteras från motivet och man kan fotografera med en vanlig kamera om infrarödkänslig film används. För TV-fotografering används ett särskilt kamerarör.

För direkt observation av ett motiv som belysts med infraröd strålning kan begagnas en bildförstärkare eller en närbesläktad, speciellt för detta ändamål avsedd apparat, *bildomvandlaren*. I den omvandlas den från motivet reflekterade, infraröda strålningen på elektronisk väg till vanligt ljus och en synlig bild framkommer. I jämförelse med den bild man får med en värmekamera har bilden god detaljskärpa. En bildomvandlare består i huvudsak av ett objektiv för fångande av den reflekterade infraröda strålningen, ett bildomvandlarrör för omvandling av den infraröda strålningen till synligt ljus och en strömkälla. Strömkällan kan dessutom användas för att driva den med filter försedda strålkastaren. För stationärt bruk kan belysningskällan placeras nära det betraktade objektet, vilket medger observation på större avstånd utan att belysningskällan behöver bli alltför utrymmes- och effektkrävande.

Fotografering med infrarödkänslig film och iakttagelser med hjälp av bildomvandlare kan göras på långa avstånd. Självfallet kan dock terrängförhållanden försvåra att motivet belyses och att reflexionen från motivet kan fångas av kameran eller bildomvandlaren. Infrarödkänsliga filmer som kan användas i flera vanliga kameratyper finns i handeln. Det

kan nämnas att Polaroidkameran ger färdig bild inom en minut, varvid framkallning sker i kameran. Det lampfilter, som erfordras för belysning av motivet med infraröd strålning finns i handeln och kostar omkring 20 kronor. Bildomvandlare har tidvis kunnat förvärfvas som surplusmateriel till låga priser. Bildomvandlarrör av kvalitet kan köpas separat för omkring 1 000 kronor.

2.3 Skyddsåtgärder

Den apparatur som har redovisats i det föregående kan användas för att erhålla information om annans privata förhållanden. Apparaturen kan också användas inom det s. k. industrispionaget. Vissa möjligheter finns emellertid för den enskilde att upptäcka apparaturen och skydda sig mot den.

Det bör till en början framhållas, att det kan vara svårt att i en lokal effektivt dölja optisk apparatur. En omsorgsfull undersökning kan därför i regel leda till att optisk apparatur som finns i närheten upptäcks. Den optiska apparaturen innehåller i regel metalledar. Med hjälp av särskilda detektorer, som ger utslag för metallföremål, kan därför dolda apparater upptäckas. Möjligheten härtill begränsas emellertid av att människor ofta omger sig med andra metallföremål. I bostäder finns t. ex. ledningar för vatten, värme och elektricitet som detektorn också ger utslag för. Placeras en optisk apparat nära en sådan ledning kan det därför vara omöjligt att upptäcka den med detektor. Det kan också anmärkas, att det inte finns något absolut tekniskt hinder att ersätta metalledarna i den optiska apparaturen med annat material, t. ex. plast.

Den optiska apparaturen torde för den enskilde vara farligast genom att den kan verka på långt håll. En person, som befinner sig i sin bostad, kan iakttagas eller fotograferas utifrån. De reflexer, som särskilt under dygnets ljusa del ofta uppstår i en fönsterruta, kan emellertid begränsa möjligheterna till insyn eller fotografering. Fönsterglas av vanlig kvalitet liksom, om fönstret är öppet, skillnaden i lufttemperatur ute och inne försämrar dessutom i någon mån bildkvaliteten. Såväl vanligt ljus som infraröd strålning har dålig förmåga att passera genom gardiner, persienner och liknande föremål. I sammanhanget kan framhållas, att apparatur för att se genom väggar inte finns. Visserligen kan radar genom väggar reflektera rörelser bakom väggarna, men bilden blir i hög grad otydlig. Slutligen skall nämnas att det finns apparatur som ger utslag för infraröd strålning. Om någon blir belyst med infraröd strålning, kan han med hjälp av sådan apparatur upptäcka det. En sådan apparat, som förekommer inom krigsmakten, kan beskrivas som en enklare variant av bildomvandlaren.

3 Svensk rätt

I detta kapitel skall redogöras för gällande rätts regler om skydd för enskilda mot anskaffande av information om dem med hjälp av teknisk apparatur. Det bör understrykas att de bestämmelser som kan anses vara av intresse för den personliga integriteten återfinns i olika författningar, som ofta tillkommit i andra syften än att skydda den enskildes rätt till privatliv. Redogörelsen begränsas till sådana regler som kan anses vara av betydelse för den enskildes skydd mot att information anskaffas med hjälp av den i det föregående behandlade optiska apparaturen. En mera omfattande men samtidigt på den akustiska apparaturen särskilt inriktad redogörelse för svensk rätt finns intagen i kommitténs delbetänkande Skydd mot avlyssning.

Gällande rätts huvudbestämmelser av betydelse för skydd mot bruket av den optiska apparaturen finns i 4 kap. brottsbalken, vilket har rubriken "Om brott mot frihet och frid". Fridsbrotten regleras i 5—9 §§. Av intresse i förevarande sammanhang är bestämmelserna om hemfridsbrott och olaga intrång (6 §), ofredande (7 §), brytande av post- eller telehemlighet (8 §) och intrång i förvar (9 §). Bestämmelserna redovisas var för sig i de härefter följande fyra första avsnitten. Redan inledningsvis bör det framhållas, att vägledande rättsliga avgöranden är sparsamma. Redogörelsen för lagbestämmelserna grundas därför huvudsakligen på de uttalanden som gjorts under bestämmelsernas förarbeten (SOU 1953: 14, prop. 1962: 10 B och 1 LU 1962: 42).

I ett följande avsnitt har förts samman ett antal regler som innebär vissa inskränkningar i rätten att begagna optisk apparatur. Reglerna kan anses vara av betydelse endast i mera speciella situationer men har ändå ansetts värda att omnämna. Några regler som begränsar rättsskyddet för personlig integritet genomgås översiktligt i avsnitt 3.6. Det rör sig om regler som erfordras för att samhällets organ skall tillförsäkras god effektivitet, särskilt när det gäller brottsbekämpning. Kapitlets sista avsnitt innehåller en sammanfattning av det rättsskydd som svensk rätt erbjuder mot informationsanskaffning med optisk apparatur.

3.1 Hemfridsbrott och olaga intrång

Hemfridsbrott föreligger om någon olovligen intränger eller kvarstannar där annan har sin bostad, vare sig det är rum, hus, gård eller fartyg.

Intränger eller kvarstannar någon eljest obehörigen i kontor, fabrik, annan byggnad eller fartyg, på upplagsplats eller på annat dylikt ställe gör han sig skyldig till olaga intrång.

Hemfridskydd gäller där annan har sin bostad. Med bostad avses inte endast lokal där en person bor beständigt eller för längre tid. Även en tillfällig bostad, t. ex. ett hotellrum, en hytt på en båt eller ett tält, kan utgöra en persons bostad. Hemfridsbrott kan föreligga om ingen bor i lokalen just vid den tidpunkt då den förbjudna gärningen äger rum (jfr SvJT 1968 rf. s. 18). Det krävs emellertid att lokalen, fastän den står tom, dock icke är övergiven utan kan sägas fortfarande vara någons bostad. Straffskyddet avser utom den egentliga bostaden även till bostaden hörande gård eller trädgård. Det är inte nödvändigt att gården är inhägnad, om det eljest framgår att området som gård eller trädgård hör till bostaden. Straffskyddet omfattar uthus och andra ekonomibyggnader som finns inom gården eller trädgården liksom gårdsplanen omkring byggnaderna, däremot inte mera avsidet belägna sådana byggnader.

Skydd mot olaga intrång avser vissa avgränsade utrymmen som inte utgör bostad och där gällande rätt därför inte tillhandahåller hemfridskydd. Den ledande synpunkten bakom bestämmelsen kan sägas vara att skydda mot intrång alla de utrymmen, för vilka behov kan finnas att därifrån kunna avlägsna utomstående intränglingar. Närmare betraktad avser bestämmelsen fartyg, som inte är bostad, enskilt arbetsrum, andra arbetsplatser såsom kontor och fabriker, vidare restauranger, föreningslokaler, skolsalar, trappuppgångar och andra gemensamma utrymmen i hyresfastigheter, offentliga byggnader, sjukhus, upplagsplatser samt liknande ställen såsom inhägnade byggnadsplatser, ladugårdar och andra för särskilt ändamål inrättade platser som det är angeläget att kunna freda mot obehöriga.

Såväl hemfridsbrott som olaga intrång består i inträngande eller kvarstannande i utrymmena. Bestämmelserna riktar sig sålunda mot vissa slag av besittningskränkningar. Handlingen skall för att vara hemfridsbrott företas olovligen. För att vara brottslig som olaga intrång skall den ske obehörigen. Olovlighetskravet vid hemfridsbrott innebär, att den som har gemensam bostad med annan, t. ex. en äkta make, inte kan begå hemfridsbrott genom att mot den andres vilja intränga eller kvarstanna i den gemensamma bostaden. Samboende åtnjuter således inte hemfridskydd mot varandra. Däremot anses det att straff för hemfridsbrott kan ifrågakomma om någon utomstående med samtycke av den ene av två samboende men mot den andres vilja tränger in eller stannar kvar i den bostad som utnyttjas av de samboende gemensamt (NJA 1944 s. 67). Kravet vid olaga intrång att handlingen skall företas obehörigen innebär, att förfaranden som kan anses överensstämma med lag, rätt, sedvana eller vederbörandes medgivande inte träffas av bestämmelsen.

Bestämmelserna om hemfridsbrott och om olaga intrång medför ett visst skydd mot integritetskränkningar med hjälp av teknisk apparatur, därför att sådant förfarande ibland kan förutsätta att gärningsmannen måste olovligen bereda sig tillträde till utrymmen som avses med

bestämmelserna för att kunna utnyttja apparaturen. Av detta skäl kan bestämmelserna anses nära angå frågan om skydd för den personliga integriteten. Det kan nämnas att fråga om skydd mot angrepp med teknisk apparatur berördes under förarbetet till brottsbalken just i anslutning till bestämmelsen om hemfridsbrott. Departementschefen fann, att något större praktiskt behov av ett särskilt stadgande i ämnet inte förelåg, då förfarandet vanligen var brottsligt genom att det ingick såsom ett led i eller utgjorde förberedelse till spioneri, utpressning eller annat allvarligt brott.

3.2 Ofredande

Bestämmelsen om ofredande stadgar straff för den som handgripligen antastar eller medelst skottlossning, stenkastning, oljud eller annat hänsynslöst beteende eljest ofredar annan. Rättsskydd mot fridskränkningar av det slag som avses med bestämmelsen fanns redan i äldre rätt. Brottsbalken utvidgade det straffbara området genom att skyddet i princip frigjordes från det tidigare sambandet med hemfridsskyddet och numera gäller oberoende av anknytningen till viss lokal. Den brottsliga handlingen består i ett handgripligt antastande eller ett ofredande genom hänsynslöst beteende. I lagtexten anges några exempel på ofredande genom hänsynslöst beteende. Också många andra handlingar som ej liknar de angivna exemplet faller under straffbudet. För att en handling skall anses innebära ett ofredande genom hänsynslöst beteende krävs enligt bestämmelsens förarbeten att handlingen enligt vanlig värdering kan sägas utgöra en kännbar fridskränkning. Fall som kan hänföras hit är att någon genom telefonpåringningar stör annans nattro eller eljest trakasserar honom eller att någon allvarligt skrämmer annan (SOU 1953: 14 s. 169). Störande av enskildas frid på gator och allmänna platser genom ett envist pockande vid sökande av kvinnoällskap eller vid bettleri är också att bedöma som straffbart ofredande (prop. 1962: 10 B s. 117 och 1 LU 1962: 42 s. 31).

För att bestämmelsen skall vara tillämplig förutsätts att handlingen för den som angrips innebär personligt ofredande. Straffskyddet enligt bestämmelsen har därför endast begränsat intresse när det gäller individens skydd mot utnyttjande av den optiska apparaturen. Utanför bestämmelsens tillämpningsområde faller integritetskränkningar vid vilka den enskilde inte är medveten om åtgärden när den företas, t. ex. dold övervakning eller fotografering på stort avstånd med teleobjektiv. I fråga om det öppna bruket av apparaturen är det oklart när ett angrepp på en person kan anses utgöra ett sådant hänsynslöst beteende att straff för ofredande kan komma i fråga. Endast enstaka domstolsavgöranden finns. I ett fall ansåg en underrätt att olovlig filmning av nakna män på en badinrättning innebar straffbart ofredande. (Rådhusrätten i Malmö, avd. III, DB nr 117/1966). Enligt kommitténs mening kan gällande rätt anses erbjuda skydd när någon ofredas med optisk apparatur genom att den utnyttjas på ett särskilt påträngande sätt, för intensiv övervakning eller

under förhållanden när bruket av apparaturen med hänsyn till den angripnes situation eljest framstår som en särskilt kännbar fridskränkning.

3.3 Brytande av post- eller telehemlighet

Bestämmelsen om brytande av post- eller telehemlighet stadgar straff för den som olovligen bereder sig tillgång till meddelande, vilket såsom postförsändelse eller såsom telefonsamtal, telegram eller annat teledelande är under befordran genom allmän befodringsanstalt.

Straffbestämmelsen bereder skydd för den befordran av meddelanden som sker genom postverket eller televerket. Skriftliga meddelanden som skickas med bud avses således inte med lagrummet. Straffskyddet gäller endast under den tid då meddelandet är under befordran, dvs. från den tidpunkt då avsändaren lämnat meddelandet till befordran och till dess att meddelandet utlämnats till mottagaren. Det kan framhållas, att bestämmelsen om intrång i förvar, som behandlas i nästföljande avsnitt, i vissa fall kan medföra rättsskydd när meddelande befordras på annat sätt än genom allmän befodringsanstalt eller efter det att meddelande har kommit fram.

Skyddsobjekt enligt bestämmelsen är meddelande som är under befordran som nu har angivits. Det kan vara fråga om vilket meddelande som helst från avsändare till mottagare. Även meddelande från en anonym avsändare eller till en obestämd krets mottagare omfattas av straffskyddet. Böcker, tidningar och tidskrifter utgör däremot inte meddelanden i bestämmelsens mening. Den i lagrummet straffbelagda gärningen består i att bereda sig tillgång till meddelande. Att gärningsmannen bereder sig tillgång till ett skriftligt meddelande innefattar inte krav på att han tar del av meddelandets innehåll. Som exempel på förfaranden som är att bedöma som brytande av posthemlighet kan nämnas att gärningsmannen lyser genom kuvert eller annat omslag och på så sätt tar del av meddelandet. Fotografering av meddelande som ligger i kuvert kan ske med infraröd film efter belysning med infrarött ljus, eftersom papperet i kuvert i åtskilliga fall släpper igenom infrarött ljus. Telegram som inte ligger i kuvert eller annat omslag kan fotograferas med vanlig film. Fotograferingen torde innebära att gärningsmannen bereder sig tillgång till meddelandet. Något krav på att han i dessa fall efter framkallning av filmen skall ha tagit del av meddelandet kan inte anses uppställt.

För att den i lagrummet beskrivna gärningen skall medföra straff krävs att den företas olovligen. Härmed avses dels att samtycke från den som äger förfoga över meddelandet medför frihet från straff, dels att från lagrummet utesluts polis- och andra myndigheter samt post- och televerkets personal när de i sin tjänsteutövning äger lov att bereda sig tillgång till meddelandet. Sistnämnda situationer behandlas nedan under 3.6. Slutligen förutsätter lagrummet att gärningsmannen handlar uppsåtligt. Den som av en tillfällighet råkar bereda sig tillgång till meddelande

som är under befordran genom allmän befodringsanstalt kan inte straffas enligt bestämmelsen. Inte heller eljest finns möjlighet att inskrida mot sådant ouppsåtligt förfarande utom beträffande sådana personer som är underkastade ämbetsansvar, t. ex. personal anställd vid post- eller televerket.

3.4 Intrång i förvar

Bestämmelsen om intrång i förvar stadgar straff för den som, utan att fall är för handen som avses med bestämmelsen om brytande av post- eller telehemlighet, olovligen bryter brev eller telegram eller eljest bereder sig tillgång till något som förvaras förseglat eller under lås eller eljest tillslutet.

Straffrättskommitténs förslag till brottsbalk innebar på nu ifrågasvarande punkt en utvidgning av brottsområdet i jämförelse med den före brottsbalken gällande strafflagen. Kommittén föreslog att med vad som förvaras tillslutet skulle likställas vad som eljest förvaras så att det inte skall vara tillgängligt för obehöriga. Enligt straffrättskommittén skulle straff kunna inträda om en obehörig person gick igenom handelsböcker eller korrespondens som förvarades på ett företags kontor, om en städerska undersökte innehållet i en oläst skrivbordslåda, om en rockvaktmästare läste ett redan öppnat brev som någon lämnat kvar i rockfickan eller om någon utan giltig anledning undersökte innehållet i annans plånbok eller portfölj (SOU 1953: 14 s. 175). Några remissinstanser ansåg emellertid, att straffskyddet liksom i äldre rätt borde begränsas till vad som förvaras tillslutet, även om alla förfaranden som straffrättskommittén avsåg måste betecknas som klandervärda eller olämpliga. Departementschefen delade denna uppfattning. Han uttalade, att handlingar som ligger framme på ett skrivbord eller i en oläst låda skall skyddas av bestämmelsen, endast under förutsättning att de på något sätt är tillslutna, t. ex. genom att de förvaras i förseglat kuvert eller genom att dörren till lokalen är låst (prop. 1962: 10 B s. 120 f.).

Av det nu anförda framgår, att det för rättsskydd enligt bestämmelsen krävs att skyddsobjektet förvaras tillslutet. I lagtexten nämns som exempel att något är förseglat eller förvaras under lås. Straffskyddet gäller även annat än brev eller andra meddelanden. Vad själva gärningen beträffar kan hänvisas till vad som sagts om brytande av post- eller telehemlighet. Genomlysning av förseglat kuvert liksom fotografering av vad som på motsvarande sätt förvaras tillslutet omfattas således av bestämmelsen. Därunder faller också fotografering av handling, som utan att vara försluten förvaras i låst rum, vartill fotografen har berett sig tillträde. Däremot kan det råda delade meningar om bestämmelsen omfattar det fall att någon, som befinner sig utanför en lokal, med hjälp av optisk apparatur, som t. ex. riktas mot ett fönster, bereder sig tillgång till brev eller andra handlingar som ligger framme i lokalen. Under bestämmelsens förarbete torde man inte ha haft angrepp med optisk apparatur särskilt i åtanke. Så vitt bekant har frågan inte heller varit

föremål för domstolarnas prövning. Kommittén anser att ett förfarande som det nämnda bör kunna omfattas av bestämmelsen.

3.5 Inskränkningar i rätten att använda optisk apparatur

I den mån särskilda regler inte finns är det tillåtet att använda den optiska apparatur som redovisats i 2 kap. Gällande rätt innehåller ett fåtal sådana särskilda regler. Det skall understrykas, att reglerna ofta tillkommit i andra syften än att skydda den enskildes rätt till privatliv. Reglerna behandlas i det följande. Dessförinnan bör emellertid framhållas, att den som äger bestämma över vem som skall få tillträde till ett område givetvis som villkor för tillträdet äger föreskriva förbud mot utnyttjande av optisk apparatur. Sådana privaträttsliga förbud – oftast i form av förbud att medföra kamera – förekommer på museer, vid industrier och inom flera andra avgränsade områden och kan vara dikterade av ordningsskäl eller ha till syfte att bevara yrkeshemligheter eller att tillförsäkra lokalhavaren ekonomiskt utbyte. Bryter någon mot sådant förbud kan han bli avvisad från området. Någon annan sanktion mot förfarandet lär i regel inte stå till buds.

I några fall innebär regler till skydd för rikets säkerhet inskränkningar i rätten att utnyttja optisk apparatur. Straffbestämmelsen om spioneri och andra i 19 kap. brottsbalken upptagna bestämmelser om brott mot rikets säkerhet kan i särskilda fall medföra förbud mot fotografering eller anskaffande eljest av uppgift med hjälp av optisk apparatur. Enligt lagen (1940: 358) med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. kan vidare straffsanktionerat förbud utfärdas för obehöriga att taga fotografi av eller inom anläggning eller område som nyttjas av försvaret eller som eljest är av betydelse för försvarsväsendet. Luftfartslagen (1957: 297) och luftfartskungörelsen (1961: 558) begränsar rätten att fotografera från luften. Inskränkningarna innebär, att fotografering inte utan särskilt tillstånd får ske från trafikflygplan inom vissa restriktionsområden och från annat flygplan inom svenskt luftrum som helhet. Slutligen kan nämnas att utlänningars rätt att fotografera här i riket begränsas av den med stöd av 14 § utlänningslagen (1954: 193) utfärdade kungörelsen (1967: 10) om skyddsområden m. m.

I gällande rätt finns regler till skydd för yrkeshemligheter i lagen (1931: 152) med vissa bestämmelser om illojal konkurrens. Bestämmelserna förbjuder vid straff- och skadeståndsansvar visst obehörigt utnyttjande av yrkeshemlighet eller teknisk förebild. Utredningen om illojal konkurrens har i betänkande, Otillbörlig konkurrens (SOU 1966: 71), föreslagit en utvidgning av det nu gällande skyddet. Främst skall detta ske genom att straff skall kunna ådömas var och en som på otillbörligt sätt bereder sig tillgång till företagshemlighet. Enligt uttalande i betänkandet skall den som olovligen utforskar företagshemlighet med teknikens hjälp i regel anses ha berett sig tillgång till hemligheten på otillbörligt sätt (s. 125 f.). Förslaget har inte lett till lagstiftning (se prop. 1970: 57 s. 58).

Enligt 5 kap. 9 § rättegångsbalken ankommer det på rättens ordförande att upprätthålla ordning vid rättens sammanträden och att meddela därför nödiga föreskrifter. Fotografi får inte tagas i rättssalen. Den som stör domstols förhandling eller tager fotografi i rättssalen straffas enligt 9 kap. 5 § rättegångsbalken med böter. Fotograferingsförbudet i rättssal är främst betingat av ordningsskäl. Av bestämmelsernas förarbeten framgår emellertid att även hänsynen till den som blir fotograferad har bidragit. Processlagberedningen uttalade, att fotografering i rättssalen i allmänhet verkar störande på förhandlingen och kan, då det gäller tilltalad i brottmål, vara ägnad att utsätta denne för onödigt lidande (SOU 1938: 44 s. 113). Det bör framhållas, att förbudet mot fotografering endast gäller under pågående förhandling och inte avser andra lokaler i domstolsbyggnad än den rättssal där förhandling pågår. På väg till eller från rättssalen är part eller annan i rättegång deltagande person således inte fredad mot fotografering genom de nu behandlade reglerna. När det gäller inställelse vid domstol av den som är berövad sin frihet finns i KK (1958: 214) angående tillämpningen av lagen den 25 april 1958 om behandling av häktade och anhållna m. fl. och lagen (1964: 541) om behandling i fängvårdsanstalt föreskrifter om att transport av intagen så vitt möjligt skall ske så att den intagne ej utsätts för obehörigas uppmärksamhet. I framställning till JO har det från advokathåll påtalats att gällande rätt inte erbjuder tilltalad och misstänkt i brottmål ett tillräckligt skydd. Vid ärendets avgörande uttalade JO, att den framförda kritiken mot fotografering av tilltalade och misstänkta i samband med inställelser i mera uppmärksammade brottmål otvivelaktigt var berättigad. Genom pressbilder och television hade enligt JO givits stötande exempel på hur tilltalade och anhållna fått gå formliga gatlopp mellan rader av fotografer. Enligt JO kunde vägande skäl anföras för att i lagstiftningen införa förbud mot fotografering i sådant sammanhang. Med hänsyn till att Publicistklubben och Advokatsamfundet i ärendet hade förklarat sig ämna uppta överläggningar i saken ansåg emellertid JO att det först borde undersökas om inte en bättre ordning i påtalat hänseende kunde åstadkommas på frivillighetens väg (JO:s ämbetsberättelse 1965 s. 174 f.f.). Såvitt kommittén har sig bekant, har överläggningar som åsyftas av JO inte förekommit.

Beträffande anstalter inom kriminalvårdsstyrelsens överinseende finns bestämmelser av betydelse för intagnas anonymitetsskydd under anstaltsvistelse. När anstalt i studiesyfte eller eljest besöks av utomstående, skall enligt 89 § kriminalvårdsstyrelsens cirkulär nr 2/1968 om vård i anstalt hänsyn så vitt möjligt tas till de intagnas anonymitetsskydd. Där så är möjligt bör de intagna i förväg underrättas om besöket och arten av detta. Besökande får ej lämnas tillträde till intagens bostadsrum utan medgivande av den intagne eller tillstånd av styresmannen. Utan tillstånd av styresmannen får besökande inte fotografera inom anstaltens område. För fotografering eller filmning har särskilda anvisningar utfärdats genom kriminalvårdsstyrelsens rundskrivelse nr 76 den 5.9.1967. Enligt anvisningarna, som föreskriver att tillstånd till studiebesök i vissa fall meddelas av kriminalvårdsstyrelsen, bör fotografering ske så att intagna ej kommer

med på bilden. Om undantag medges från denna föreskrift skall tillses att själva fotograferingen sker så, att intagen ej kan identifieras. Fotografering på annat sätt, exempelvis under löfte om retuschering av tagen bild, får ej medges. Ej heller får intagen utan eget medgivande bli föremål för fotografering av besökande (jfr JO: s ämbetsberättelse 1968 s. 109 f.f.). Det bör framhållas, att bestämmelserna inte medför skydd för intagna mot fotografering eller annat bruk av optisk apparatur från plats belägen utanför anstaltsområdet. Vilket anonymitetsskydd som kan upprätthållas vid angrepp utifrån beror således av anstaltens rent faktiska utformning. Det kan nämnas, att KK (1958: 215) med vissa föreskrifter om allmänna häkten och polisarrester innehåller föreskrift om att förvaringsrum skall vara så anordnat, att obehörigas insyn förhindras.

Upphovsrättsliga regler kan någon gång inskränka rätten att fotografera eller filma. Enligt lagen (1960: 729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk äger med vissa undantag den som skapat ett verk uteslutande rätt att förfoga över verket genom att framställa exemplar därav. Enligt lagen åtnjuter en utövande konstnär skydd mot att hans framförande av ett litterärt eller konstnärligt verk utan hans samtycke upptas på film eller annan anordning, genom vilken det kan återges. Lagen (1960: 730) om rätt till fotografisk bild ger i princip den som framställt sådan bild uteslutande rätt att genom fotografi eller annat förfarande framställa exemplar av bilden. De upphovsrättsliga bestämmelserna sanktioneras med straff och skadestånd.

I övrigt bör nämnas att av 2 § radiolagen (1966: 755) följer, att endast den som erhållit tillstånd av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer får använda radiosändare. Med radiosändare förstås enligt lagen anordning för sändning av ljud, bild eller annat meddelande med hjälp av elektromagnetiska vågor, vilkas frekvens är lägre än 3 000 gigahertz och vilka utbreder sig i rymden utan särskilt anordnad ledare. Till följd av denna definition anses som radiosändare TV-kameror som inte är trådbundna eller utnyttjar laser som bärvåg vid överföring av bilder. Den som använder tillståndspliktig TV-sändare utan tillstånd eller inte iakttar villkor som meddelats i samband med tillstånd kan enligt 10 § radiolagen dömas till böter eller fängelse i högst ett år.

3.6 Begränsningar av rättsskyddet

Det rättsskydd som kan följa av de i det föregående behandlade fridsbrotten upprätthålls inte absolut. Så är förhållandet när det gäller bekämpandet av brott eller det eljest i särskilda fall fordras att samhällets organ tillförsäkras god effektivitet. Begränsningarna av rättsskyddet finns angivna i olika lagar och författningar. Några regler skall beröras i detta avsnitt.

Rättegångsbalkens bestämmelser om husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning bryter igenom främst hemfridskyddet och rättsskyddet mot ofredande och intrång i förvar. Förekommer anledning att brott förövats, varå fängelse kan följa, må enligt 28 kap. 1 §

rättegångsbalken i hus, rum eller slutet förvaringsställe husrannsakan företagas för eftersökande av föremål, som är underkastat beslag, eller eljest till utrönande av omständighet, som kan äga betydelse för utredning om brottet. Under samma förutsättningar får kroppsvisitation och kroppsbesiktning företas. Åtgärderna får företas gentemot den som skäligen kan misstänkas för brottet. Husrannsakan och kroppsvisitation kan emellertid i begränsad utsträckning riktas också gentemot annan. Bestämmelserna om husrannsakan får anses innefatta rätt att vid brottsplatsundersökning ta fotografier av platsen eller av olika föremål. Beträffande personfotografering finns bestämmelser i 28 kap. 14 § rättegångsbalken. Enligt lagrummet får fotografi tas av den som är anhållen och häktad. Fotografi får också tas av annan om det erfordras för vinnande av utredning om brott varå fängelse kan följa. Det bör framhållas, att bestämmelserna inte avser att reglera förutsättningarna för polisens fotografering i allmänhet. De tar endast sikte på fotografering vid vilken det, liksom vid övriga i 28 kap. rättegångsbalken upptagna tvångsmedel, har ansetts påkallat att genom lag dra upp gränserna för myndighetsutövning (jfr SOU 1938: 44 s. 332). Närmare föreskrifter om fotografering som åsyftas i 28 kap. 14 § rättegångsbalken har meddelats i KK (1947: 950) om fingeravtryck m. m. Fotografi tas enligt kungörelsen genom vederbörande undersökningsledares eller polismyndighets försorg. Fotografering kan också ske på den fångvårdsanstalt där en person förvaras. Enligt 12 § i kriminalvårdsstyrelsens cirkulär nr 2/1968 kan fotografering på fångvårdsanstalt dessutom ske när det fordras för att kunna kontrollera intagens identitet och välliknande fotografi inte finns att tillgå. Det kan nämnas att lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall har ansetts innefatta motsvarande rätt när det gäller den som är intagen på sjukhus med stöd av lagen (JO: s ärende 3504/72).

Skriftlig handling och föremål, som skäligen kan antas äga betydelse för utredning om brott eller vara genom brott någon avhänt eller på grund av brott förverkat, kan jämlikt 27 kap. 1 § rättegångsbalken tas i beslag. Beslag kan bara läggas på föremål som är tillgängligt för den som beslutar om beslag. Beslagsrätten som sådan innebär inte någon befogenhet att skaffa fram föremålet. Regler om husrannsakan, kroppsvisitation, editionsföreläggande och föreläggande om företeende av föremål för syn kan användas för att göra föremålet tillgängligt för beslag. Vad gäller brev, telegram och andra försändelser som är under befordran genom post- eller televerket föreskrivs emellertid i 27 kap. 3 § rättegångsbalken, att de får tas i beslag om för brottet är stadgat fängelse i lägst ett år och försändelsen hos mottagaren skulle vara underkastad beslag. Sistnämnda förutsättning syftar på att för beslag av skriftliga meddelanden mellan den som misstänks för brott och vissa honom närstående personer uppställts särskilt stränga krav. Bestämmelsen i 3 § kompletteras av en befogenhet jämlikt 9 § för rätten att förordna, att försändelse skall tas i beslag, när den kommer in till post- eller televerket. Förordnandet skall gälla viss tid, högst en månad, från den dag då förordnandet delges anstaltens föreståndare. Den jämlikt bestämmelsen i brottsbalken skydda-

de posthemligheten kan sålunda upphävas till förmån för intresset att allvarliga brott bekämpas. I 27 kap. 12 § rättegångsbalken ges ytterligare föreskrifter i ämnet. Post- eller telegraффörsändelse – liksom handelsbok, annan enskild handling, brev eller annan sluten handling – som tagits i beslag får inte närmare undersökas av annan än rätten, undersökningsledaren eller åklagaren eller av särskilt anlitad sakkunnig. Till dess så sker, skall den beslagtagna handlingen hållas förseglad.

Förvaltningsrättsliga regler kan innebära begränsningar av rättsskyddet för personlig integritet. För att postverket skall kunna befordra meddelande kan det ibland vara nödvändigt att personalen får bryta brev. Allmänna poststadgan (1941: 752) innehåller detaljerade föreskrifter om hur det skall förfaras med obeställbara försändelser. Enligt 15 § i stadgan gäller generellt att postfunktionär inte får i oträngt mål yppa eller till obehörig person meddela upplysning om postförsändelse eller dess innehåll eller lämna obehörig person tillfälle att ta kännedom om försändelse i postverkets vård. Postfunktionär skall också i övrigt iaktta förtegenhet om vad han under tjänsteutövning möjligen kan erfara rörande korrespondenters angelägenheter och se till att brevhemligheten inte kränks. Brott mot tystnadsplikt kan medföra ansvar jämlikt 20 kap. 3 eller 4 § brottsbalken.

För tullkontroll är det nödvändigt att transportmedel och gods kan undersökas och att personer som reser till eller från utlandet kan visiteras. Bestämmelser i ämnet har meddelats i tullagen (1973: 670), tullstadgan (1973: 671) och varusmuggningslagen (1960: 418). Slutligen kan nämnas, att till förekommande av brott som utgör allvarlig fara för säkerheten vid luftfart lagen (1970: 926) om särskild kontroll på flygplats ger polisen rätt att efter förordnande av rikspolisstyrelsen undersöka väska eller annat slutet förvaringsställe inom flygplatsens område och att kroppsvisitera flygpassagerare eller annan som uppehåller sig inom området.

3.7 Sammanfattning

Genomgången av gällande rätts regler som kan ha betydelse för skyddet för den personliga integriteten när det gäller informationsanskaffning med optisk apparatur kan i korthet sammanfattas på följande sätt.

Det mest fullständiga skyddet föreligger genom bestämmelsen om brytande av post- eller telehemlighet. I övrigt bereder bestämmelserna om hemfridsbrott, olaga intrång och intrång i förvar visst skydd. Eftersom gärningsmannen för användning av närverkande apparatur kan behöva ha tillträde till annans bostad eller till andra utrymmen som avses med bestämmelserna, kan dessa ibland åberopas gentemot honom. Om han lovligen har tillträde till utrymmet i fråga eller skyddsobjektet förvaras mera tillgängligt än som anges i bestämmelsen om intrång i förvar, medför dock bestämmelserna inte något skydd. Mot avståndsverkande apparatur föreligger inte heller skydd. Bestämmelsen om ofredande kan i undantagsfall åberopas när bruket av optisk apparatur är särskilt störande.

4 Utländsk rätt

Ett förstärkt rättsskydd för den personliga integriteten har i utländsk rätt följt två utvecklingslinjer. I några stater har rättsskyddet vuxit fram genom vägledande domstolsavgöranden grundade på konstitutionella rättsprinciper och allmänna skadeståndsrättsliga regler. Så är förhållandet i Frankrike, USA och Västtyskland där man erkänner en förhållandevis vidsträckt personlighetsrätt i namn av "droit de la personnalité", "right to privacy" respektive "allgemeines Persönlichkeitsrecht". Vad domstolarna inskridit mot har huvudsakligen bestått i offentliggörande eller utnyttjande på annat sätt av uppgifter om enskildas privata förhållanden. I andra stater har man i syfte att omgärda privatlivet med rättsskydd mera litat till legislativa åtgärder. I regel har lagstiftningen initierats av den tekniska utvecklingen under senare år och följt de linjer som dragits upp inom det internationella samarbete som på detta område förekommit inom Europarådet.

För den del av utredningsuppdraget som behandlas i detta betänkande är främst av intresse den lagstiftning i olika länder som begränsar rätten att använda teknisk apparatur. Utanför framställningen lämnas därför mera allmänna rättsprinciper som kan återopas huvudsakligen mot utnyttjande på ett eller annat sätt av uppgifter om enskildas privata förhållanden, t. ex. den i amerikansk rätt erkända men till sin omfattning tämligen oklara "right to privacy".

Den följande redogörelsen gör inte anspråk på fullständighet. Avsikten är att den skall ge en bild av de legislativa strävanden som på åtskilliga håll förekommer för att stärka skyddet för individens integritet och att belysa olika metoder som kommit till användning eller föreslagits. Redogörelsen begränsas i huvudsak till regler som angår den optiska apparaturen. Bara när så ansetts erforderligt för att sätta dessa regler i sitt sammanhang i vederbörande lands rättssystem har mer allmänna frågor om integritetsskydd uppmärksamrats.

I korthet berörs internationella deklarationer och fördrag. Redogörelsen behandlar därefter rättsläget inom de olika länderna för sig. Kapitlets sista avsnitt innehåller en sammanställning av de straffbestämmelser mot missbruk av optisk apparatur som har föreslagits eller gäller i de olika länderna.

4.1 Internationella deklarationer och fördrag

Förenta Nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, antagen av generalförsamlingen 1948, stadgar i art. 12 att ingen må utsättas för godtyckliga ingripanden i fråga om privatliv, familj, hem eller korrespondens. Enligt deklarationen har envar rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp. Av liknande lydelse är den inom Förenta Nationerna utarbetade och av generalförsamlingen 1966 antagna internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (artikel 17). Konventionen har ratificerats av Sverige 1971 (prop. 1971:125, UU 1971:13, rskr 1971:270) men har ännu inte trätt i kraft. Europarådets konvention från 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna uttrycker i artikel 8 rätten till respekt för privat- och familjeliv, hem och korrespondens. Artikeln reglerar de fall i vilka inskränkningar i denna rätt för den enskilde får göras. Bl. a. godtas inskränkningar i syfte att underlätta brottsbekämpning och att tillgodose andra individers fri- och rättigheter. Konventionen ratificerades av Sverige 1952 och trädde i kraft påföljande år. Sverige har godtagit konventionens kontrollsystem enligt vilket även enskilda rättssubjekts klagomål mot Sverige kan behandlas av kommissionen för de mänskliga rättigheterna. Vidare har Sverige förklarat sig erkänna kompetensen hos domstolen för de mänskliga rättigheterna. Inom Europarådet pågår sedan 1968 arbete med frågor om skydd för privatlivet i förhållande till den tekniska utvecklingen. I en i maj 1973 till ministerkommittén avgiven rapport föreslår Europarådets expertkommitté för de mänskliga rättigheterna att det i en rekommendation till de fördragsslutande staternas regeringar fastslås, att medlemsstater har skyldighet att vidtaga nödvändiga åtgärder för att säkerställa att rätten till privatliv, vilken redan skyddas mot intrång av myndigheter genom artikel 8 i konventionen, också respekteras av enskilda.

4.2 Lagstiftning i olika länder

4.2.1 *Belgien*

Ett förslag till lag om straffrättsligt skydd mot visst integritetsfarligt bruk av teknisk apparatur väcktes i senaten år 1969. Ett mera komplett regeringsförslag, som behandlar också dataproblematiken, har sedermera utarbetats och överlämnats till senaten i början av år 1974. I huvudsak innehåller förslaget att straff skall kunna ådömas den som med tekniskt hjälpmedel olovligen avlyssnar eller registrerar privatsamtal utan lov av samtliga personer som deltar i samtalet. Den som med tekniskt hjälpmedel iakttar eller fotograferar personer utan deras samtycke när de befinner sig på en för allmänheten inte tillgänglig plats kan också bestraffas. Vidare innehåller förslaget regler om straff för den som anbringar teknisk apparatur i avsikt att bryta mot bestämmelserna och den som avslöjar vad som enligt hans vetenskap har erfarits på sätt som

enligt det nyss sagda är förbjudet. Regeringen föreslås få rätt att meddela bestämmelser om försäljning, överlåtelse, tillverkning, import, export och transport av apparater med vars hjälp gärning som nyss beskrivits kan begås. Förslaget har ännu inte lett till lagstiftning.

4.2.2 Danmark

I Danmark har den 1.4.1972 införts straffrättsliga och skadeståndsrättsliga regler, som syftar till ett ökat skydd för privatlivet. Bestämmelserna har tillkommit på förslag av det danska straffelovrådet (Privatlivets fred, Betänkning nr 601/1971), med vilket kommittén under ett inledande skede av utredningsarbetet har haft överläggningar.

De straffrättsliga bestämmelser, som i förevarande sammanhang är av särskilt intresse, finns i 263, 264 a., 264 b., 264 c. och 264 d. §§ strafflagen. Bestämmelsen i 263 § omfattar i de två första punkterna motsvarigheten i det närmaste till svensk rätts regler om brytande av post- och telehemlighet samt intrång i förvar. I bestämmelsens tredje punkt stadgas straff för den som oberättigat med hjälp av apparat hemligt avlyssnar eller tar upp yttranden i enrum, telefonsamtal eller samtal i övrigt mellan andra eller förhandlingar vid slutet möte, i vilket han inte själv deltagit eller vartill han oberättigat har skaffat sig tillträde. Stadgandet motsvarar således — bortsett från den mera detaljerade lösningen — det straffrättsliga ingripande mot olovlig avlyssning, som kommittén har behandlat i delbetänkandet Skydd mot avlyssning (SOU 1971: 47).

I 264 a. § kriminaliseras visst bruk av optisk apparatur. Bestämmelsen förbjuder oberättigad fotografering av personer, som befinner sig på en inte fritt tillgänglig plats, liksom oberättigat iakttagande av sådana personer med hjälp av kikare eller annan apparat. Med inte fritt tillgänglig plats avses de områden som skyddas mot hemfridsbrott. Därmed omfattar bestämmelsen sådana platser som lägenheter och privata bostadshus, privata trädgårdar, källare, uthus, verkstads- och fabriksområden, samt trappuppgångar, gårdar och liknande utrymmen avsedda för gemensamt bruk av ett större antal personer. Inte varje fotografering eller iakttagelse med optisk apparatur av personer på sådana områden träffas av bestämmelsen. För straffansvar fordras att åtgärden är oberättigad.

Bestämmelserna i 264 b., 264 c. och 264 d. §§ strafflagen riktar sig mot användningen av information om annans privata förhållanden. 264 b. § förbjuder personer i offentlig tjänst att utan skäl röja eller utnyttja sådana privatlivet tillhörande hemligheter, som har kommit till deras kännedom under tjänsteutövningen. 264 c. § förbjuder den, som utan att ha medverkat till gärning som avses i de tidigare nämnda bestämmelserna, skaffar sig eller oberättigat utnyttjar upplysningar, som erhållits vid överträdelse av dem. Genom bestämmelsen kriminaliseras således vissa efterföljande handlingar som ett slags häleribrott. Som exempel på straffbelagd handling kan nämnas att ett fotografi, som tagits i strid med 264 a. §, utnyttjas vid publicering i en tidning. 264 d. § slutligen omfattar förbud mot att oberättigat vidarebefordra meddelan-

den eller bilder som rör någons privata förhållanden eller i övrigt bilder tagna av en person under omständigheter, som uppenbart kan fordras undandragna offentligheten. Bestämmelsen, som utgör ett komplement till 264 c. §, har delvis sin motsvarighet i tidigare dansk rätt. Nyheten är i huvudsak att man förhindrar spridning av personbilder tagna under sådana omständigheter, att det på förhand står klart, att ett offentliggörande kommer att vara synnerligen kränkande för den avbildade. Man har tänkt på tillfällena när en person utan eget förvållande kommit i en speciell och för honom pinsam situation. Det har förutsatts att bestämmelsen skall få ett mycket snävt användningsområde. Den medför skydd också för avlidna personer.

Genom ändring i 15 § promulgationslagen till strafflagen har de danska domstolarna fått möjlighet att på rent privaträttslig grund utvidga skyddet för privatlivet vid sidan av det straffrättsliga området. Tidigare krav på straffbarhet som grund för gottgörelse för icke-ekonomisk skada har nämligen upphävts. Ändringen innebär, att även sådan handling, som inte omfattas av någon straffbestämmelse men ändå kan karakteriseras som en rättsstridig frids- eller ärekränkning, medför rätt till ersättning för icke-ekonomisk skada om den företagits uppsåtligt eller av oaktsamhet.

4.2.3 *Finland*

Den 1.9.1972 genomfördes i Finland såsom en delreform straffrättslig lagstiftning mot missbruk av teknisk apparatur. Bland fridsbrotten i den finska strafflagen fogades då in ett nytt straffstadgande om olovlig avlyssning och olovlig observation (24 kap. 3 b §). Reglerna knyter an till hemfridskyddet, som enligt finsk rätt sträcker sig något längre än i svensk rätt. Som olovlig avlyssning straffbeläggs att någon olovligen med teknisk apparat avlyssnar eller tar upp vad som sker på plats eller inom område som omfattas av de finska reglerna om hemfridsbrott. Den som olovligen med teknisk apparatur iakttar eller avbildar person, som befinner sig på plats eller inom område som nyss sagts, kan fällas till ansvar för olovlig observation. Straffet utgörs för båda gärningarna böter eller fängelse i högst ett år. Dessutom straffbeläggs förberedelse till olovlig avlyssning eller observation.

4.2.4 *Frankrike*

I Frankrike anses en verklig personlighetsrätt (*droit de la personnalité*) vara utbildad. Denna har utvecklats i rättspraxis. Grundvalen för domstolarnas avgöranden har i främsta rummet varit den mycket vidsträckta, allmänna skadeståndsregeln i art. 1382 Code civil. Denna bestämmelse avser såväl materiell som ideell skada. Dessutom torde ha inverkat några allmänt hållna uttalanden i 1789 års deklARATION om de mänskliga rättigheterna. De kränkningar som domstolarna genom skadeståndsregler har inskridit mot har bestått i offentliggörande eller annat användande av uppgifter om enskildas privata förhållanden. Till stöd åt existerande praxis har genom lag den 17 juli 1970 i Code civil införts ett

nytt stadgande (art. 9). Det fastslår, att var och en har rätt till respekt för sitt privatliv och medger domare rätt att vid sidan av skadestånd – även interimistiskt – föreskriva beslag eller andra åtgärder ägnade att hindra ett tilltänkt eller fortsatt angrepp på privatlivets intimitet.

Vid sidan av det civilrättsliga skyddet innehåller fransk rätt vissa straffrättsliga stadganden av betydelse för den personliga integriteten. Sålunda är brytande av hemfriden och intrång i brevhemligheten straffbelagda (Code pénal art. 184 och 187). Genom nyssnämnda lag den 17 juli 1970 har bl. a. införts straffbestämmelser som riktar sig mot avlyssning och avbildning samt utnyttjande av material som erhållits på otillåtet sätt. (Code pénal art. 368–370.)

Enligt 1970 års lagstiftning drabbar straff den som uppsåtligen kränker privatlivets intimitet genom att med teknisk apparatur olovligen lyssna till, spela in eller sända ut ord som en person yttrar inom privat område. Likaså straffas den som uppsåtligen kränker annans privatliv genom att med optisk apparatur fixera eller sända ut bild av en person, som befinner sig på privat plats, om gärningen sker utan dennes samtycke. Från kriminaliseringen undantas handlingar som företas under ett sammanträde och sker öppet för deltagarna. Straff drabbar vidare den som uppsåtligen bevarar, bringar till någon utomståendes kännedom eller på annat sätt – offentligen eller icke – utnyttjar en inspelning eller handling som åtkommit genom gärning som nyss nämnts. Dessutom kriminaliseras olovligt offentliggörande av en sammanställning, där ord eller bild av en person kommer till användning, om det inte utan vidare framgår, att det är fråga om ett montage eller detta uttryckligen nämns.

Slutligen kan nämnas att tillstånd fordras för tillverkning, import och försäljning av viss i administrativ författning angiven apparatur, som kan komma till brottslig användning (Code pénal art. 371).

4.2.5 Holland

Hemfriden och posthemligheten skyddas enligt holländsk rätt genom straffbestämmelser. År 1971 infördes i den holländska strafflagen bestämmelser till skydd också mot telefonavlyssning, annan avlyssning eller inspelning med akustisk apparatur, fotografering och TV-övervakning samt offentliggörande eller annat utnyttjande av kunskap som erhållits på olagligt sätt.

Straff för avlyssning kan drabba den som med teknisk apparatur olovligen lyssnar till eller spelar in ett samtal som han inte själv deltar i. För att handlingarna skall vara straffbara fordras att samtalet förs i en bostad, inom ett slutet utrymme eller i en fastighet (139 § a.). Också samtal som förs på andra platser skyddas emellertid om avlyssningen eller inspelningen sker i hemlighet (139 § b.). Anbringande av teknisk anordning i avsikt att företaga olovlig avlyssning eller inspelning kan också bestraffas (139 § d.). Slutligen förbjuds vidarebefordran av upplysningar, som vunnits genom olaglig avlyssning eller inspelning (139 § e.). Kriminaliseringen är underkastad två undantag. Det ena avser avlyssning och inspelning som görs i syfte att skydda landets nationella säkerhet. Det

andra gäller avlyssning och inspelning av samtal i bostad eller annat omnämnt utrymme när åtgärden företas med samtycke av den boende eller av den som eljest förfogar över platsen och apparaturen inte är anbringad i hemlighet eller uppenbarligen missbrukas.

Huvudstadgandet i fråga om missbruk av optisk apparatur (139 § f.) föreskriver straff för den som med teknisk apparatur uppsåtligen avbildar en person när denne befinner sig i en bostad eller i en för allmänheten inte fritt tillgänglig lokal. Som ytterligare förutsättningar för straffansvar uppställs, att gärningsmannen utnyttjar en genom list eller på annat sätt framkallad situation och att handlingen kan skada den avbildades rättmätiga intressen. Också den som publicerar eller förfogar över en bild kan bestraffas om han vet eller har skälig anledning anta att bilden har åtkommit på nyss angivet sätt (139 § g. och 139 § f. 2.). Slutligen förbjuds vid straffansvar att med särskilt utplacerad teknisk apparatur, som inte har tillkännagivits på ett tydligt sätt, avbilda någon som befinner sig i en för allmänheten tillgänglig lokal där mat, dryck eller andra varor tillhandahålls (441 § b.).

4.2.6 Norge

Den norska strafflagen innehåller flera bestämmelser av betydelse för den personliga integriteten. Ett stadgande (§ 390 a.) kan beskrivas som motsvarigheten till den svenska bestämmelsen om ofredande i 4 kap. 7 § brottsbalken. Den riktar sig mot den som genom hänsynslöst beteende kränker annans frid. Ett annat stadgande (§ 145 a.), som år 1958 fogades in i strafflagen, syftar till att skydda det förtroliga muntliga utbytet av tankar, känslor och upplysningar. Det föreskriver straffansvar för den som med hjälp av hemlig avlyssningsapparat avlyssnar eller med hjälp av ljudband eller annan teknisk anordning hemligen registrerar telefonsamtal, annat samtal mellan andra, eller förhandlingar på slutet möte som han inte själv deltar i. Också anbringandet av avlyssningsapparat kan enligt § 145 a. straffrättsligt beivras. Några regler som på motsvarande sätt bereder skydd mot missbruk av optisk apparatur finns inte i norsk rätt. Däremot är sedan gammalt straffbelagt att kränka privatlivets fred genom att offentligen lämna uppgifter om annans personliga eller husliga förhållanden (§ 390). I sammanhanget kan dessutom framhållas, att rätten att utnyttja personbilder är beskuren enligt den norska lagen om rätt till fotografier.

4.2.7 Schweiz

I Schweiz finns såväl civil- som straffrättsliga regler till skydd för den enskildes personliga integritet.

Äldst är det civilrättsliga skyddet. Dess legislativa grund är art. 28 i civillagen från år 1907. Detta lagrum föreskriver att den som obefogat kränks i sina personliga förhållanden kan föra talan om att kränkningen skall upphöra samt i vissa fall erhålla skadestånd. Såväl faktisk som ideell skada ersätts. Stadgandets räckvidd är betydande. Det skyddar såväl en

persons ära, hans rätt till namn och egen bild som hans hemlighetssfär. Denna sfär består av alla faktiska förhållanden av privat, yrkesmässig och ekonomisk natur, som inte är kända för utomstående och inte heller kan iakttas av utomstående. För att dessa förhållanden skall vara skyddade med stöd av art. 28 krävs att den enskildes vilja är att förhållandena skall vara hemliga. Denna viljeinriktning kan framgå av den enskildes uppträdande eller genom en bedömning av vad som är ett rimligt intresse för den enskilde. År 1967 begärde ständerrådet att förbundsregeringen skulle förbereda en revision av art. 28 i civillagen i syfte att förstärka personlighetsskyddet. Något resultat av denna översyn föreligger ännu inte.

År 1969 infördes ett antal nya straffbestämmelser som riktar sig mot angrepp med teknisk apparatur på individens hemlighetssfär (art. 179 bis-septies i strafflagen). Genom dessa regler förbjuds olovlig avlyssning med tekniskt hjälpmedel eller inspelning av privata telefonsamtal samt hemlig inspelning av andra privata samtal. Enligt 1969 års lagstiftning förbjuds vidare iakttagande eller registrering med optiska hjälpmedel av förhållanden, som hänför sig till en persons privatliv, om åtgärden företas utan den berördes samtycke. För rättsskyddets omfattning är de nyssnämnda civilrättsliga reglerna av betydelse. Det är emellertid endast kärnan av en persons hemlighetssfär, den egentliga intimsfären, som omfattas av det straffrättsliga skyddet. Ytterligare straffbeläggs enligt 1969 års lag att begagna sig av faktiska förhållanden som åtkommit genom de straffbelagda gärningarna, att meddela sådana faktiska förhållanden till utomstående och att inneha brottsligt åtkommen inspelning eller bild.

Slutligen kan straff följa för att tillverka, förvärva, inneha och företa vissa andra åtgärder med avlyssnings-, inspelnings- och fotograferingsapparat, som är avsedd att begagnas till integritetskränkande gärning.

4.2.8 *Storbritannien*

I Storbritannien finns några enstaka lagregler som direkt tar sikte på att skydda privatlivet. Därutöver erbjuder rättssystemet indirekt visst skydd för privatlivet genom normer som utbildats för skydd av andra värden. Bland de spridda normer, som enligt lag eller praxis ger möjlighet till skydd för privatlivet, kan nämnas regler om besittningskränkningar och hemfrid (trespass av skilda slag), missbruk av förtroende (breach of confidence) samt ärekränkning (libel and slander). Reglerna om besittningskränkningar möjliggör civil talan mot den som stör en person i hans lagliga rätt att utnyttja fast eller lös egendom eller att få bli lämnad i fred. Reglernas förmåga att skydda privatlivet mot angrepp med teknisk apparatur är emellertid begränsad eftersom de förutsätter ett fysiskt angrepp på person eller egendom och ersättning för ideell skada endast undantagsvis kan utgå. Bestämmelserna om missbruk av förtroende möjliggör i vissa fall för den som skriftligen eller muntligen har lämnat någon uppgifter i förtroende att föra talan mot den som sprider uppgifterna och därvid utverka förbud mot spridningen och skadestånd.

Reglerna om ärekränkning slutligen, medför skydd mot spridning till utomstående av varje uttalande som sätter en persons rykte i tvivelsmål eller får honom att framstå i löjlig dager. Den som sprider sådana uppgifter kan freda sig genom att visa att uppgifterna är sanna eller befogade som en opinionsyttring i en angelägenhet av allmänt intresse. Förtal i skrift kan medföra straff. Reglernas skyddsfunktion effektiveras emellertid främst genom möjligheten att i civil ordning utverka förbud mot spridning av kränkande uppgifter och ersättning för ideell skada. Domstolarna har i sin rättstillämpning visat sig beredda att gå ganska långt för att åstadkomma skydd mot osanningar och felaktiga antydanden, som är skadliga för en persons anseende i privat- eller affärlivet.

Under senare tid har strävanden gjort sig gällande i Storbritannien att skapa ett allmänt skydd för den personliga integriteten. Flera lagförslag i detta syfte har förts fram av enskilda parlamentsmedlemmar. År 1970 tillkallade den engelska regeringen sakkunniga, Committee on Privacy, med uppdrag att överväga om lagstiftning erfordras för att ytterligare skydda medborgarna mot intrång i privatlivet begångna av privatpersoner, företag eller andra enskilda rättssubjekt samt att framlägga förslag. Kommittén har i juli 1972 offentliggjort ett betänkande, som för närvarande är föremål för överväganden.

Av intresse är särskilt kommitténs förslag om straffrättsliga och skadeståndsrättsliga regler till skydd mot bruket av akustisk och optisk apparatur, och skadeståndsrättsliga regler till skydd mot användningen av privat information. Enligt kommittén bör det tillskapas ett straffstadgande som förbjuder någon att bruka akustisk eller optisk apparatur mot en person eller hans egendom om åtgärden företas i hemlighet och med direkt syfte att övervinna det naturliga skydd som kan finnas. Som ytterligare förutsättning för straffansvar gäller att omständigheterna skall vara sådana, att den angripne personen har anledning tro, att han har skyddat sig eller sina tillhörigheter mot övervakning. Enligt en ny civilrättslig regel föreslås vidare en handling i strid med det straffrättsliga stadgandet kunna medföra rätt till ersättning för skada och beslut om förbud även i det fall när handlingen inte företas i hemlighet. Vad gäller användningen av privat information föreslår kommittén dels översyn av bestämmelserna om missbruk av förtroende dels en ny civilrättslig regel som möjliggör skadeståndstalan när någon avslöjar eller eljest använder information som han insett eller borde ha insett åtkommit på olagligt sätt.

4.2.9 Västtyskland

Den västtyska grundlagen från år 1949 innehåller några artiklar (art. 1 och 2) som har lett till att en allmän personlighetsrätt erkänns. Kränkningar av denna allmänna rätt kan rättsligen beivras med skadeståndstalan. Ett stort antal domstolsavgöranden förekommer beträffande otillåtet avslöjande av privata förhållanden genom publicering eller på annat sätt. Men också ooberättigad avlyssning har föranlett skadestånd i praxis. Domstolarna har inskridit mot utspionerande med teknisk

apparatur av samtal som ansetts höra till personlighetens privatsfär och mot bandupptagning av annans tal, eftersom rätt till den egna rösten ansetts ingå i den allmänna personlighetsrätten.

I Västtyskland lades år 1959 fram ett lagförslag om civilrättsligt skydd för personligheten. Förslaget fastslår generellt att kränkning av annans personlighet berättigar den kränkte till rättsskydd, bl. a. skadestånd. I förslaget anges en del speciella fall av sådana kränkningar. Av särskilt intresse för denna översikt är § 17 fjärde stycket, enligt vilket en rättsstridig kränkning av annans personlighet föreligger om någon fotograferar annan mot hans uttryckliga vilja eller eljest genom fotograferandet kränker den andres berättigade intresse. Bestämmelsen avser också fotografering på gator och andra allmänna platser. I sådana fall kan viljan att slippa fotografering uttryckas med en handrörelse. Personer som tillhör "der Bereich der Zeitgeschichte", t. ex. politiker, kan dock inte på detta sätt förbjuda fotografering. Enligt § 18 föreligger vidare kränkning av annans personlighet, om någon obefogat spelar in på band eller på annat sätt gör annans tal offentligt, t. ex. med hjälp av högtalare. En tredje form av kränkning regleras av § 19 som behandlar det fall att någon obefogat medelst avlyssningsapparat eller på liknande sätt skaffar sig kännedom om annans yttranden som inte är bestämda för honom eller om annans faktiska förhållanden inom privat- eller familjelivet. Förslaget utsattes för kritik och har inte antagits som lag.

År 1968 infördes i den västtyska strafflagen två nya bestämmelser till enskildas skydd mot missbruk av akustisk apparatur. Enligt den ena straffas den som olovligen lyssnar till annans privatsamtal medelst avlyssningsapparat eller olovligen spelar in annans privatsamtal på band och därigenom kränker den andres privatliv (§ 298). Också försök till sådan gärning och utnyttjande av olagligt inspelade uppgifter kan medföra straff. Den andra regeln förbjuder tjänstemän att olovligen yppa privata uppgifter som de fått motta i tjänsten eller som de med eller utan bemyndigande spelat in på band eller uppfattat med hjälp av avlyssningsapparat (§ 353 d).

De senast införda reglerna har brutits ut ur ett år 1962 framlagt mera omfattande förslag till revidering av den västtyska strafflagen ("Entwurf 1962"). Förslaget innehåller ett särskilt kapitel om brott mot den personliga livs- och hemlighetssfären som innebär en utbyggnad av tysk rätts straffskydd för personligheten. Av förslagens bestämmelser kan i detta sammanhang nämnas en (§ 184), som förbjuder någon att skaffa sig kännedom om förtroliga uppgifter från tillslutna förvaringsutrymmen genom att tränga in i sådana utrymmen eller genom att utnyttja teknisk apparatur. Bland de föreslagna reglerna finns inte någon som tar sikte på det fall att optisk apparatur missbrukas mot personer. 184 § i förslaget har genom en nyligen företagen lagändring, som träder i kraft den 1 januari 1975, överförs till strafflagen.

4.3 Sammanställning av utländsk lagstiftning mot missbruk av optisk apparatur

Av den föregående redogörelsen för utländsk rätt framgår, att man under senare år i flera länder har föreslagit eller infört straffbestämmelser till skydd mot missbruk av optisk apparatur. Bestämmelserna kompletteras i de olika länderna av andra regler och i några fall av rättspraxis. Om någon bestämmelse ses isolerad får man således inte en rättvisande bild av rättsläget i vederbörande land. Det kan emellertid vara av intresse att avskilja de olika straffbestämmelserna och ställa dem mot varandra för att kunna jämföra de rättstekniska lösningarna. I detta avsnitt redovisas därför fristående de straffbestämmelser i olika länder som direkt tar sikte på att förstärka den enskildes skydd mot missbruk av optisk apparatur.

Belgien

Straff för den som med tekniskt hjälpmedel iakttar eller fotograferar personer utan deras samtycke när de befinner sig på en för allmänheten inte tillgänglig plats (lagförslag år 1974).

Danmark

Straff för oberättigad fotografering liksom oberättigat iakttagande med kikare eller annan apparat av personer, som befinner sig på en inte fritt tillgänglig plats (lag år 1972).

Finland

Straff för den som olovligen med teknisk apparatur iakttar eller avbildar person som befinner sig på plats eller inom område som skyddas mot hemfridsbrott (lag år 1972).

Frankrike

Straff för den som uppsåtligen kränker privatlivets intimitet genom att med optisk apparatur olovligen fixera eller sända ut bild av en person som befinner sig på privat plats (lag år 1970).

Holland

Straff för den som med teknisk apparatur uppsåtligen avbildar en person när denne befinner sig i en bostad eller i en för allmänheten inte fritt tillgänglig lokal. För straffansvar krävs ytterligare, att gärningsmannen utnyttjar en genom list eller på annat sätt framkallad situation och att handlingen kan skada den avbildades rättmätiga intressen (lag år 1971).

Straff för den som med särskilt utplacerad teknisk apparatur, som inte har tillkännagivits på ett tydligt sätt, avbildar någon som befinner sig i en för allmänheten tillgänglig lokal där mat, dryck eller andra varor tillhandahålls (lag år 1971).

Schweiz

Straff för iakttagande eller registrering med optiskt hjälpmedel av förhållanden, som hänför sig till en persons privatliv, om åtgärden företas utan den berördes samtycke (lag år 1969).

Storbritannien

Straff för den som brukar optisk apparatur mot en person eller hans egendom om åtgärden företas i hemlighet med direkt syfte att övervinna det naturliga skydd som kan finnas. Som ytterligare förutsättning för straffansvar gäller att omständigheterna skall vara sådana, att den angripne personen har anledning tro, att han har skyddat sig eller sina tillhörigheter mot övervakning (lagförslag år 1972).

5 Allmänna överväganden

5.1 Integritetsintresset

I internationella fördrag och i utländska rättssystem har kommit till uttryck uppfattningen att den enskilde bör ha rättsordningens skydd för sitt privatliv. Här må pekats på FN:s allmänna förklaring från år 1948 om de mänskliga rättigheterna, FN:s år 1966 antagna internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter samt Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (4.1). Från utländsk rätt må framhållas den amerikanska "right to privacy", den franska "droit de la personnalité" och den västtyska "allgemeines Persönlichkeitsrecht". Ytterligare kan nämnas det rättsskydd mot avlyssning och optisk övervakning som tillskapats genom legislativa åtgärder i flera västeuropeiska länder. Uppfattningen att enskildas personliga integritet bör rättsligen skyddas ligger enligt kommitténs mening i linje med den tanke på skydd för den enskildes frid, som bär upp vissa av reglerna i 4 kap. brottsbalken. Också i andra sammanhang har en sådan inställning kommit till uttryck i svensk rätt. Här må hänvisas till att de i sekretesslagen (1937: 249) angivna inskränkningarna i den grundlagsfästa rätten att få tillgång till allmänna handlingar till väsentlig del bestäms av integritetsskyddssynpunkter. Vidare må nämnas det lagstiftningsarbete som under senare år lett fram till ett förstärkt skydd för integriteten när det gäller faror som är förenade med den moderna datatekniken.

I den allmänna debatten i vårt land har önskemål gjorts sig gällande att den personliga integriteten skall erkännas av rättsordningen och tillförsäkras rättsskydd i större omfattning än vad fallet är i gällande rätt. Anspråk av sådant slag bärs upp av betydelsefulla intressen. Kommittén anser det inte erforderligt att närmare undersöka karaktären av dessa bakomliggande intressen. Enighet råder i vårt land om att det är av väsentlig betydelse att enskildas personliga integritet respekteras.

Åtskilliga försök har gjorts att definiera integritetsbegreppet. Vid den internationella juristkommissionens konferens i Stockholm 1967 antogs en resolution av innehåll att rätten till privatliv (privacy) i allmänhet innebar rätt för individen att leva sitt eget liv med ett minimum av inblandning från myndigheter, allmänhet eller andra individer. Kommissionen angav olika handlingstyper som i synnerhet innebar intrång i den

personliga integriteten (se Stig Strömholm, *Right of Privacy and Rights of the Personality*, Stockholm 1967 s. 237 f. och SvJT 1971 s. 695 f.). Ett engelskt lagförslag (Brian Walden 1969) lämnar följande definition. "Rätt till privatliv innebär rätt för envar till skydd mot intrång riktat mot hans person, hem, familj, egendom och affärsangelägenheter samt mot hans relationer och kommunikationer med andra; i synnerhet när intrånget företas genom (a) spioneri, snokande, övervakning eller annat ofredande, (b) olovlig avlyssning eller registrering av samtal, (c) olovlig utbildning, (d) olovlig läsning eller kopiering av handlingar, (e) olovlig användning eller olovligt avslöjande av förtroliga uppgifter eller av omständigheter (inräknat namn, identitet och bild) när avsikten antingen är att orsaka honom obehag, förargelse eller förlägenhet eller att få honom att framstå i falsk dager samt (f) olovligt utnyttjande av namn, identitet eller bild för annans vinning."

Enligt kommitténs mening torde grundtanken med personlig integritet kunna uttryckas så, att den enskilde kan göra anspråk på en fredad privat sektor inom vilken han kan avvisa inblandning från utomstående. Kommitténs uppgift är att förstärka den enskildes rättsskydd mot sådana kränkningar av integritetsintresset som sker med hjälp av den i direktiven omnämnda tekniska apparaturen. Med dennas hjälp kan information tas upp, registreras och förmedlas. Informationsområdet står således i blickpunkten. Integritetsbegreppet kan därför i förevarande sammanhang anses som liktydigt med den enskildes anspråk att information om hans privata angelägenheter inte skall vara tillgänglig för eller få begagnas av utomstående utan hans vilja (SOU 1970: 47 s. 58).

Integritetsbegreppet ger en allmän föreställning om de slag av intressen för vilka rättsskydd kan komma i fråga. När man från den allmänt angivna utgångspunkten övergår till att söka ange vad som kan hänföras till den enskildes privata angelägenheter visar det sig emellertid att det i konkreta avvägningsfrågor föreligger betydande åsiktskillnader. I länder med olika levnadsförhållanden och rättstraditioner sker bedömningen olika. Men uppfattningarna kan också gå isär inom ett land. Likaså förändras värderingarna med tiden. Därtill bör läggas att en individ som lever i ett samhälle och sålunda ingår i en gemenskap med andra människor inte kan göra gällande något absolut anspråk på att få leva i fred för andra individer eller ostörd av samhällets organ. Eftersom gemenskapen med andra människor och samhörigheten med samhället är grundläggande för den enskilda människans villkor, är det tydligt att tanken på skydd för dylika anspråk står i motsats till åtskilligt som av andra skäl måste gälla. Regler som syftar till att skydda den enskildes personliga integritet måste sålunda förses med olika, i skilda situationer mer eller mindre vittgående undantag eller på annat sätt begränsas till sin giltighet, så att andra människors och samhällets intressen i övrigt inte träds för när.

5.2 Grundläggande synpunkter på rättsliga ingripanden

Åtgärder till skydd för den personliga integriteten kan vidtas mot anskaffande av privat information, mot utnyttjande av sådan information eller mot båda dessa typer av handlingar. Vid betraktande av handlingstyperna kan det framstå som om skadeverkningar för individen skulle uppkomma främst vid spridning eller annat utnyttjande av privat information. Uppenbart är nämligen att sådana handlingar kan på olika sätt försvåra enskilda personers livsbetingelser. Kommittén anser emellertid att beaktansvärd skada kan uppkomma för enskilda redan genom att uppgifter om deras privata angelägenheter blir tillgängliga för en eller flera utomstående. Tanken på att uppgifter av sådant slag har samlats in och kan komma att användas för olika ändamål kan hos den enskilde framkalla allvarlig oro. Han kan uppleva det som ett hot eller en kränkning att någon utomstående förfogar över uppgifter om hans privata förhållanden. Den handling genom vilken uppgifterna har anskaffats kan annorlunda uttryckt vara ägnad att rubba den angripnes sinnesfrid. Enligt kommitténs mening är det därför av självständig betydelse att åtgärder vidtas mot otillbörlig informationsanskaffning med den i utredningsdirektiven omnämnda tekniska apparaturen. Därutöver kan sådana åtgärder vara av betydelse när det gäller att bereda den enskilde skydd mot otillbörlig användning av privat information. Genom de båda handlingstypernas inbördes samband uppnås nämligen ett visst faktiskt rättsskydd mot informationsanvändning om man ingriper redan mot den handling, varigenom informationen anskaffas. Det bör också i sammanhanget understrykas, att integritetsskyddet skulle bli i hög grad ofullständigt om den enskilde nödgades avvakta ett för honom skadligt utnyttjande av privat information innan han kan vidta någon åtgärd till sitt skydd.

Det anförda ger enligt kommittén anvisning om att rättsregler erfordras för att förstärka den enskildes skydd mot otillbörlig informationsanskaffning med den tekniska apparaturen. En sådan lösning ligger väl i linje med den uppfattning som kommit till uttryck i nyttillkommen lagstiftning i flera västeuropeiska länder.

Kommittén har i delbetänkandet Skydd mot avlyssning (SOU 1970: 47) föreslagit ingripanden till skydd mot informationsanskaffning med akustisk apparatur. I detta betänkande tar kommittén upp regler mot missbruk av optisk apparatur. Närmare bestämt blir det fråga om i vilka konkreta fall fotografering, iakttagande med kikare eller annat utnyttjande av optisk apparatur inte bör få förekomma av hänsyn till enskildas personliga integritet.

Av vad kommittén anför under 5.1 framgår, att det inte är möjligt att åstadkomma någon vägledande precisering av vad som utgör enskildas privata angelägenheter. För att en praktiskt användbar lösning skall kunna åstadkommas är det nödvändigt att med utgångspunkt från olika handlingssätt bedöma de frågor som ryms under utredningsuppdraget. Kommitténs ställningstagande får grundas på vad som kan antas vara mera allmänt omfattade värderingar när det gäller skydd för den

personliga integriteten. Därvid står i blickpunkten å ena sidan behovet av rättsskydd mot bruket av den optiska apparaturen och å andra sidan möjligheterna att tillgodose ett sådant behov. Frågorna behandlas närmare i nästföljande två avsnitt. I det därefter följande avsnittet tar kommittén upp frågor om rättsskyddets allmänna inriktning.

5.3 Behovet av förstärkt rättsskydd

Genomgången av gällande rätt i 3 kapitlet utvisar, att det i huvudsak saknas rättsregler som tar sikte på att bereda medborgarna skydd mot att optisk apparatur utnyttjas för att anskaffa information om deras privata angelägenheter. Bortsett från speciella bestämmelser, som undantagsvis kan åberopas, kan endast vissa av brottsbalkens regler om fridsbrott tjäna till skydd för integritetsintresset. Detta rättsskydd är relativt fullständigt vad gäller meddelanden som är under befordran hos post- eller televerket. I övrigt står rättsskyddet dåligt emot angrepp med den optiska apparaturen. Visserligen kan enskilda någon gång med stöd av bestämmelserna om hemfridsbrott, olaga intrång och intrång i förvar förhindra att information anskaffas med optisk apparatur. Gentemot den som äger tillträde till de utrymmen, som avses med bestämmelserna, eller utan sådant tillträde likväl kan utnyttja apparaturen saknas emellertid möjlighet till ingripanden enligt gällande rätt. Uppenbart är samtidigt att den tekniska utvecklingen har skapat utomordentliga möjligheter för den som så önskar att skaffa sig kunskap om andras personliga förhållanden. Kikare eller kamera med teleobjektiv medger att information tas upp på stort avstånd, miniatyriserade kameror gör det möjligt att på nära håll ta fotografier i smyg och TV-kameror kan utnyttjas för att hålla någon under fortlöpande övervakning. Apparaturen har genom format och automatik blivit mera lätthanterlig och kan utnyttjas under mörker eller andra ogynnsamma ljusförhållanden. Trots detta ligger marknadspriserna för flertalet apparater så lågt att apparaturen kan anskaffas av en bred allmänhet.

Bland den optiska apparaturen kan särskiljas apparater med minnesfunktion och apparater utan sådan funktion. Den vanliga kameran må tjäna som exempel på förstnämnda slag av apparatur och kikaren på det sistnämnda. Kommittén anser att skiljelinjen är av betydelse när det gäller att bedöma apparaturens farlighet ur integritetssynpunkt. Apparatur med minne bereder angriparen möjlighet till fullständigare kunskaper än annan apparatur. Ett snabbt händelseförlopp kan registreras och i efterhand granskas och analyseras i detalj. Det finns anledning tro att enskilda personer i allmänhet uppfattar ett angrepp på den personliga integriteten som mera besvärande om den information som har tagits upp finns bevarad på film, band eller annat medium än om informationen endast mottagits av angriparen. Det ger en känsla av större otrygghet om informationen finns bevarad så att den kan exakt återges. Ur integritetssynpunkt är därför angrepp med apparatur som har minnesfunktion allvarligare än angrepp med apparatur utan sådan funktion.

Det finns skäl att ta fasta också på andra förhållanden när apparaturen bedöms från integritetssynpunkt. Apparatur, vars användning innebär ett överraskningsmoment, kan enligt kommitténs mening innebära större risker för enskildas integritet än annan apparatur. Apparatur som är dold eller så liten att den är svår att upptäcka och apparatur vars tekniska prestanda är osedvanligt goda påkallar därför särskild uppmärksamhet. Som exempel på apparatur som genom sina prestanda är integritetsfarlig kan nämnas den s. k. mörkerapparaturen. Apparatur med vars hjälp det är möjligt att samla en stor mängd information med en i förhållande därtill ringa insats av den som brukar apparaturen innefattar särskilda risker för den personliga integriteten. Mot denna bakgrund finns det anledning att särskilt uppmärksamma sådana TV-anläggningar som används för övervakning och bevakning.

I åtskilliga fall kan den enskilde själv vidta åtgärder för att hindra att information om hans privata förhållanden kommer till utomståendes kännedom. Han kan vid privata förrättningar söka avskildhet från omvärlden eller se till att brev eller annat som angår honom enskilt förvaras så att det inte blir tillgängligt för utomstående. Vissa krav i sådant hänseende måste ställas på den som lever i gemenskap med andra människor och önskar slå vakt om sin privata sfär. Ett förstärkt rättsskydd bör därför inriktas på de särskilda faror för integriteten som följer med en teknik som är ägnad att övervinna sådana hinder. Enligt kommitténs mening är behovet av rättsskydd framträdande när avstånd eller andra naturliga hinder för vanlig observation föranleder någon tro att hans privata förhållanden inte är tillgängliga för utomstående. Kommittén finner således anledning att ägna särskild uppmärksamhet åt angrepp med optisk apparatur mot den som uppehåller sig i avskildhet eller eljest vidtagit åtgärder för att skydda sina privata angelägenheter.

Vid bedömning av vad som kan innefatta kränkning av integritetsintresset är av betydelse vilken enskild angelägenhet som berörs. Enskilda personers liv innefattar högst skiftande förhållanden. Dessutom kan sådana känslouttryck som glädje, sorg och smärta påverka en persons behov av integritetsskydd under olika yttre betingelser. På det hela taget äger behovet av rättsskydd för företeelser som kan hänföras till enskildas privata angelägenheter samband med den miljö i vilken en person vid angreppstillfället befinner sig. Det kan antas, att många människor gör anspråk på att åtskilligt flera och kanske i andra sammanhang relativt banala företeelser skall betraktas som deras privata angelägenheter om miljön som helhet uppfattas som utpräglat privat. Vid övervägande av den enskildes skyddsbehov har kommittén därför ansett det nödvändigt att knyta an till de miljöer som är typiska för människans vardagliga situation, såsom hemmiljön, arbetsmiljön och övriga i regel till sin karaktär mera publika miljöer.

5.4 Förutsättningar för rättsliga ingripanden

Den akustiska apparatur, som är särskilt ägnad att utforska andra människors privatliv, har kommit fram först under senare år. Enligt mångas uppfattning framstår bruket av sådan apparatur som en från moralisk synpunkt förkastlig handling. Flera av de optiska apparaterna har däremot funnits sedan länge. Utnyttjandet av apparaturen uppfattas i allmänhet som legitimt om det inte sker under speciella i sig klandervärda förhållanden, t. ex. i smyg. De rent allmänna förutsättningarna för åtgärder mot bruket av den optiska apparaturen är därför enligt kommitténs mening väsentligt annorlunda än beträffande den akustiska.

De optiska apparaterna har en mångfald olika användningsområden. En del apparater, som t. ex. kikare och kamera, utnyttjas i vårt land av nästan alla människor. En del används i regel endast av yrkesfotografer eller andra yrkesmän. Som exempel kan nämnas bildförstärkare och fiberkikare. De olika optiska apparaterna kan alla utnyttjas på ett sätt som medför intrång i enskildas personliga integritet. Samtidigt är apparaturen i allt väsentligt oumbärlig i ett modernt samhälle.

Såsom ett närmast självklart förhållande framstår, att det för en stor allmänhet är betydelsefullt att kunna utnyttja kikare vid friluftsliv och kamera vid mer eller mindre hobbyinriktad fotografering. Därtill skall läggas att en del av de optiska apparaterna inte kan undvaras i journalistisk verksamhet. Sveriges Radios rundradiosändningar bygger i betydande utsträckning på möjligheten att med hjälp av TV-kamera spegla verkligheten och den fotografiska bilden har kommit att allt mer bli en väsentlig del i pressens beskrivande verksamhet. För forskning inom olika områden och i industriell verksamhet är optiska apparater till stor nytta. Ytterligare må framhållas de väsentliga funktioner som kabelbundna TV-anläggningar har för övervakning eller kontroll i de mest skilda sammanhang.

Av det anförda framgår, att allmänna och enskilda intressen av betydande vikt talar för att information skall kunna tämligen fritt samlas med optisk apparatur. Rättsliga åtgärder till skydd för den personliga integriteten måste därför i avsevärd mån begränsas till sin omfattning. Intresset av skydd för den personliga integriteten får i varje enskilt fall vägas mot allehanda andra intressen som talar för att den optiska apparaturen bör få användas. I sakens natur ligger, att det vid sådana intresseavvägningar kan bli nödvändigt att ge upp i och för sig beaktansvärda anspråk på integritetsskydd för att andra väsentliga intressen skall kunna tillgodoses. Kravet på att pressen skall ha tillgång till fullgod information i sin verksamhet kan t. ex. medföra att en person får finna sig i att bli fotograferad i en situation av privat natur.

Hur avvägningen skall ske mellan olika sinsemellan motstående intressen återkommer kommittén till vid den mera detaljerade behandlingen av hur rättsskyddet bör utformas. Ett förhållande av allmän natur som äger samband med den optiska apparaturens funktions sätt skall emellertid redan nu anmärkas. Medan den akustiska apparaturen i regel endast tar upp information från det objekt som den mera direkt har

inriktats på har flertalet optiska apparater ett vidsträckt verkningssområde och fångar allt ljus inom detta. Därigenom kan den som utnyttjar optisk apparatur ofta inte undgå att få med även i sammanhanget ointressant ljus. Vid fotografering av ett landskapsmotiv kan t. ex. bilden av en person inte uteslutas. Därmed begränsas också i avsevärd utsträckning möjligheterna att ingripa mot bruket av den optiska apparaturen.

5.5 Val av rättsliga ingripanden

Enligt kommitténs mening måste tyngdpunkten hos ett rättsskydd ligga på civilrättsliga eller straffrättsliga åtgärder som begränsar rätten att använda optisk apparatur när den personliga integriteten är satt i fara.

För svensk kriminallagstiftning gäller principen att gränserna för det straffbelagda området skall tydligt framgå av lagtexten. Detta krav medför att integritetsintresset vid en straffrättslig reglering måste lämnas oskyddat utanför situationer som täcks av detaljbestämmelser. Mot bakgrund härav kan det hävdas, att det mest fullständiga integritetsskyddet skulle kunna åstadkommas genom allmänt formulerade civilrättsliga regler som gav domstolarna möjlighet att med skadestånd som huvudsaklig sanktion utforma ett rättsskydd. I länder som USA, Frankrike och Västtyskland har ett relativt vidsträckt personlighetsskydd vuxit fram på civilrättslig väg genom domstolsavgöranden. För att en rättsbildning genom praxis skall vara en lämplig lösning måste man kunna påräkna ett relativt stort antal vägledande domstolsavgöranden inom en snar framtid. Kommittén finner inte en sådan utveckling i Sverige trolig. Ytterligare må framhållas, att det för alla dem som utnyttjar optisk apparatur är av utomordentlig betydelse att på förhand kunna bedöma i vilka fall apparaturen inte får brukas. Det måste således oavsett sanktionsform uppställas krav på precision i de rättsregler som utgör grund för ingripanden mot bruket av optisk apparatur. Enligt kommitténs mening är det därför inte möjligt att tillskapa ett mera omfattande rättsskydd med civilrättsliga regler än med straffrättsliga.

I flera västeuropeiska länder har lagstiftningsåtgärder vidtagits för att förstärka enskildas skydd mot missbruk av optisk apparatur. Nya lagar har under senare år införts i Danmark, Finland, Frankrike, Holland och Schweiz. I Belgien och Storbritannien föreligger lagförslag. I samtliga fall har rättsskyddet inriktats på straffrättsliga åtgärder, låt vara att det i några fall dessutom finns möjlighet till civilrättsliga ingripanden. För svensk rätts del är straff, skadestånd och förverkande tänkbara sanktioner vid integritetsangrepp med optisk apparatur. Av dessa är straffet den primära sanktionsformen. Förverkande förutsätter att det som skall förverkas utgör utbyte av brott eller eljest på visst sätt äger samband med straffbelagd gärning. Också skadestånd är som sanktion mot kränkning av den personliga integriteten sekundärt i förhållande till straff. Den skada som kränkningen vållar är nämligen till sin karaktär ett lidande. Skada av sådan art, ideell skada, ersätts i svensk rätt endast i begränsad omfattning. En förutsättning är att skadan vållats genom straffbelagd gärning.

För den som utsätts för angrepp med optisk apparatur torde det huvudsakligen vara av intresse att förhindra att den upptagna informationen kommer till skadlig användning och att erhålla ersättning för liden skada. Ur sistnämnda synpunkt kan visserligen civilrättsliga regler framstå som naturliga. Ett straffrättsligt utformat skydd tillgodoser emellertid även sådana intressen. Därutöver medför straffrättsliga regler den fördelen, att den skadelidande för att hävda sin rätt kan utnyttja den statliga utredningsapparaten och få biträde av åklagare. Kommittén finner detta betydelsefullt. Det finns nämligen anledning tro, att det i enskilda fall kommer att vara förenat med svårigheter att i civilrättslig ordning visa att optisk apparatur har missbrukats.

Nu angivna förhållanden talar för att rättsskyddet ges en straffrättslig inriktning. Från kriminologisk synpunkt kan invändningar resas mot en sådan lösning. Det kan hävdas, att straff bör tillgripas endast för allvarliga kränkningar som inte lämpligen kan sanktioneras på annat sätt. Kommittén anser det i och för sig tänkbart att, såsom skett i Danmark, bryta det nämnda sambandet mellan straff och skyldighet att ersätta ideell skada. En sådan åtgärd förutsätter emellertid att skadeståndssanktionen ensam förmår ge den enskilde ett tillräckligt rättsskydd. Enligt kommitténs mening är detta inte fallet. Inte så sällan måste det nämligen antagas vara svårt för den som utsätts för missbruk av optisk apparatur att påvisa någon av missbruket orsakad skada av betydelse. För presumtiva angripare kan därigenom en skadeståndssanktion komma att framstå som ett så rimligt pris för intrång i andras personliga integritet att det inte behöver i nämnvärd utsträckning avhålla dem från angreppshandlingar. Den önskvärda moralbildande effekten av rättsregler på området kan som följd därav komma att utebli.

Ytterligare må framhållas, att missbruk av optisk apparatur till sin karaktär utgör en kränkning av den angripnes sinnesfrid som är att jämföras med sådana fridskränkningar som i vårt land sedan länge kunnat beivras på straffrättslig väg. Det framstår som en primär uppgift för kommittén att komplettera detta hävdvunna rättsskydd så att det står emot också angreppsmetoder som blivit möjliga genom teknikens utveckling.

På grund av det anförda anser kommittén att tyngdpunkten i ett rättsskydd mot missbruk av optisk apparatur bör ligga på straffrättsliga åtgärder. Sådana frågor behandlar kommittén i kapitel 6.

I utredningsdirektiven framhålls att det är tänkbart att vid sidan av generella straffrättsliga ingripanden förstärka skyddet för den personliga integriteten genom att reglera spridningen av teknisk apparatur som lätt kan missbrukas. Genom näringsrättsliga åtgärder skulle således kunna utövas kontroll över import, tillverkning, försäljning eller innehav av apparatur som kan komma till integritetsfarlig användning.

Enligt kommitténs mening är en förutsättning för näringsrättsliga åtgärder att de kan vidtas generellt. Om undantag från viss åtgärd måste tillåtas i stor utsträckning kan effekten av åtgärden bli alltför uttunnad. Ytterligare måste för näringsrättsliga åtgärder förutsättas att tillräcklig kontroll över reglernas efterlevnad kan praktiskt genomföras. Eljest

måste befaras att respekt för reglerna inte kan upprätthållas.

Som tidigare berörts har flera av de optiska apparaterna en mångfald olika användningsområden, som det saknas anledning att inskrida mot. Nästan alla människor kan tänkas ha användning för kamera, teleobjektiv och kikare. Dessa apparater kan rimligen inte kontrolleras genom näringsrättsliga åtgärder. En näringsrättslig lagstiftning skulle bli svårhanterlig och få ringa effekt. Detsamma måste enligt kommitténs mening gälla beträffande sådant glas som används i envägsspeglar. Fiberkikare, bildförstärkare, värmekamera och bildomvandlare har delvis preciserade användningsområden och är inte så spridda bland allmänheten. Därigenom finns det jämförelsevis goda möjligheter att kontrollera apparaturens spridning. Apparaturen måste emellertid bedömas vara så exklusiv att det för närvarande framstår som föga angeläget att försöka att genom någon form av näringsrättslig lagstiftning hindra att den missbrukas. Kommittén finner därför att tillräckliga skäl inte föreligger att föreslå några mot dessa apparater riktade näringsrättsliga åtgärder. Samma synpunkter kan anläggas när det gäller näringsrättsliga åtgärder mot TV-kameror i allmänhet. Men det bör tilläggas, att den utveckling, som äger samband med kasettekniken, kan medföra att lätthanterlig och billig apparatur kommer fram inom en inte alltför avlägsen framtid. I sådant fall kommer TV-kameran emellertid endast att ersätta eller komplettera filmkameran. Att genom näringsrättsliga regler söka vinna kontroll över en sådan utveckling finner kommittén inte påkallat från integritetssynpunkt.

I den allmänna debatten har uppmärksamheten kommit att riktas mot sådana i regel kabelbundna TV-anläggningar som används för övervakning och bevakning. Man har framhållit, att ett utbrett bruk av sådan apparatur möjliggör en övervakning av medborgarna som inte kan anses godtagbar från integritetssynpunkt. Kommittén anser att möjligheterna allmänt sett är goda att vinna kontroll över förekomsten och utformningen av övervakningsanläggningar av nu åsyftat slag. De särskilda åtgärder som kan vara erforderliga bör emellertid inte behandlas i samband med allmänna straffrättsliga bestämmelser mot missbruk av optisk apparatur. Den krets av personer som regler om s. k. TV-övervakning direkt riktar sig till är så begränsad att kompletterande speciallagstiftning framstår som naturligare. Enligt kommitténs mening bör sådan lagstiftning övervägas. Detta sker i kapitel 7.

6 Straffrättsliga åtgärder

6.1 Principiella utgångspunkter

I 4 kap. brottsbalken finns sammanförda vissa brott mot den enskildes frid. Fridsbrotten är olaga hot, hemfridsbrott och olaga intrång, ofredande, brytande av post- eller telehemlighet samt intrång i förvar. Som kommittén framhållit i det föregående utgör intrång i den personliga integriteten med teknisk apparatur till sin natur en kränkning av den angräpnings sinnesfrid. Ur systematisk synpunkt äger således missbruk av den optiska apparaturen samband med fridsbrotten. De straffbestämmelser som i sammanhanget kan erfordras för ett förstärkt integritetsskydd bör därför enligt kommitténs mening fogas in bland brottsbeskrivningarna i 4 kap. brottsbalken.

För svensk strafflagstiftning gäller principen att gränserna för det kriminaliserade området skall tydligt framgå av lagtexten. Denna princip, som i fortsättningen kallas tydlighetskravet, tillgodoses lagtekniskt genom att de olika förutsättningarna för straffansvar, rekvisiten, preciseras noggrant. Självfallet är det den samlade effekten av dessa rekvisit som är betydelsefull. Det är emellertid tänkbart att den erforderliga gränsdragningen mellan tillåtna och otillåtna handlingar åstadkommes främst genom att ett av rekvisiten anges med särskild precision. Som framgår av kommitténs allmänna överväganden måste den optiska apparaturen kunna i huvudsak fritt användas av alla och envar. Tydlighetskravet är därför av utomordentlig betydelse när det gäller ingripanden mot bruket av optisk apparatur. Vad som skall straffbeläggas är att någon med sådan apparatur kränker annans personliga integritet. Antingen själva gärningen eller den tekniska apparaturen eller de privata angelägenheter som i sammanhanget åsyftas kan alltså särskilt preciseras. Därutöver är det möjligt att tillgodose tydlighetskravet genom att man noggrant utmärker de omständigheter varunder gärningen måste begås för att straffansvar skall inträda.

Det är tänkbart att lagtexten anger antingen en snävt tilltagen sektor inom vilken den enskilde under alla förhållanden åtnjuter rättsskydd eller ett mera vidsträckt skyddsområde, som kan genomrytas om det är befogat för att tillgodose motstående intressen av vikt. Kommittén anser det betydelsefullt, att den enskilde i vissa preciserade fall erhåller ett absolut rättsskydd, även om det måste hållas inom så snäva gränser att

det kan betecknas som ett minimiskydd. Som en angelägen uppgift för rättsregler på området framstår nämligen att stilla den oro, som människor kan känna över att inte i något sammanhang vara fredade för intrång i den personliga integriteten. Lika betydelsefullt är, som kommittén tidigare framhållit, att den som utnyttjar optisk apparatur kan på förhand avgöra om en åtgärd är tillåten eller inte. Även denna synpunkt talar för att lagtexten preciserar en sektor inom vilken den enskilde åtnjuter rättsskydd oavsett vilka skäl som i det enskilda fallet kan åberopas till stöd för apparaturens utnyttjande. Avgränsningar av det straffbelagda området måste på grund av det anförda rymma hänsynstaganden till de olika skäl som kan motivera angrepp på enskildas integritet.

Anskaffande av uppgifter om enskildas privata angelägenheter kan i betydande utsträckning ske genom iakttagelser med blotta ögat. Under vissa förhållanden kan sådana åtgärder anses klandervärda eller olämpliga. Kikande i nyckelhål eller smygläsning av privata brev måste i regel bedömas på detta sätt. Anledning saknas emellertid för samhället att ingripa med rättsliga åtgärder mot sådana i regel harmlösa utslag av nyfikenhet. För att straffrättsliga åtgärder mot bruket av den optiska apparaturen skall vara befogade måste enligt kommitténs mening krävas, att apparaturen medger ett större informationsutbyte än observation med obehäpnat öga eller att angreppet eljest ter sig farligt från integritetssynpunkt.

Nu berörda förhållanden av principiell natur må tjäna som bakgrund till kommitténs överväganden om hur det straffrättsliga skyddet mot integritetsangrepp med optisk apparatur lämpligen bör utformas. Vägledande för kommitténs bedömningar är i övrigt de i föregående kapitel redovisade synpunkterna på behovet av förstärkt rättsskydd, å ena sidan, och möjligheterna med hänsyn till motstående intressen att åstadkomma ett sådant skydd, å den andra.

Kommitténs uppdrag avser, såvitt nu är i fråga, att åstadkomma rättsskydd för den personliga integriteten mot missbruk av den i 2 kap. redovisade optiska apparaturen. Kommittén anser det därför lämpligt att till en början undersöka vilka integritetskränkningar med sådan apparatur som rättsskyddet bör omfatta. Vilken optisk apparatur som kommer till användning och tillvägagångssättet i övrigt är av betydelse för hur avgränsning av det straffbelagda området bör ske. Sådana frågor behandlar kommittén i nästföljande avsnitt. Därefter tar kommittén upp en annan för straffskyddets avgränsning grundläggande fråga, nämligen den hur skyddsobjektet bör anges. I det därefter följande avsnittet, 6.4, diskuterar kommittén rättsskyddets omfattning med hänsyn till olika omständigheter som föreligger vid kränkningen. I 6.5 behandlas rättsreglernas utformning. Kapitlets sista avsnitt rör några särskilda frågor.

6.2 Kränkningssätt

Som framgår av utredningsdirektiven är det med flera av de optiska apparaterna möjligt att i hemlighet inhämta upplysningar om annans

privata förhållanden. Sannolikt uppfattas det av allmänheten som väsentligt, att man kan ingripa just mot hemligt anskaffande av privat information. Det kan därför ligga nära till hands att vid betraktande av olika metoder för kränkningar fästa avseende vid om apparaturen används *dolt* eller om angreppet företas *öppet*. Så har skett i det år 1972 offentliggjorda engelska kommittéförslaget. För straffansvar fordras enligt förslaget att apparaturen har använts i hemlighet.

Det hemliga utnyttjandet av apparaturen innebär att den enskilde saknar praktiska möjligheter att själv skydda sina privata förehavanden och angelägenheter mot utomståendes insyn. Det kan till följd därav anses vara särskilt angeläget att samhället med rättsliga medel söker förhindra dolt missbruk av apparaturen. Det finns emellertid skäl att betrakta också öppna integritetsangrepp med starkt ogillande. Den enskilde bör självfallet inte vara skyldig att finna sig i att utomstående håller honom under observation eller eljest bereder sig tillgång till hans privata angelägenheter, bara därför att han har vetskap om detta förhållande. I gällande rätt kan sådan åtgärd när den framstår som hänsynslös beivras som ofredande. Om det emellertid införs en särskild straffbestämmelse till skydd för den personliga integriteten mot angrepp med optisk apparatur är det mera naturligt att öppna integritetsangrepp i samma utsträckning som dolda hänförs under den bestämmelsen än att de i något fall bestraffas som ofredande därför att de är särskilt störande för den enskilde.

Till det anförda må fogas att åtskilliga praktiska svårigheter uppkommer när det gäller att skilja mellan öppna och dolda angrepp med optisk apparatur. Den som med sådan apparatur önskar skaffa sig underrättelser i hemlighet behöver mera sällan vidta några speciella åtgärder för att dölja apparaturen. Han utnyttjar helt enkelt enskilda personers bristande uppmärksamhet på apparaturens användningsmöjligheter, t. ex. fotografering på stort avstånd med teleobjektiv. I enskilda situationer kan därför säkerligen råda olika uppfattningar om hur kränkningen skall bedömas. Dessutom kan ett förbud som riktar sig endast mot dolda angrepp många gånger vara så lätt att kringgå att en sådan begränsning av rättsskyddet inte kan godtas. Som exempel kan nämnas att någon uppmärksammar en person på sin avsikt att fotografera omedelbart innan han låter kameran verka mot honom. För den som utsätts för ett sådant handlande kan fotograferingen bli mera besvärande än eljest. Även om det, såsom tidigare framhållits, kan framstå som särskilt angeläget att ingripa mot det hemliga utnyttjandet av apparaturen anser således kommittén att det inte är lämpligt att vid en straffrättslig reglering göra någon åtskillnad mellan öppna och dolda angrepp med optisk apparatur.

Med optisk apparatur kan olika företeelser *observeras* och, om apparaturen är försedd med minne, *registreras*. De båda metoderna äger praktiskt det inbördes sambandet att registrering ofta föregås av att apparaturen utnyttjas för observation. Vid fotografering t. ex. betraktas motivet genom kamerans sökare innan kameran sätts i funktion.

När det gäller observation med optisk apparatur är apparaturens

tekniska prestanda av avgörande betydelse för hur handlingen skall bedömas från integritetssynpunkt. Om apparaturen ger liten förstoring kan angreppshandlingen i det närmaste vara att jämställa med observation med blotta ögat. Som exempel kan nämnas att någon använder en teaterkikare av vanligen förekommande slag. Mot sådant angrepp framstår ett rättsskydd som föga angeläget. Kommittén finner skäl till samma bedömning i fråga om mera speciella observationsmetoder, som visserligen kan framstå som klandervärda, men genom vilka informationsutbytet inte blir avgjort större än vid iakttagelser med blotta ögat. Som exempel kan nämnas observation med hjälp av fiberkikare. Apparaturen gör det endast undantagsvis möjligt för någon att få tillgång till uppgifter som inte lika väl kan anskaffas i hemlighet på betydligt enklare sätt. Bedömningen blir däremot en annan när det gäller observation med apparatur som har goda prestanda. Med kikare som ger god förstoring kan små detaljer urskiljas på stort avstånd och med den s. k. mörkerapparaturen kan vad som eljest är dolt iakttagas. Angreppshandlingar med sådan apparatur innebär risker främst därigenom att den som övervakas inte tar sig i akt eftersom han tror att avstånd eller mörker hindrar insyn. Från integritetssynpunkt kan det således finnas anledning att göra åtskillnad mellan, å ena sidan, observation med apparatur som har god förmåga att verka på stort avstånd eller eljest kan utnyttjas under förhållanden när iakttagelser inte kan göras med enbart det mänskliga ögat och, å den andra, observation med optisk apparatur som inte medger detta. Det bör understrykas, att värderingen sker enbart utifrån vad som kan anses önskvärt för att tillgodose integritetsintresset. Det kan ifrågasättas om en gränsdragning med hänsyn till apparaturens prestanda är möjlig eller lämplig i straffrättsliga bestämmelser på området när det gäller ett och samma slags apparatur. Förmågan till förstoring hos en optisk apparat, t. ex. en kikare, kan visserligen tekniskt beskrivas. En gränsdragning från sådana utgångspunkter måste emellertid innefatta ett mått av godtycke och är i övrigt inte särskilt lämplig i allmänna straffrättsliga regler. I sammanhanget bör dessutom hållas i minnet, att ett störande bruk av apparaturen, t. ex. öppen och systematisk övervakning av någon med en stark kikare, redan enligt gällande rätt kan beivras med stöd av bestämmelsen om ofredande.

Vad häfter gäller registrering med optisk apparatur anser kommittén att registreringen som handlingstyp innebär särskilda risker för den personliga integriteten. Kommittén fäster sig vid apparaturens minnesfunktion. Det är därför i princip utan betydelse om registrering företas med apparatur som har god förmåga att verka på stort avstånd eller med mera närverkande apparatur. Möjligheterna till registrering i det enskilda fallet äger visserligen samband med apparaturens tekniska prestanda. Dålig detaljskärpa i en bild till följd av apparaturens begränsade förmåga till registrering på stort avstånd från motivet kan emellertid i viss mån kompenseras i efterhand genom förstoring av bilden. Dessutom kan givetvis integritetskränkande registrering ske under förhållanden när det inte erfordras att apparaturen har särskilt goda prestanda. Som exempel kan nämnas att någon vid tillfälligt besök i annans bostad eller arbetsrum

med en vanlig pocketkamera avbildar privata brev som ligger framme.

Till det anförda kan läggas att registrering typiskt sett visar en mera bestämd viljeinriktning från angriparens sida än observation med optisk apparatur. Åtgärden syftar ofta till att informationen skall komma till användning. Det bör dessutom understrykas, att registrering ofta föregås av att den som utnyttjar apparaturen observerar motivet samt bedömer om och hur det bör avbildas. Kränkningen försiggår så att säga i flera moment. Möjligheterna att på förhand bedöma handlingens innebörd i förhållande till enskildas integritetsintressen är därigenom i regel väsentligt större än när det gäller observation med optisk apparatur. Den som med sådan apparatur betraktar ett avlägset motiv kan kanske först genom apparaturens användning avgöra om handlingen i det särskilda fallet medför intrång i enskildas personliga integritet. Om ett straffrättsligt förbud införs mot missbruk av optisk apparatur skall självfallet endast avsiktliga handlingar bestraffas, inte åtgärder varigenom någon av en tillfällighet råkar bryta mot ett sådant förbud. Svårigheter måste uppkomma när det gäller att i praktiken tillämpa regler som innebär förbud i vissa fall mot observation med optisk apparatur. Även om observatören skulle ertappas på bar gärning kan det mera sällan antagas vara möjligt att med bestämdhet avgöra om handlingen har avsett något som omfattas av förbudet. Förutsättningarna härför är betydligt bättre vid registrering eftersom den registrerade bilden kan ge upplysning i sådant hänseende.

På grund av det anförda bör enligt kommitténs mening åtskillnad göras mellan observation och registrering med optisk apparatur. Straffrättsliga åtgärder bör omfatta all otillbörlig optisk registrering, vare sig den sker genom fotografering, filmning eller på annat sätt. Däremot bör observation med optisk apparatur kriminaliseras endast när integritetsintresset gör sig starkt gällande och dessutom särskilda krav kan ställas på den som utnyttjar apparaturen. Från denna utgångspunkt finner kommittén anledning att närmare uppmärksamma angrepp som sker med TV-apparatur och mörkerapparatur.

Med TV-apparatur kan olika företeelser observeras. Underrättelser kan således anskaffas på motsvarande sätt som med kikare. Men TV-bilden kan per radiovåg eller kabel transporteras långa sträckor. Den kan göras direkt tillgänglig för ett stort antal personer. Om apparaturen förses med tilläggsutrustning kan bilden dessutom registreras. Hur apparaturen utnyttjas kan i regel inte avgöras av den som utsätts för övervakning. Även om således information i det konkreta fallet inte sprids eller lagras på band har den enskilde likväl att räkna med dessa möjligheter. Från integritetssynpunkt framstår därför all övervakning med TV-apparatur som en lika allvarlig angreppsmetod som fotografering eller därmed jämförlig registrering med optisk apparatur. Angrepp med mörkerapparatur innebär särskilda risker för den personliga integriteten därigenom att människor vanligen tror sig skyddade under de för iakttagelser i allmänhet ogynnsamma förhållanden, för vilka apparaturen är lämpad. Observation med sådan apparatur kan därför inte godtas från integritetssynpunkt. Mot lagstiftning som begränsar möjligheterna att använda

TV-apparatur och mörkerapparatur för observation kan resas de invändningar som tidigare har berörts. Det kan t. ex. hävdas att gärningsmannens uppsåt måste tilläggas så stor betydelse att det blir svårt att dra någon objektiv gräns mellan tillåtna och otillåtna handlingar. Samtidigt bör det emellertid framhållas, att såväl TV-apparaturen som mörkerapparaturen utnyttjas legitimt av endast ett begränsat antal yrkesmän och i regel för ett på förhand preciserat syfte. Förutsättningarna för straffrättsliga åtgärder mot observation med sådan apparatur är således väsentligt bättre än när det gäller åtgärder mot observation med optisk apparatur i allmänhet. Kommittén anser därför att inte endast registrering utan även observation med TV-apparatur och mörkerapparatur bör kunna straffrättsligt beivras.

6.3 Skyddsobjekt

Det är nödvändigt att rättsregler, som till skydd för den personliga integriteten begränsar möjligheterna att utnyttja optisk apparatur, anger det objekt som skall skyddas mot kränkningen. Rättsreglerna måste ge anvisning om vad som inte får fotograferas eller övervakas med optisk apparatur. Enligt den rättspolitiska utgångspunkten bör den enskilde tillförsäkras rättsskydd mot att någon olovligen bereder sig tillgång till hans privata angelägenheter. Kommittén har i föregående kapitel framhållit, att det inte är möjligt att åstadkomma någon vägledande precisering av vilka företeelser som bör räknas dit. Varje försök i sådan riktning måste leda till en förhållandevis godtycklig uppräknning av vitt skilda företeelser. Rättsregler på området kan emellertid inte som skyddsobjekt ange privata angelägenheter. Beskrivningen är alltför obestämd för att det straffrättsliga tydlighetskravet skall bli uppfyllt. Ovissheten om vad som är att hänföra till enskildas privata angelägenheter skulle få till följd att den som utnyttjar optisk apparatur inte med större säkerhet kunde på förhand bedöma tillåtligheten av en handling.

Enskildas privata angelägenheter kan göras tillgängliga för utomstående genom att optisk apparatur riktas direkt mot den angripne personen eller mot privata föremål som han omger sig med. Det är följaktligen tänkbart att lagregler till skydd för enskildas integritet som skyddsobjekt bör ange person och föremål. Straffrättsliga bestämmelser i Danmark, Finland, Frankrike och Holland liksom det i Belgien framlagda lagförslaget bereder rättsskydd mot personfotografering eller annat utnyttjande av optisk apparatur mot person. Reglerna i Schweiz och lagförslaget i Storbritannien går längre.

Enligt kommitténs mening är det uppenbart att vissa begränsningar bör gälla i fråga om apparaturens nyttjande mot *personer*. Straffrättsliga regler på området bör således begränsa rätten till personfotografering eller övervakning av person med optisk apparatur.

Även ågrepp som riktas mot enstaka eller flera *föremål* med anknytning till privatlivet kan innebära ett kännbart intrång i den personliga integriteten. Fotografering t. ex. av privata brev eller av olika

föremål i den mera intima bostadsmiljön kan ge utomstående goda kunskaper om en persons enskilda angelägenheter. Därvid fordras det emellertid att åtgärden riktas mot ett objekt som har anknytning till viss person och kan förmedla information om hans privatliv. Behovet av rättsskydd mot angrepp varigenom optisk apparatur riktas mot föremål av olika slag är således högst skiftande. Enligt kommitténs mening skulle det föra för långt att rent allmänt låta föremål utgöra skyddsobjekt. Rättsreglerna skulle komma att omfatta beteenden som inte är straffvärda annat än under speciella förhållanden som inte kan sammanfattas med tillräcklig tydlighet.

Kommittén anser emellertid att det finns anledning att särskilt uppmärksamma angrepp mot *handlingar*. Brev och andra skriftliga meddelanden har i regel omedelbar anknytning till viss person och brevhemligheten har i svensk rätt sedan länge omgärdats med särskilda garantier. Enligt kommitténs mening är det angeläget att detta hävdvunna rättsskydd står emot också nya metoder.

Enligt 4 kap. 8 § brottsbalken kan den som olovligen bereder sig tillgång till meddelande, vilket såsom postförsändelse eller såsom telegram eller annat telemeddelande är under befordran genom allmän befodringsanstalt, straffas för brytande av post- eller telehemlighet. Den som i annat fall olovligen bryter brev eller telegram eller eljest bereder sig tillgång till något som förvaras förseglat eller under lås eller eljest tillslutet är enligt 4 kap. 9 § samma balk skyldig till intrång i förvar. Innefattar förfarandet ett fysiskt besittningstagande av en handling kan det någon gång beivras med stöd av reglerna i 8 kap. brottsbalken om tillgreppsbrott.

För skriftliga meddelanden som är under befordran genom allmän befodringsanstalt föreligger det mest fullständiga rättsskyddet. Olika tänkbara förfaranden, varigenom någon under sådana förhållanden med hjälp av optisk apparatur bereder sig tillgång till en handling, som innehåller ett meddelande, kan bestraffas. Om brev eller annan handling inte är under befordran genom allmän befodringsanstalt är rättsskyddet mera begränsat. För att angrepp med optisk apparatur skall kunna påtalas som intrång i förvar förutsätts att handlingen förvaras tillslutet. Det är således möjligt att som sådant brott beivra fotografering av handlingar som är förseglade eller förvaras t. ex. i ett låst rum eller en låst skrivbordslåda, vartill fotografen har berett sig tillträde. Klart är å andra sidan att bestämmelsen inte bereder skydd åt handlingar som varken är förseglade eller förvaras i låst utrymme. Om någon vid tillfälligt besök i en bostad eller ett arbetsrum i smyg fotograferar öppnade brev som ligger framme faller åtgärden därför utanför brottsområdet.

Rättsskyddet enligt bestämmelsen om intrång i förvar kan synas ofullständigt när det gäller informationsanskaffning med optisk apparatur. För den som önskar skaffa sig kännedom om andras privata förhållanden kan det vara ett ögonblicks verk att t. ex. vid besök i någons arbetsrum fotografera privata brev som ligger framme. Möjligheter att för sådant ändamål utnyttja avståndsverkande optisk apparatur kan ibland också föreligga. Åtgärder av angivet slag förutses i regel inte av

handlingens innehavare och kan vara svåra att skydda sig mot.

Beträffande brottet intrång i förvar upptog straffrättskommittén i förslaget till brottsbalk en utvidgning av brottsområdet i jämförelse med den före brottsbalken gällande strafflagen (SOU 1953:14 s. 175). Kommittén ansåg att med vad som förvaras tillslutet skulle likställas vad som eljest förvaras så att det inte skall vara tillgängligt för obehöriga. Enligt straffrättskommittén skulle straff kunna inträda om en obehörig person gick igenom handelsböcker eller korrespondens som förvarades på ett företags kontor, om en städerska undersökte innehållet i en olåst skrivbordslåda, om en rockvaktmästare läste ett redan öppnat brev som någon lämnat kvar i rockfickan eller om någon utan giltig anledning undersökte innehållet i annans plånbok eller portfölj. Förslaget utsattes för kritik på denna punkt och som framgår av det föregående kom straffskyddet liksom i äldre rätt att begränsas till vad som förvaras tillslutet.

Kommitténs uppdrag är att förstärka integritetsskyddet på personrättens område. Därvid har kommittén att beakta behovet av integritetsskydd i arbetet och yrkeslivet. Kommittén skall däremot inte företa någon självständig värdering av olika skyddsbehov för industrin eller yrkeslivet i allmänhet. Utredningen om illojal konkurrens har lagt fram ett på sådan värdering grundat förslag till straff för s. k. företagsspioneri, varigenom näringsidkares yrkeshemligheter skyddas. Enligt direktiven skall reglerna till skydd för yrkeshemligheter samordnas med kommitténs förslag.

Som kommittén tidigare uttalat måste det av den som lever i ett samhälle fordras, att han själv vidtar lämpliga åtgärder om han vill förhindra att andra får del av hans privata angelägenheter. Utgångspunkten bör således vara att man skall förvara brev eller andra handlingar på betryggande sätt om man vill undvika att de blir tillgängliga för obehöriga. Enligt kommitténs mening bör samhället ingripa med rättskydd endast gentemot förfaranden som det inte ligger nära till hands att taga i beräkning eller som det inte utan vidare går att skydda sig mot. För att straffrättsliga åtgärder skall tillgripas måste därutöver krävas att förfarandet från allmän synpunkt framstår som förkastligt.

Kommittén anser att de invändningar som anfördes mot straffrättskommitténs förslag kan åberopas också mot en utvidgning av bestämmelsen om intrång i förvar till att gälla fotografering av handlingar som inte förvaras förseglade, under lås eller eljest tillslutet. Fotografering av handlingar kan ibland betecknas som klandervärt eller olämpligt men är inte alltid straffvärt. Det kan visserligen hävdas att den som med sådana medel skaffar sig kännedom om innehållet i brev eller andra handlingar visar en förslagenhet som inte är att jämföra med vanlig smygläsning. Förfaringssättet kan ge anvisning om att det bakomliggande syftet är mera långtgående än att stilla ren nyfikenhet. Men förhållandena är högst skiftande. Mot handlingar som är mer eller mindre allmänt tillgängliga för läsning måste givetvis från här ifrågavarande synpunkter optisk apparatur få utnyttjas. Inom arbets- och yrkeslivet måste det också i betydande utsträckning vara tillåtet att t. ex. kopiera handlingar som inte förvaras

tillslutet. På grund av det anförda anser kommittén att det liksom enligt gällande rätt bör fordras att brev eller andra handlingar förvaras tillslutet för att man på straffrättslig väg skall ingripa mot att någon fotograferar dem. Rättsskyddet för handlingar bör således inte utvidgas i detta sammanhang.

6.4 Rättsskyddets omfattning

6.4.1 Grundläggande synpunkter

I föregående två avsnitt har kommittén sökt att avgränsa det straffbelagda området med hänsyn till kränkningssätt och skyddsobjekt. Problemen har till stor del betraktats från den angränsande synpunkt. Det har gällt att undersöka vilket rättsskydd som kan anses erforderligt för att man skall tillgodose hans anspråk på skydd för den personliga integriteten. I relation härtill har satts vad som kan vara möjligt och lämpligt att genomföra vid en straffrättslig reglering. Kommitténs överväganden innebär i huvudsak att rättsskyddet bör gälla till förmån för personer och avse fotografering eller annan registrering med optisk apparatur samt observation med TV-apparatur eller mörkerapparatur.

Uppenbart är att åtgärder av nu angivet slag måste få förekomma i betydande utsträckning. De avgränsningar som gjorts i det föregående är således otillräckliga. Som kommittén framhållit under 6.1 är det tänkbart att det straffbelagda området begränsas genom att man tydligt utmärker de omständigheter varunder gärningen begås för att straffansvar skall inträda. Under 5.4 har kommittén berört förutsättningarna för rättsliga ingripanden som begränsar bruket av den optiska apparaturen. Det blir nu nödvändigt att med utgångspunkt från en eller flera omständigheter, som kan tala för att enskilda lämnas i fred, bedöma om det i konkreta fall är möjligt att tillskapa ett rättsskydd med hänsyn till olika motstående intressen.

Det kan ligga nära till hands att fästa avseende vid om en person *motsätter sig att optisk apparatur brukas* mot honom. Det är således tänkbart att en avvärjande gest eller något liknande uttryck för ovilja att bli fotograferad eller övervakad kan utgöra sådan omständighet under vilken angreppshandlingen skall anses rättsstridig. En anknytning av rättsskyddet till sådana omständigheter finner kommittén emellertid inte lämplig. Den enskildes subjektiva önskemål att undgå fotografering eller övervakning kan inte få vara avgörande för om optisk apparatur skall få utnyttjas eller inte. En reglering måste ske efter en objektiv avvägning mellan olika inblandade intressen. En helt annan sak är att enskilda personer, såsom den rättspolitiska utgångspunkten anger, kan efterge sina skyddsanspråk med verkan att en eljest förbjuden handling blir rättsenlig. Därtill bör läggas, att en anknytning av rättsskyddet till omständigheter av nu angivet slag i realiteten skulle innebära att endast det öppna bruket av apparaturen kom att begränsas trots att man, som kommittén tidigare

framhållit, har anledning betrakta det dolda utnyttjandet av apparaturen med särskilt ogillande.

På vilken plats en person befinner sig när optisk apparatur brukas mot honom har i flera länder tillagts betydelse i den lagstiftning som under senare år har införts eller föreslagits. I Danmark fordras för att en person skall åtnjuta straffrättsligt skydd mot fotografering eller övervakning att han befinner sig på "en inte fritt tillgänglig plats". I Frankrike har rättsskyddet mot missbruk av optisk apparatur begränsats till "privat plats" och i Holland till "en bostad eller en för allmänheten inte fritt tillgänglig lokal". Enligt det belgiska lagförslaget föreslås skydd för den som befinner sig på "en för allmänheten inte tillgänglig plats". I det engelska lagförslaget sker avgränsningen något annorlunda. Det förutsätts enligt förslaget att "omständigheterna är sådana att en person har anledning tro att han har skyddat sig mot att bli iakttagen".

Även enligt kommitténs mening finns det anledning att fästa avseende vid den plats, på vilken en person befinner sig, när han utsätts för angrepp med optisk apparatur. Platsens mer eller mindre publika karaktär är av betydelse för enskildas behov av rättsskydd. Det finns anledning att ta hänsyn till vilket rättsskydd som kan anses påkallat i bostaden, på arbetsplatsen eller i andra miljöer som är typiska för människans vardagliga situation. En anknytning av rättsskyddet till viss plats kan också främja intresset av tydlighet.

Om någon befinner sig i en *publik miljö* har han att räkna med uppmärksamhet från andra människors sida och att optisk apparatur kan utnyttjas mot honom. På gator och torg t. ex. är människor i allmänhet inställda på att de kan bli fotograferade. Enligt kommitténs mening är behovet av rättsskydd för den personliga integriteten inte särskilt framträdande i sådana fall om det inte är fråga om kontinuerlig övervakning. Det måste av den som i ett samhälle lever i gemenskap med andra människor fordras, att han vidtar vissa faktiska åtgärder om han vill förhindra att andra får del av hans privata angelägenheter. Är man t. ex. i sällskap med en person med vilken man inte vill bli sedd offentligen får man således uppsöka ett ställe där man inte är föremål för utomståendes uppmärksamhet. Den som inte gör det tar medvetet en risk. Detsamma gäller den som deltar i en demonstration eller ett möte på offentlig plats. En annan sak är att vissa begränsningar kanske bör gälla i fråga om utnyttjandet av information, som kan anskaffas genom fotografering i sådana sammanhang. Denna fråga faller emellertid utanför ramen för detta betänkande.

Även om behovet av rättsskydd på det hela taget inte är särskilt framträdande i publika miljöer kan det likväl inte bortses från att de mest skilda situationer kan tänkas när en person med fog kan göra anspråk på att få bli lämnad i fred. Betecknande för dessa situationer är att den enskilde av ett eller annat skäl saknar möjlighet att själv skydda sig. Som exempel kan nämnas, att en person råkar ut för en trafikolycka och till följd därav tvingas att inför allmänhetens ögon utstå det lidande som kan vara förenat med händelsen. Kommittén anser det inte möjligt att med krav på precision åstadkomma en sammanfattande beskrivning av olika

situationer i vilka ett rättsskydd kan anses påkallat. En beskrivning av sådant slag måste hållas mycket allmän. Det straffrättsliga tydlighetskravet kan därigenom inte tillgodoses. Dessutom gör sig intresset av att kunna utnyttja optisk apparatur i publika miljöer starkt gällande. Inskränkningar i rätten att använda apparaturen på gator, torg och liknande platser skulle i avsevärd mån påverka massmedias arbetsmöjligheter. Vid övervägande av det anförda finner kommittén det inte möjligt att genom lagstiftning åstadkomma något skydd mot fotografering eller annat utnyttjande av optisk apparatur på offentliga platser eller i andra publika miljöer.

Enligt kommitténs mening kan enskilda ha ett påtagligt intresse av att få bli lämnade i fred när de uppehåller sig i *avskildhet*. När en person befinner sig på en plats där han inte utan vidare kan iakttas av andra tar han sig ofta inte särskilt i akt mot att utomstående med hjälp av optisk apparatur skaffar sig uppgifter om hans privata förhållanden. Även om han i det enskilda fallet är medveten om de möjligheter till fotografering eller övervakning som följer med den välutvecklade tekniken kan emellertid platsen vara av det slag att han måste kunna påfordra att sådana åtgärder inte företas. Som exempel kan nämnas att någon befinner sig i sin bostad, i en sjuksal där han vårdas, i omklädningsrummet på sin arbetsplats eller på en allmän toalett. Härtill kommer att möjligheterna till rättsliga ingripanden mot bruket av optisk apparatur i sådana fall är förhållandevis goda. Medger omständigheterna inte vanlig insyn undgår man nämligen väsentligen de särskilda problem som hänger samman med att det vid apparaturens utnyttjande inte är möjligt att utsluta en detalj ur ett vidare motiv, t. ex. en person ur en stadsmiljö. Det blir i stort sett fråga om rättsliga ingripanden endast i sådana fall när en presumtiv angripare på ett eller annat sätt måste övervinna det naturliga hinder som finns för att komma åt information om en person. Detta kan ske genom att den som utnyttjar apparaturen skaffar sig ett för dess användning särskilt fördelaktigt läge, t. ex. klättrar upp i ett träd, eller drar nytta enbart av apparatens särskilda prestanda, t. ex. fotograferar med teleobjektiv på stort avstånd från skyddsobjektet. Åtgärder av sådant slag visar en bestämd vilja att tillskansa sig uppgifter, som det i vart fall finns anledning förmoda, att en person inte utan vidare är beredd att låta utomstående förfoga över. Apparaturens utnyttjande kan därigenom framstå som mera klandervärdt än eljest. Om angreppshandlingen i det enskilda fallet skall uppfattas på detta sätt beror emellertid därutöver av vilka intressen som närmare bestämt är inblandade.

Som framgår av det nu anförda är grundläggande när det gäller att avgränsa det straffbelagda området om en person befinner sig i en publik miljö eller i avskildhet. Endast för den som befinner sig i avskildhet synes det möjligt att åstadkomma rättsskydd. Men inte heller i sådant fall synes det möjligt att under alla förhållanden tillhandahålla skydd. Mot den angivna bakgrunden får därför övervägas vilket rättsskydd som kan anses befogat och möjligt att genomföra i olika miljöer som är typiska för människans vardagliga situation. Kommittén har främst velat upptaga till diskussion tre olika miljöer, nämligen bostadsmiljön, vårdmiljön och arbetsmiljön.

6.4.2 Bostaden

Den omständigheten att en person befinner sig i bostaden talar starkt för att rättsordningen bör tillhandahålla ett generellt skydd mot olovlig fotografering eller optisk övervakning. I bostaden förekommer en stor del av människors rent privata angelägenheter. Även om någon skaffar sig upplysning om endast relativt banala företeelser, som förekommer i bostaden, anses handlingen säkert av många som ett övergrepp. Bostaden uppfattas nämligen i allmänhet som något centralt när det gäller skydd för privatlivet. Rättsordningen har också sedan långt tillbaka omgärdat friden i bostaden med särskilt rättsskydd. Enligt gällande rätt bestraffas för hemfridsbrott den som olovligen tränger in eller stannar kvar där annan har sin bostad. Kommittén anser att det från integritetssynpunkt finns anledning att utsträcka hemfridskyddet till att avse också fotografering eller optisk övervakning. Det måste på det hela taget anses lika väsentligt att rättsordningen skyddar den som är i sin bostad mot utspionering av hans privatliv med optisk apparatur som mot inträngande i vanlig mening i bostaden. Angrepp utifrån med avståndsverkande optisk apparatur, t. ex. en kamera med teleobjektiv, är således enligt kommitténs mening att bedöma som otillbörligt integritetsintrång. Men också angrepp från en plats inom bostaden måste bedömas på samma sätt. Från integritetssynpunkt är angreppssättet i och för sig inte avgörande. Det är däremot betydelsefullt att den som är i sin hemmiljö inte ständigt skall behöva ha i åtanke att andra kan med optisk apparatur skaffa sig uppgifter om hans privata förehavanden. Därtill må läggas att ett förbud att utan lov fotografera eller med optisk apparatur övervaka en person i hans bostad inte på något avgörande sätt begränsar det legitima bruket av apparaturen. Kommittén har i denna fråga haft överläggningar med företrädare för massmedia, varvid man mött förståelse för att den enskilde skall i bostaden lämnas i fred för fotografering. På grund av det anförda bör enligt kommitténs mening tillskapas ett generellt verkande rättsskydd mot att optisk apparatur av nu ifrågavarande slag utan lov utnyttjas mot en person i hans bostad.

Det bör framhållas, att det nu anförda avser den egna bostaden. En annan sak är om gäster eller andra som besöker någon i hans bostad bör komma i åtnjutande av ett lika omfattande rättsskydd som bostadshavaren. Skälet härtill skulle i så fall vara att skyddsbehovet är framträdande därför att platsen utgör någons bostad. Enligt kommitténs mening kan den som besöker någon i hans bostad antagas i olika sammanhang ha ett befogat anspråk på skydd för sin personliga integritet. För mera tillfälliga besökare kan emellertid skyddsbehovet inte anses lika beaktansvärt som för den som är i sin hemmiljö. Behovet av rättsskydd äger i sådant fall närmare samband med den situation i vilken en besökare vid angreppstillfället befinner sig än med platsens karaktär av bostad. Kommittén återkommer i det följande till denna fråga. Till det anförda kan läggas att det skulle i alltför stor utsträckning begränsa bostadshavarens eller annans möjligheter att av legitima skäl bruka apparaturen om ett generellt rättsskydd tillskapades för varje person som

befinner sig i någons bostad. En sådan lösning måste därför enligt kommitténs mening avvisas.

Vad gäller rättsskyddets närmare utformning må framhållas följande. Begreppet bostad förekommer i den nyss nämnda bestämmelsen om hemfridsbrott. Som framgår av redogörelsen för gällande rätt (3.1) avses med bostad inte endast lokal där en person bor beständigt eller för längre tid. Även en tillfällig bostad, t. ex. ett hotellrum, en hytt på en båt eller ett tält, kan utgöra en persons bostad. Likaså hänförs till bostaden därtill hörande gård eller trädgård samt uthus och andra byggnader som finns därinom. Behovet av integritetsskydd gör sig inte lika starkt gällande inom alla dessa utrymmen. Uppenbart är att skyddsbehovet i allmänhet är framträdande inne i hus, rum eller liknande bostadsutrymmen. När det däremot gäller gård eller trädgård är behovet av rättsskydd till stor del beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. Av betydelse är platsens karaktär och den situation i vilken personen befinner sig. Som exempel kan nämnas, å ena sidan, att en person på väg till arbetet passerar genom sin öppna villaträdgård och, å den andra, att någon solbadar på sin avskärmade uteplats. Samtidigt som skyddsbehovet inom den till bostaden hörande gården således är varierande kan det inte bortses från intresset av att kunna utnyttja optisk apparatur mot sådana områden. Vad kommittén anfört om möjligheterna att tillskapa ett rättsskydd i mera publika miljöer äger giltighet i förevarande sammanhang. På det hela taget måste det t. ex. vara tillåtet att fotografera i villaområdet. Vid en avvägning mellan motstående intressen finner kommittén att det för hemfridsskyddet gällande bostadsbegreppet inte utan vidare kan utnyttjas för att avskilja sådana angreppshandlingar som bör vara förbjudna. Begreppet är för vidsträckt. Rättsskyddet mot fotografering eller optisk övervakning i bostaden bör enligt kommitténs mening avgränsas på sådant sätt att det inte omfattar bostadsutrymmen utomhus.

6.4.3 *Vårdanstalter*

Hemfridsskyddet gäller i regel inte när en person befinner sig på en vårdanstalt, även om anstalten vid tillfället faktiskt sett kommer att tjäna som hans bostad. Om någon tränger sig in eller stannar kvar på sådan plats kan förfarandet visserligen beivras som olaga intrång. Men härför fordras att inträngandet eller kvarstannandet sker obehörigen. Den som är för vård på en anstalt är i allt väsentligt beroende av vilka personer som anstaltsledningen låter få tillträde till platsen. Härav följer att den enskilde i mindre utsträckning än när det gäller den egna bostaden kan påverka möjligheterna för utomstående att utnyttja optisk apparatur mot honom. Samtidigt som den enskilde således har sämre möjligheter än i bostaden att skydda sig mot fotografering eller övervakning med optisk apparatur måste det enligt kommitténs mening ofta anses mera angeläget att bereda den enskilde ett fullgott skydd när han av ett eller annat skäl vistas för vård på en anstalt. Vad som förekommer där någon erhåller sjukhusvård eller är omhändertagen för nykterhetsvård eller kriminalvård

eller eljest bereds någon form av institutionell vård anser kommittén vara privata förhållanden av sådant slag att den enskilde själv bör få avgöra om det skall få komma till utomståendes kännedom. Denna uppfattning har i svensk rätt kommit till uttryck genom rättsreglerna om sekretess och tystnadsplikt. Från integritetssynpunkt framstår det sålunda som uppenbart att man t. ex. inte utan sin vilja skall behöva bli fotograferad på sitt sjukläger. Visserligen kan det ibland vara av betydande allmänintresse att optisk apparatur får utnyttjas vid reportage från sjukhus och andra vårdanstalter. Det bör emellertid understrykas, att det rättsskydd för den enskilde som här åsyftas bör avse endast fotografering eller optisk övervakning av person som för vård är på anstalt när apparaturen brukas mot sådan person utan hans samtycke. Kommittén anser på grund av det anförda att ett generellt förbud bör gälla mot olovlig fotografering eller övervakning med optisk apparatur av den som för vård är på anstalt.

Tidigare har anförts att rättsskyddet i bostaden inte bör under alla förhållanden omfatta det fall när en person befinner sig i sin villaträdgård eller på annan till bostaden hänförlig plats utomhus. När det gäller skyddet på vårdanstalter må framhållas, att det för den som vårdas, är angeläget att han kan påräkna rättsskydd också när han befinner sig utomhus inom område som hör till vårdanstalten. Den som vistas på sjukhusbyggnadens altan eller uppehåller sig på området mellan kriminalvårdsanstaltens bostadspaviljonger t. ex. kan ha ett starkt intresse av att bli lämnad i fred för fotografering. Det kan naturligen vara ett väsentligt intresse för en person att det över huvud inte kommer till allmän kännedom att han är intagen för vård. Därtill skall läggas, att ett förbud som omfattar fotografering eller optisk övervakning av personer på angivna platser inte på långt när innebär så märkbara inskränkningar i rätten att utnyttja apparaturen som fallet skulle vara om villaträdgården och liknande platser omfattades av ett förbud. Antalet vårdanstalter är jämförelsevis ringa. Det ligger inte heller så nära till hands att apparaturen nyttjas av misstag mot ett anstaltsområde och ett förbud kan därigenom lättare upprätthållas. Kommittén anser sålunda att rättsskyddet på vårdanstalter bör göras vidsträcktare än skyddet i bostaden. Det bör omfatta också sådana till anstalten hörande områden utomhus som utnyttjas av den som är på anstalten för vård.

6.4.4 Arbetsplatser

Frågan om rättsskydd mot missbruk av optisk apparatur på arbetsplatser har berörts i utredningsdirektiven. Arbetsplatsen är liksom bostaden vanligen en central punkt i den enskildes tillvaro. När det gäller att på arbetsplatser tillskapa rättsskydd för personlig integritet möter emellertid särskilda svårigheter beroende på att arbete bedrivs under starkt skiftande förhållanden. Vissa arbetsplatser är sådana att arbetstagaren fullgör sin uppgift i avskildhet. Som exempel kan nämnas kontorsrum och mindre lagerlokaler. I dessa fall kan det ligga nära till hands att vid en bedömning från integritetssynpunkt jämställa arbetsplatsen med bostaden. Ibland är arbetsplatsens avskildhet mindre utpräglad, som t. ex. i fabrikslokaler

eller varuhus. I en del fall utförs arbete på platser som inte alls är lokalt begränsade. Det gäller exempelvis vid reparationsarbete, byggnadsarbete och gatuarbete.

Ett förbud mot fotografering och optisk övervakning av personer på arbetsplatser är till en början inte möjligt att genomföra när platserna inte är avgränsade eller ens bestämda. Även i övrigt skulle ett förbud, riktat mot arbetsplatser, med hänsyn till arbetsplatsernas skiftande karaktär i alltför stor utsträckning inkräkta på det legitima bruket av apparaturen. Intressen av betydande vikt kan nämligen tala för att optisk apparatur skall få nyttjas för att skildra enskilda människor som är på sin arbetsplats. Som exempel kan nämnas intresset av att anskaffa material för nyhetsförmedling och debatt. Kommittén anser sålunda inte möjligt att tillskapa ett generellt och gentemot envar verkande rättsskydd mot fotografering och optisk övervakning av en person på hans arbetsplats.

Kommittén har särskilt övervägt möjligheterna att bereda arbetstagare skydd mot att arbetsgivaren missbrukar optisk apparatur på arbetsplatsen. Med optisk apparatur har arbetsgivaren särskilda möjligheter att skaffa sig tillgång till arbetstagarens privata förhållanden på arbetsplatsen. Apparaturen kan dessutom nyttjas för att ställa arbetstagare under övervakning medan han fullgör sina arbetsuppgifter. Oavsett om åtgärder av antydd art företas öppet eller i hemlighet kan de vara ägnade att kränka den enskilde. Begagnande av optisk apparatur kan emellertid ibland vara nödvändigt för arbetstagarens kontakt med arbetsledning och arbetskamrater. Vid ensamarbete kan arbetsuppgifter ofta utföras effektivare och säkrare om optisk apparatur tas till hjälp. Dessutom kan arbetsmiljön ibland förbättras om optisk apparatur används. Som exempel kan anges att en bullersam arbetsprocess med hjälp av TV kan övervakas från en från bullret skyddad plats. Avgörande för bedömningen av om apparaturens användning på arbetsplatser bör tillåtas eller förbjudas är således hur apparaturen utnyttjas i det enskilda fallet.

Det anförda visar att frågan om bruket av optisk apparatur på arbetsplatser har nära samband med den allmänna frågan om den enskildes arbetsmiljö. Det kan antas, att övervakning, t. ex. genom en glasruta till en arbetslokal, av många uppfattas som lika obehagligt som övervakning med hjälp av optisk apparatur. Enligt kommitténs mening rör problematiken i lika hög grad allmänna arbetsmiljöfrågor som den särskilda frågan om vilket skydd för den enskilde arbetstagarens integritet som kan anses påkallat till följd av den tekniska utvecklingen på det optiska området.

En allmän översyn av arbetarskyddslagstiftningen företas för närvarande av arbetsmiljöutredningen (S 1970: 35). Översynen skall enligt utredningsdirektiven syfta till en lagstiftning som svarar mot en breddad målsättning för arbetarskyddet. Det primära är enligt direktiven att den nya lagstiftningen ger ett fast underlag för åtgärder och ingripanden från arbetarskyddet på ett betydligt vidare område än nuvarande lagbestämmelser. En väsentlig uppgift för utredningen anges vara att uppmärksamma yrkesfaror — ofta av helt ny typ — som hänger samman med den tekniska och strukturella utvecklingen på senare tid. Som exempel på

sådana faror nämns i direktiven risker för den psykiska hälsan på grund av alltmer specialiserade och mekaniserade arbetsprocesser.

Arbetsmiljöutredningen har år 1972 avgivit delbetänkandet Bättre arbetsmiljö (SOU 1972: 86). I betänkandet (s. 203) anför utredningen följande:

Huvudmålet för arbetarskyddet bör enligt utredningens mening vara att skapa sådana förhållanden i arbetslivet att de anställda skyddas till hälsa och säkerhet. Skyddsverksamheten skall liksom hittills bedrivas genom förebyggande åtgärder mot olycksfall i arbetet och ohälsa till följd av arbetet. Därvid är att märka att begreppet ohälsa inte används i någon snävt begränsad mening. Nya bestämmelser på arbetarskyddets område måste uppenbarligen utformas med hänsyn till nu rådande uppfattning om sjukdomar och sjukdomars uppkomst. Frågor som rör den psykiska hälsan och anpassningen förtjänar i det sammanhanget stor uppmärksamhet. I anslutning härtil kan erinras om att arbetarskyddets ansvarsområde i praktiken sedan länge gått utöver vad som täcks av begreppet yrkessjukdom. Här har den framväxande företagshälsovården haft stor betydelse. Det framstår i dag som naturligt att slå fast att arbetarskyddsverksamheten skall ta sikte på alla slag av hälsorisker med anknytning till arbetstagarnas arbetsförhållanden. Till grund för bestämningen av vad som konstituerar risk för hälsan kan inte enbart läggas renodlat medicinska bedömningar utan också psykologiska och sociala aspekter måste tillåtas att väga in.

Arbetarskyddet i dagens och morgondagens samhälle bör emellertid inte vara främmande för ytterligare uppgifter. En strävan bör vara att se till den enskilde individens hela hälsosituation i arbetslivet. Därmed följer med nödvändighet att bevakningen stundom kommer in på ett område där skyddsaspekter inte är omedelbart framträdande. Det kan dessutom vara svårt att dra en skiljelinje mellan vad som är hälsofrågor och vad som är frågor om välbefinnande eller liknande. Man kan också konstatera att en del arbetsmiljöproblem som inte i första hand uppfattas som skyddsfrågor — som exempel kan nämnas spörmål som primärt angår den enskilde individens anspråk på meningsfullt arbete eller gäller andra psykologiska krav på arbetet — med den nyss förordade mera vidsträckt synen på vad som är arbetsbetingad ohälsa i själva verket kan beröra arbetarskyddet mycket nära. Det kan således finnas fall då det är motiverat att inbegripa också dessa frågor under skyddsverksamheten. Enligt utredningens uppfattning bör man över huvud taget vara försiktig med att på förhand genom generella gränsdragningar avskära vissa frågekomplex som gäller arbetsmiljön från arbetarskyddets ansvarsområde.

Som svar på en fråga i riksdagen angående övervakning av arbetare via intern television anförde inrikesminister Holmqvist den 1 november 1973 (Riksdagens protokoll, Nr 124, § 7) att frågor av detta slag bör lösas i första hand genom förhandlingar mellan arbetsgivare och berörda arbetstagarorganisationer. Inrikesministern påpekade, att man har samma inställning på fackligt håll och sade sig vara övertygad om att det ofta är bäst att problemen löses förhandlingsvägen med hänsyn till de mångskiftande olägenheter som kan råda i arbetslivet, och som det finns anledning att reagera mot. I den fortsatta debatten erinrade inrikesministern om, att det pågår utredningar som syftar till att genom lagstiftning bereda de anställda ökat inflytande över förhållandena på arbetsplatsen.

Enligt kommitténs mening är, i enlighet med vad inrikesministern anfört i det nyss återgivna yttrandet, frågor om arbetsgivares användning av optisk apparatur gentemot anställda mera lämpade att lösas förhandlingsvägen än genom allmänna straffrättsliga regler. Därmed är det möjligt att beakta särskilda förhållanden som kan råda i det enskilda fallet. Arbetsgivares bruk av optisk apparatur på arbetsplatser bör man sålunda inte inskrida mot genom straffbestämmelser utan ta upp till diskussion inom ramen för det pågående utredningsarbetet om arbetsmiljön.

Med hänvisning till det anförda föreslår kommittén inte någon straffbestämmelse angående bruket på arbetsplatser av optisk apparatur i allmänhet. Möjligheterna att ställa en arbetsplats under övervakning med hjälp av TV-apparatur påkallar emellertid särskild uppmärksamhet. Denna fråga tar kommittén upp i nästkommande kapitel.

6.4.5 *Avskilda platser i allmänhet*

Ett rättsskydd knutet till den egna bostaden eller till en anstalt där någon vårdas kan antas vara av stort värde. Men ett sådant rättsskydd får så begränsad räckvidd att det inte kan anses i tillräcklig utsträckning tillgodose den enskildes anspråk på personlig integritet. I bostaden kommer t. ex. endast den som befinner sig i sin egen hemmiljö i åtnjutande av rättsskydd, inte gäster eller andra besökande. Den som befinner sig på sin arbetsplats lämnas helt utan skydd. Även om kommittén inte funnit det möjligt att helt allmänt bereda en person rättsskydd bara för att han uppehåller sig i avskildhet förefaller det rimligt att i vissa fall som har en annan begränsning än bostads- och vårdområdet tillskapa ett skydd för den som uppehåller sig i avskildhet. Rättsskydd framstår som särskilt angeläget när någon befinner sig i en situation av utpräglat privat natur, t. ex. utövar någon intim fysisk förrättning. Under sådana förhållanden kan utnyttjandet av optisk apparatur innebära en kännbar kränkning av den enskildes integritet. Från integritetssynpunkt anser kommittén det därför påkallat med ett kompletterande rättsskydd som omfattar fall när en person uppehåller sig i avskildhet och det dessutom föreligger en situation som utvisar att han bör lämnas i fred. I det föregående har något berörts möjligheterna att tillskapa rättsskydd för den som uppehåller sig i avskildhet. Enligt kommitténs mening kan det krävas av den som har för avsikt att med optisk apparatur anskaffa uppgifter om någon som uppehåller sig i avskildhet att han först gör en bedömning av om åtgärden kan anses befogad med hänsyn till den enskildes intresse av integritet. Utvisar därvid omständigheterna att apparaturens användning skulle innebära en påtaglig kränkning bör det kunna fordras att den inte nyttjas. I sakens natur ligger att några mera ingående överväganden ofta inte är möjliga under det korta tidsförloppet när apparaturen brukas. Ståndpunkten kan därför upprätthållas endast om omständigheterna är sådana att det framstår som tveklöst att apparaturen inte bör nyttjas. Det måste således framstå som uppenbart att förfarandet kränker enskilds integritet. I sådant fall bör den enskildes intresse av integritetsskydd tillgodoses.

På grund av det anförda anser kommittén att skyddet i bostaden och på vårdanstalter bör kompletteras med en mer allmän regel som bereder den enskilde skydd mot att optisk apparatur utnyttjas mot honom när han befinner sig på en plats där han är skyddad för allmän insyn och det av omständigheterna uppenbart framgår, att ett angrepp är kränkande för honom.

6.5 Rättsreglernas utformning

Som framgått av det tidigare anförda bör ett förstärkt rättsskydd för den personliga integriteten mot missbruk av optisk apparatur inriktas på fotografering eller annan registrering med optisk apparatur av personer samt observation med TV-apparatur eller mörkerapparatur. För att rättsskyddet skall få en lämplig avgränsning med hänsyn till andra intressen och för att det straffrättsliga tydlighetskravet skall kunna tillgodoses bör skyddet ges en viss lokal begränsning. En person bör vara skyddad när han befinner sig inomhus i sin bostad och på en anstalt där han är för vård eller eljest när han uppehåller sig i avskildhet och omständigheterna utvisar att angrepp med optisk apparatur uppenbarligen är kränkande för honom.

Straffrättsliga regler mot missbruk av optisk apparatur har sin naturliga plats bland fridsbrotten i 4 kap. brottsbalken. Enligt kommitténs mening bör reglerna delas upp på två paragrafer. I den ena bör meddelas det grundläggande skyddet i bostaden och på vårdanstalter. Den andra bör komplettera detta rättsskydd under förhållanden som nyss har angivits.

Skyddet för en person i den egna bostaden och på en anstalt där han är för vård bör verka generellt, således oavsett övriga omständigheter i det enskilda fallet. Anknytningen av rättsskyddet till de angivna platserna är därför särskilt väsentligt när det gäller avgränsning av brottsområdet. Av skäl som kommittén tidigare har angivit bör skyddet i bostaden inte göras lika omfattande som hemfridsskyddet enligt gällande rätt. När det gäller bostaden bör rättsskyddet mot missbruk av optisk apparatur avse det fall att en person befinner sig inomhus i sin bostad. Skydd bör dessutom beredas en person som för vård är på sjukhus eller annan anstalt. Rättsskyddet bör omfatta olovlig fotografering, filmning eller annan registrering. Men också utnyttjande av TV-apparatur när bilden inte registreras bör under angivna förhållanden förbjudas. Kommittén anser att sådana åtgärder sammanfattande kan betecknas som fotografering. Förutom fotografering bör rättsskyddet omfatta observation med s. k. mörkerapparatur. För närvarande är denna apparatur visserligen så exklusiv att något mera utbrett missbruk knappast kan befaras. Blotta förekomsten av apparaturen kan emellertid hos många människor framkalla farhågor för att den utnyttjas mot dem. När det gäller skyddet i bostadsmiljön och vårdmiljön anser kommittén därför angeläget, att också utnyttjandet av sådan apparatur omfattas av ett straffrättsligt skydd. Förfaranden som strider mot den nu berörda bestämmelsen bör kunna betecknas som "olovlig fotografering", även om ett sådant

brottsnamn inte är helt adekvat när det gäller gärning som begås med hjälp av mörkerapparat.

Det kompletterande straffrättsliga skyddet mot missbruk av optisk apparatur bör gälla när den som utsätts för kränkningen befinner sig i avskildhet i den meningen, att han faktiskt sett är skyddad för allmän insyn. Till skillnad från det nyss berörda rättsskyddet mot olovlig fotografering bör emellertid ett sådant rättsskydd inte gälla generellt. Förutom kravet på att platsen, där personen befinner sig, är beskaffad på visst sätt måste av skäl som kommittén tidigare har framhållit uppställas krav på att en på visst sätt privilegierad situation föreligger. Vid sidan av platsrekvisitet måste en straffbestämmelse således innehålla ett situationsrekvisit. Detta bör som förutsättning för straffansvar ange att apparaturens utnyttjande uppenbarligen är kränkande för den gentemot vilken apparaturen verkar. Endast kränkningar genom fotografering i den betydelse som nyss har angivits bör omfattas av rättsskyddet. Brottet bör kallas "otillbörlig fotografering".

Till den mera detaljerade utformningen av nu berörda rättsregler återkommer kommittén i 8 kapitlet. Där kommer också stadgandenas innebörd och avsedda tillämpning att ytterligare belysas.

6.6 Särskilda frågor

6.6.1 Regler om åtal

De straffbestämmelser, som kommittén berört i föregående avsnitt, sluter an till gällande rätts bestämmelser om hemfridsbrott och till den av kommittén i delbetänkandet Skydd mot avlyssning (SOU 1970: 47) föreslagna bestämmelsen om olovlig avlyssning. Enligt 4 kap. 11 § brottsbalken får hemfridsbrott som ej är grovt åtalas av åklagare endast om målsägande anger brottet till åtal eller också åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Kommittén har föreslagit att samma regel skall gälla beträffande olovlig avlyssning eller annan gärning som avses i det föreslagna straffstadgandet till skydd mot missbruk av akustisk apparatur.

Genom att föreskriva särskilda villkor för åtal har man bl. a. velat undvika att ett åtal strider mot målsägandens intresse. Han kan önska undgå att utsättas för den publicitet som ett åtal medför. Enligt vad kommittén uttalat i delbetänkandet Skydd mot avlyssning (s. 96) bör självfallet lagregler som syftar till att skydda den enskildes integritet inte tillämpas så att hans integritet kränks på annat sätt. Kommittén har därför ansett, att det angivna skälet för inskränkning av åklagares åtalsrätt med stor styrka gör sig gällande beträffande olovlig avlyssning. Ståndpunkten äger tillämpning också på de av kommittén nu föreslagna reglerna till skydd mot missbruk av optisk apparatur. Samma villkor för rätt till åtal bör därför gälla. Det kan förutsättas att endast i sällsynta undantagsfall skäl föreligger att finna åtal vara påkallat ur allmän synpunkt, när målsägande önskar att åtal inte skall väckas.

På grund av det anförda finner kommittén att sådant missbruk av optisk apparatur som utgör brott enligt de nu föreslagna straffbestämmelserna inte bör få åtalas med mindre målsäganden anger brottet till åtal eller åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Bestämmelsen i 4 kap. 11 § brottsbalken bör därför ändras i enlighet härmed.

6.6.2 Skadestånd

Den skada som kan orsakas genom brott mot de straffbestämmelser som kommittén föreslår är av icke-ekonomisk natur, ett lidande. Sådan skada, som brukar kallas ideell skada, ersätts i svensk rätt endast i särskilda undantagsfall. Enligt 5 kap. 1 § skadeståndslagen (1972: 207) skall i den omfattning som gäller vid personskada ersättning utgå för lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande, som innefattar brott, eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning. För att ersättning för ideell skada skall utgå fordras således att den skadegörande handlingen är brottslig och att den kan hänföras till någon av de kategorier av gärningar som särskilt har angivits i lagrummet.

Med ofredande avses i skadeståndslagen inte endast det särskilda brottet ofredande. Också andra straffbara förfaranden som innefattar angrepp på den personliga integriteten genom personligt ofredande åsyftas, t. ex. olaga hot, hemfridsbrott eller otuktigt beteende (prop. 1972: 5 s. 570 f.). Kommittén anser att de förfaranden, som föreslås kriminaliserade, bör anses utgöra ofredande i skadeståndslagens mening. Genomförs den straffrättsliga regleringen kan därför enligt gällande skadeståndsregler ersättning för ideell skada utgå till den person mot vilken något av brotten är riktat. Särskilda åtgärder för att möjliggöra detta är följaktligen inte påkallade.

7 TV-övervakning

7.1 Övervakningsapparaturen

Under senare år har TV-apparatur allt mer tagits i bruk som hjälpmedel vid övervakning och bevakning. TV används sålunda för övervakning av industriella processer, för bevakning av butikslokaler eller lagerutrymmen och för kontroll av inpasseringar till industriär och andra anläggningar. Vidare utnyttjas TV för patientövervakning inom sjukvården och vid fullgörande av sådana bevakningsuppgifter som särskilda bevakningsföretag ofta har hand om. Också i polisiär verksamhet används TV-apparatur. I Stockholm t. ex. använder polisen TV vid övervakning av ordningen på Centralstationen och i tunnelbanan och vid övervakning av trafiken på vissa av Stockholms mera belastade stråk. Omfattande övervakning av vissa områden med hjälp av TV har också tillfälligt förekommit i samband med internationella konferenser. Användningen av TV-apparatur för olika uppgifter är i dag betydande och enligt vad som blivit upplyst för kommittén i tilltagande.

De TV-anläggningar som används för övervakning eller bevakning består ofta av flera fasta eller rörliga kameror som per tråd kan överföra bilder från de olika kameraplatserna till en eller flera monitorer i ett kontrollrum. I sina detaljer skiljer sig övervakningsapparaturen inte från annan TV-apparatur. Från teknisk synpunkt kan övervakningsanläggningar t. ex. utformas så att bilder överförs till mottagaren per radiovåg i stället för per tråd. Kommittén har övervägt hur man vid en eventuell rättslig kontroll av TV-övervakning skall kunna skilja utrustning som utnyttjas för sådan övervakning från TV-apparatur som används t. ex. av Sveriges Radio vid nyhetsreportage. Det förhållandet att övervakningskamerorna i regel är fast anbringade på något underlag och därigenom stationära har kommittén inte ansett utgöra en tillräckligt klar gräns mellan övervakningsapparatur och annan apparatur. Å ena sidan kan kameror för övervakning anbringas så att de lätt kan flyttas mellan olika platser, t. ex. genom att placeras på motorfordon. Å den andra kan kameror, som nyttjas för reportage t. ex. från ett sportevenemang, anbringas och utnyttjas på en och samma plats under längre tid. Kommittén har i stället fäst sig vid att övervakningskamerorna i regel fjärrmanövreras i den meningen att de hanteras eller eljest påverkas av en person som inte befinner sig på kameraplatsen utan på den plats där

mottagningsapparaturen finns. Även om inte heller denna gräns är helt klar torde den kunna upprätthållas med en smidig tillämpning av de regler som kan behövas för den speciella övervakningsapparaturen.

7.2 Rättsskydd mot TV-övervakning

I den allmänna debatten har det framhållits att ett utbrett bruk av sådan TV-apparatur, som behandlats i det föregående, möjliggör en övervakning av medborgarna som inte kan anses godtagbar från integritetssynpunkt. Enligt kommitténs mening kan allt utnyttjande av optisk apparatur i och för sig innefatta risker för enskildas personliga integritet. Det finns emellertid anledning att fästa avseende vid några särskilda omständigheter som är ägnade att göra apparatur för TV-övervakning farlig från integritetssynpunkt.

TV-apparaturen kan till sitt verkningssätt populärt betecknas som en kombination av kikare och kamera. Apparaturen kan liksom kikaren användas för iakttagelser på stort avstånd men den kan också – om den förses med tilläggsutrustning – liksom kameran bevara en bild. Den TV-apparatur, som används för övervakning, består ofta av en anläggning med flera komponenter. Apparaturen förmår fånga en stor mängd information med en i förhållande därtill ringa insats av angriparen. Denne kan dessutom uppehålla sig på en plats där han inte kan iakttas av den person mot vilken apparaturen verkar. Därigenom blir bruket av apparaturen försåtligt för den som inte är medveten om dess existens och skapar en känsla av otrygghet hos den som är medveten om apparaturen. I jämförelse med annan optisk apparatur påkallar enstaka övervakningsanläggningar måhända inte uppmärksamhet från andra synpunkter än de här angivna. Får apparaturen en sådan spridning att medborgarna mer allmänt blir föremål för någon form av övervakning ligger emellertid häri en särskild risk från integritetssynpunkt. Utvecklingen har visat att övervakningsapparaturen lätt kan få en sådan utbredning att det finns anledning vara uppmärksam på de särskilda problem som en sådan utveckling kan innebära.

Inte all sådan användning av övervakningsapparatur som har angivits i föregående avsnitt påkallar uppmärksamhet från integritetssynpunkt. Utnyttjande av apparaturen för kontroll av tillverkningsprocesser, maskinfunktioner eller liknande ändamål innebär inte någon fara för enskildas integritet med mindre också någon person kan övervakas.

Övervakning med TV medför många gånger påtagliga fördelar. Många människor uppfattar det säkert som positivt att polisen med hjälp av TV-apparatur kan hålla ett vakande öga på vad som försiggår t. ex. i Stockholms tunnelbana. Inom arbetslivet kan apparaturens användning många gånger vara ägnad att skapa en gynnsam miljö för arbetstagarna. Med hjälp av TV kan arbete utföras t. ex. i mindre bullersam lokal än eljest. Vid s. k. ensamarbete kan TV vara av stor betydelse för arbetstagares möjligheter att få hjälp vid inträffat olycksfall eller sjukdomsfall. Andra fördelar består i att den personella insatsen kan

begränsas och bevakningsuppgifter av olika slag kan utföras med större effektivitet.

Av det anförda framgår, att det med hänsyn till övervakningsappareturens legitima bruk inte är möjligt att införa ett allmänt förbud mot att TV utnyttjas för personövervakning. Liksom när det gäller ingripanden mot optisk apparatur i allmänhet måste en avvägning ske mellan olika inblandade intressen.

Enligt kommitténs i 6 kap. redovisade förslag skall i brottsbalken införas regler till skydd mot bruket av viss optisk apparatur, däribland apparatur för TV-övervakning. Reglerna innebär i huvudsak skydd för individen vid angrepp mot honom inomhus i hans bostad eller på en anstalt där han vårdas. Dessutom bereder de den enskilde integritetskydd vid uppenbara kränkningar när han befinner sig på en plats, där han på närmare angivet sätt är undandragen offentligheten.

Utanför det straffbelagda området lämnas enligt förslaget angrepp mot en person när han befinner sig på annan plats än som har beskrivits i lagrummen. Som kommittén tidigare framhållit har behovet av rättskydd samband med den miljö i vilken den enskilde vid angreppstillfället befinner sig. Av den begränsning som givits de föreslagna straffbestämmelserna skall man emellertid inte dra slutsatsen att den enskilde inte är i behov av skydd när han befinner sig på andra platser än de som bestämmelserna avser. Som framhållits vid behandling av bestämmelserna är det inte möjligt att i vidare mån tillgodose ett skyddsanspråk mot optisk apparatur i allmänhet med hänsyn till de motstående intressen som finns.

Antalet brukare av övervakningsapparatur är ringa i jämförelse med det antal personer som använder optisk apparatur i allmänhet. Bruket av övervakningsapparaturen är målinriktat och kräver förhållandevis omfattande förberedelser, t. ex. uppmontering av kameror. Dessa förhållanden medför, att det är möjligt att i större utsträckning än när det gäller optisk apparatur i allmänhet uppställa villkor för apparaturens nyttjande.

Kommittén anser att det finns behov av att ytterligare förstärka enskildas rättsskydd mot bruket av sådan TV-apparatur som används för övervakning. Ett förstärkt skydd bör enligt kommitténs mening göra det möjligt för envar att följa utvecklingen när det gäller TV-övervakning. Därigenom kan sådana frågor i ett tidigt skede ställas under debatt. Genom rättsliga ingripanden bör utbredningen av övervakningsappareturen och utformningen av de enskilda anläggningarna kunna regleras. I de fall när TV används för övervakning bör nämligen beaktas inte endast ekonomiska och andra fördelar som apparaturens bruk kan medföra utan också integritetsskyddsaspekten. Vidare bör man vidta åtgärder som förhindrar att apparaturen brukas utan att den som utsätts för övervakning äger kännedom om det. Föreskrifter av nu angivet slag kan enligt kommitténs mening åstadkomma en gynnsammare miljö för individen. I de fall när TV-övervakning måste få förekomma bereds den enskilde samtidigt möjlighet att rätta sitt beteende efter den situation som föreligger.

7.3 Upplysningsplikt

Enligt kommitténs mening bör dold TV-övervakning inte få förekomma. Från integritetssynpunkt är det angeläget att den enskilde har kännedom om övervakningen och kan anpassa sig därefter. TV-övervakning i hemlighet synes inte heller erforderlig för de ändamål för vilka apparaturen i dag nyttjas.

Föreskrift om att övervakning med TV inte får företas i hemlighet bereder emellertid inte den enskilde ett tillräckligt rättsskydd från nu ifrågavarande synpunkt. TV-kameror kan, även om de inte är dolda, vara placerade på sådant sätt att man inte utan särskild anledning lägger märke till dem. I dag är det t. ex. inte ovanligt att kameror placeras i taket till en lokal tillsammans med utrustning för ventilation och belysning. I sakens natur ligger att många människor i sådant fall inte uppfattar den möjlighet som finns att övervaka dem. Rättsskyddet bör därför sträcka sig längre än till att apparaturen inte utnyttjas i hemlighet. Det bör omfatta skyldighet för den som utnyttjar apparaturen att sprida information om övervakningen. Också från andra synpunkter är ett sådant åläggande av betydelse. Det möjliggör nämligen att övervakningsfrågor ställs under debatt och kan bidra till att stilla den oro som människor kan känna inför tanken att i de mest skilda sammanhang vara föremål för övervakning.

En upplysningsplikt av nu angivet slag kan enligt kommitténs mening inte anses särskilt betungande för den som utnyttjar apparatur för övervakning. Relativt omfattande förberedelser måste ändå vidtas innan apparaturen kan brukas. Dessutom är installationen av den utrustning som det här är fråga om så kostnadskrävande att informationskostnaden måste vara av underordnad betydelse i sammanhanget.

På grund av det anförda anser kommittén att det i en allmän bestämmelse om TV-övervakning bör föreskrivas att kamera för TV-övervakning inte får brukas med mindre upplysning lämnas om övervakningen.

7.4 Tillstånd

Om TV-övervakning bör tillåtas eller inte är i hög grad beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. Av betydelse är bl. a. för vilket ändamål övervakning avses ske, hur ingripande den är tänkt och hur den kommer att utformas. Vilka förutsättningar som bör gälla för TV-övervakning eller hur övervakningen bör bedrivas kan inte generellt anges annat än i mycket allmänna ordalag som t. ex. att övervakning inte får förekomma om därigenom orsakas otillbörligt intrång i enskildas personliga integritet eller att övervakning med TV skall ske med tillbörlig hänsyn till enskildas personliga integritet. Sådana allmänna regler lämnar stort utrymme för skilda värderingar och kan inte effektivt sanktioneras. För att vinna bättre kontroll över TV-övervakning anser därför kommittén den enda framkomliga vägen vara att i lag staka ut de allmänna

förutsättningarna för TV-övervakning men i övrigt överlämna till något rättstillämpande organ att från fall till fall avgöra om och hur TV-övervakning får ske. För att åstadkomma en sådan prövning bör gälla att tillstånd fordras för TV-övervakning.

7.4.1 Tillståndspliktens omfattning

Genom tillståndstvång kan uppnås offentlighet åt tilltänkta anläggningar för TV-övervakning och därmed möjlighet till debatt redan innan apparaturen har tagits i bruk. Önskemål om en sådan ordning gör sig gällande främst när de som kan beröras av TV-övervakning inte på annat sätt, t. ex. genom samrådsförfarande, får kännedom om planer i sådan riktning.

TV-övervakning förekommer i dag på gator och torg, i varuhus samt inom liknande utrymmen där allmänheten berörs av övervakningen. Vidare förekommer sådan övervakning inom lokaler eller områden där människor har sin arbetsplats. Kommittén anser att det endast i sammanhang som nu har angivits kan vara aktuellt med tillståndsplikt för TV-övervakning.

Vad gäller TV-övervakning på gator, torg och andra *allmänna platser* finner kommittén att som förutsättning för sådan övervakning bör gälla att tillstånd har meddelats. Härigenom blir det möjligt att vinna kontroll över omfattningen av TV-övervakning och utformningen av olika övervakningsanläggningar i de fall när allmänheten berörs av övervakningen.

Som utgångspunkt bör gälla att medborgarna inte skall övervakas med TV när de uppehåller sig på allmän plats. Härifrån får vid tillståndsprövningen göras undantag när övervakningsintresset är betydande i jämförelse med det intrång som kan befaras i enskildas personliga integritet. Rådande värderingar under skilda tider och på olika orter bör öva inflytande på intresseavvägningen.

Vad härefter gäller *arbetsplatser* må framhållas de väsentliga funktioner som TV kan ha som hjälpmedel för att skapa en lämplig arbetsmiljö eller säkerhet i arbetet. Bevaknings- eller övervakningsuppgifter kan skötas från en plats där man inte är utsatt för ogynnsamma miljöfaktorer och ensamarbetande kan beredas större trygghet från såväl fysisk som psykisk synpunkt. Såsom kommittén berört under 6.4.4 är det emellertid uppenbart att TV också kan utnyttjas på ett sätt som från olika synpunkter inte kan anses godtagbart. Med TV kan utforskas vad som utgör arbetstagares privata förhållanden. Ett visst skydd mot sådant utnyttjande av TV-apparatur bereder den av kommittén föreslagna straffbestämmelsen om otillbörlig fotografering, men rättsskyddet enligt bestämmelsen är begränsat. TV kan också utnyttjas för att mera allmänt ställa någon under övervakning medan han fullgör sina arbetsuppgifter. Att TV-övervakning av arbetsplatser inte bör få företas i hemlighet har kommittén fastslagit under 7.3. Huruvida TV-övervakning av arbetsplatser därutöver bör bli föremål för särskild reglering har samband med frågor om arbetsmiljön. Kommittén har tidigare uttalat, att de för

arbetstagarna negativa effekter som kan följa av arbetsgivarens bruk av optiska hjälpmedel på arbetsplatsen bör beaktas inom ramen för utredningsarbetet om arbetsmiljön. Detta uttalande äger giltighet också för frågan om tillståndsplikt för TV-övervakning.

7.4.2 Tillståndsmyndighet

Det årliga antalet ärenden om tillstånd att övervaka allmän plats med hjälp av TV blir antagligen ringa. Någon omfattande organisation för tillståndsprövningen bör därför inte tillskapas. Närmast till hands ligger att något bestående organ har hand om prövningen. Som kommittén framhållit i det föregående bör vid prövningen lokala synpunkter tillmätas betydelse. Den som är bosatt på viss ort berörs i första hand av övervakning som förekommer där. Den allmänna inställningen i orten till TV-övervakning bör därför tjäna till ledning vid prövning av tillståndsfrågor.

Vid övervägande av det nu anförda anser kommittén att länsstyrelserna lämpligen bör ha hand om tillståndsprövningen. Denna bör emellertid ges lokal förankring på det sättet, att den kommun som berörs av tilltänt TV-övervakning får öva inflytande på om tillstånd skall meddelas eller inte.

7.5 Lagstiftningens utformning i huvuddrag

De regler som i enlighet med det anförda erfordras för att förstärka den enskildes integritetsskydd i förhållande till TV-övervakning har enligt kommitténs mening inte sin plats bland de allmänna straffstadgandena i brottsbalken. De bör antingen anslutas till annan redan bestående lag eller författning eller sammanföras i en ny fristående lag om TV-övervakning. Kommittén har övervägt att vid lagreglering av TV-övervakning göra åtskillnad mellan övervakning som företas av myndigheter och av enskilda. I förstnämnda hänseende kan förvaltningsrättslig lagstiftning förefalla naturlig. Det är emellertid av betydelse att regler om polisens eller andra myndigheters TV-övervakning inte är eller kan framstå som mera liberala än de som gäller i allmänhet. Kommittén anser därför att de regler som erfordras för TV-övervakning bör ges i en särskild lag som gäller oavsett vem brukaren av apparaturen är.

I lagen bör upptas en allmän bestämmelse som föreskriver att övervakningskamera skall brukas med tillbörlig hänsyn till enskilds personliga integritet. Regeln ger anvisning om lagens syfte. Den måste hållas så allmän, att den enligt kommitténs mening inte lämpligen kan sanktioneras. I en mera preciserad föreskrift bör anges, att övervakningskamera ej får brukas med mindre upplysning lämnas om övervakningen. Denna bestämmelse bör straffsanktioneras.

De följande reglerna bör avse att möjliggöra ingripanden mot TV-övervakning på platser där allmänheten berörs av övervakningen.

I en särskild regel bör föreskrivas att tillstånd fordras för övervaknings-

kamera som är anbringad så att den kan riktas mot plats som är upplåten för eller eljest nyttjas av allmänheten. Dessutom bör anges, att länsstyrelsen är tillståndsmyndighet. Kontrollen genom tillstånd bör naturligtvis ta sikte på att förhindra integritetskränkande bruk av övervakningsapparatur. Enligt kommitténs mening bör emellertid regeln utformas så att ingripanden blir möjliga redan när sådan apparatur finns uppsatt. Därigenom åstadkommer man en effektivare kontroll av lagens efterlevnad samtidigt som det hos allmänheten är ägnat att skapa större trygghet om outnyttjad apparatur rensas bort.

Som framhållits i föregående avsnitt bör utgångspunkten vara att medborgarna inte skall övervakas med TV. I enlighet härmed bör lagen innehålla en regel om att tillstånd får meddelas endast om övervakningskamera är erforderlig för visst ändamål och anledning saknas att antaga, att otillbörligt intrång i enskilds personliga integritet skall uppkomma genom övervakningen. Vid den intresseavvägning som det vid tillståndsprövningen blir fråga om bör säkerställas att lokala synpunkter blir beaktade. Det bör därför som förutsättning för tillstånd föreskrivas, att tillståndsmyndigheten har inhämtat yttrande från den kommun inom vilken övervakningskamera skall brukas.

Tillstånd bör enligt kommitténs mening inte meddelas generellt för viss brukare av apparaturen. Eftersom tillståndsprövningen bör innefatta en bedömning från fall till fall av de risker för enskilds integritet som kan följa av bruket av övervakningskamera, bör tillståndet avse endast viss till plats och funktionssätt bestämd kamera. Vid tillståndsgivningen bör dessutom kunna meddelas föreskrifter för kamerans brukande. I tillståndsbeslutet bör föreskrivas hur brukaren av apparaturen gentemot allmänheten skall fullgöra sin upplysningsplikt om övervakningen. Men också därutöver bör tillståndsmyndigheten ha möjlighet att uppställa sådana villkor för övervakningen som kan anses erforderliga med hänsyn till enskilds personliga integritet. Kommittén anser möjligheten att meddela föreskrifter väsentlig. Risker för intrång i enskilds personliga integritet äger nämligen samband med hur övervakningsanläggningar rent faktiskt utformas.

Efter tillståndsprövningen kan inträffa olika förhållanden som rubbar förutsättningarna för meddelat tillstånd. Lagstiftningen bör därför ge tillståndsmyndigheten rätt att meddela tilläggsföreskrifter eller att återkalla meddelat tillstånd om otillbörligt intrång i enskilds personliga integritet uppkommer genom apparaturens brukande. Dessutom bör lagstiftningen möjliggöra tillsyn av att tillståndsplikten fullgörs och meddelade föreskrifter följs.

Bestämmelserna bör med tidigare nämnt undantag sanktioneras med straff respektive vite.

7.6 Övergångsbestämmelser

Enligt kommitténs mening bör övervakningskamera som finns i bruk vid lagens ikraftträdande omfattas av den föreslagna regleringen. Detta är

utan vidare naturligt när det gäller det föga genomgripande åläggandet om upplysningsplikt. Men även i övrigt är en sådan ordning lämplig. Man bör nämligen få en fullständig kartläggning av den TV-övervakning av allmän plats som i dag förekommer och möjlighet att ingripa med restriktioner, något som särskilt i framtiden kan vara betydelsefullt.

Om tillståndsregleringen skall omfatta apparatur som finns i bruk när lagen träder i kraft fordras vissa övergångsbestämmelser. Sådana behövs för att tillståndsprovningen skall kunna ske smidigt i ett inledningsskede och för att apparaturen skall kunna utnyttjas till dess tillståndsfrågan har kunnat slutligt bedömas. Övergångsbestämmelserna bör därför innehålla föreskrift om att övervakningskamera, som innan lagen har trätt i kraft har anbringats så att allmän plats kan övervakas, får – om tillstånd sökts viss tid efter ikraftträdandet – brukas utan hinder av föreskrifterna om upplysningsplikt och tillstånd till dess ansökningen har slutligt prövats. Kommittén anser det självklart att tillståndsmyndigheten inom ramen för lagstiftningen bör beakta det särskilda intresse som kan finnas för den som i dag brukar övervakningskamera att också i fortsättningen, åtminstone under en avecklingstid, få utnyttja kameran. Någon regel i ämnet har därför inte ansetts erforderlig.

8 Specialmotivering

8.1 Brottsbalken

Som framgått av den allmänna motiveringen har kommittén funnit att det skyddsintresse som motiverar regler om begränsningar i rätten att anskaffa information om annan äger nära samband med de intressen som uppbär brottsbalkens bestämmelser om hemfridsbrott, ofredande och andra kränkningar av enskildas frid. Reglerna har därför sin naturliga plats bland fridsbrotten i 4 kap. brottsbalken.

Reglerna har förts samman i två nya paragrafer, 6 b § och 6 c §, avsedda att tagas in i kapitlet efter den av kommittén i delbetänkandet Skydd mot avlyssning (SOU 1970: 47) föreslagna bestämmelsen om olovlig avlyssning. 6 b § utvidgar hemfridsskyddet till att avse också skydd mot sådant intrång i bostaden som sker med hjälp av optisk apparatur. I stort sett motsvarande rättsskydd bereds den som är föremål för institutionell vård. 6 c § är sekundär i förhållande till 6 b §. I princip riktar sig stadgandet mot uppenbart kränkande fotografering av en person när han är undandragen offentligheten. Regler om åtal finns intagna i 11 §.

I 5 och 6 kap. har redovisats de överväganden som föranlett kommittén att utforma det straffrättsliga skyddet på sätt nu har angivits. I detta avsnitt skall de föreslagna stadgandenas innebörd och avsedda tillämpning ytterligare belysas. Åtalsreglerna, som kommittén har behandlat i kap. 6, kommenteras emellertid inte.

6 b §

Paragrafen bereder en person skydd mot angrepp med optisk apparatur när han befinner sig på vissa avgränsade områden. Första stycket behandlar fotografering och andra stycket iakttagande med s. k. mörkerutrustning. Angrepp på den som befinner sig på annat ställe än som har beskrivits i paragrafen eller mot andra personer än de i bestämmelsen angivna lämnas således straffritt. Det bör emellertid framhållas, att straff i vissa fall kan följa enligt 6 c §, som kompletterar rättsskyddet i förevarande stadgande.

Första stycket

”Fotograferar någon olovligen annan när denne är inomhus i sin bostad, dömes för olovlig fotografering till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma skall gälla, om någon olovligen fotograferar den som för vård är på sjukhus eller annan anstalt.”

Som närmare har utvecklats i den allmänna motiveringen har kommittén funnit att hemfridskyddet bör utvidgas också till skydd mot intrång i bostaden med hjälp av viss optisk apparatur. Ett i huvudsak motsvarande rättsskydd bör enligt kommitténs mening tillkomma personer som är föremål för vård. I enlighet härmed anknyts det straffrättsliga skyddet mot olovlig fotografering till bostad samt sjukhus eller annan anstalt.

Bostadsbegreppet har i paragrafen samma innebörd som i bestämmelsen om hemfridsbrott. Med bostad avses således inte endast en lokal där en person bor beständigt eller för längre tid. Även en tillfällig bostad, t. ex. ett hotellrum, en hytt på en båt eller ett tält kan utgöra en persons bostad.

Straffskyddet vid hemfridsbrott avser utom den egentliga bostaden även till bostaden hörande gård eller trädgård samt de uthus och andra byggnader som finns inom ett så bestämt område. Det kan inte anses angeläget att bereda enskilda ett generellt rättsskydd mot bruket av optisk apparatur i trädgård eller andra till bostad hänförliga utrymmen utomhus. Ett så omfattande rättsskydd skulle dessutom i allt för stor utsträckning begränsa andras rätt att utnyttja apparaturen. Inte varje plats som utgör bostad omfattas därför av bestämmelsen. Det krävs att platsen är belägen inomhus i bostaden. Fotograferar någon en person som uppehåller sig i sin villaträdgård eller eljest utomhus är bestämmelsen således inte tillämplig. Hänförandet av straffskyddet till bostadsutrymmen inomhus tar sikte på normalfallet, när någon bor i hus i egentlig mening. Inomhus skall emellertid inte tagas i inskränkt bemärkelse. Är bostaden t. ex. husvagn eller tält är utrymmen inne i husvagnen eller tältet att anse som inomhus i paragrafens mening. Att det obehindrat går att se in i bostaden t. ex. genom ett fönster eller en öppen dörr förändrar inte platsens karaktär som sådan men kan vara av betydelse ur straffmätningssynpunkt. Annorlunda är däremot förhållandet om någon t. ex. lutar sig ut genom ett öppet fönster eller uppehåller sig på en balkong. Den som gör det är inte inomhus i paragrafens mening.

Med *anstalt* avses de olika institutioner där samhället eller privata rättssubjekt bereder enskilda någon form av vård. Som exempel på vårdanstalt har i lagtexten nämnts sjukhus. Under begreppet innefattas emellertid även anstalter för t. ex. barnavård, åldringsvård, nykterhetsvård och kriminalvård. Begreppet anstalt bör ges en vidsträckt tolkning och således anses omfatta även anstalter där vårdmomentet är ringa.

Straffskyddet gäller de lokaler på en anstalt där vårdsökande uppehåller sig eller undersökning och behandling förekommer samt utrymmen som är avsedda för intagnas enskilda eller gemensamma bruk. Lokaler eller andra utrymmen som är avsedda uteslutande för besökande, administration eller andra ändamål faller däremot utanför straffskyddet

även om de är belägna på anstaltsområdet eller ur driftssynpunkt är att hänföra till anstalten. Till skyddade områden skall analogt med hemfridskyddet men till skillnad från vad som enligt bestämmelsens första punkt gäller om skyddet mot fotografering i bostad räknas även till anstalten hörande gård eller trädgård. Någon begränsning till inomhus belägna platser uppställs således inte när det gäller rättsskyddet på anstalt. Som förutsättning för skydd utomhus mot olovlig fotografering måste emellertid gälla, att området är direkt avsett för dem som är på anstalten för vård. Parkområden av mera allmän karaktär är således inte att hänföra till sådan skyddad plats som avses i paragrafen. Däremot gäller straffskyddet t. ex. områden i omedelbar anslutning till bostadspaviljonger och arbetslokaler på en kriminalvårdsanstalt. I åtskilliga fall måste det framstå som uppenbart vad som avses med vårdanstalt och vilka lokaler eller områden som räknas dit. Mera svårbedömda fall kan emellertid tänkas. Gränsen gentemot bostad måste t. ex. i vissa fall bli flytande. Det bakomliggande syftet med bestämmelsen att bereda personer, som befinner sig på anstalt för vård, ett sådant skydd som de med hänsyn till vårdituationen rimligen måste kunna påräkna torde emellertid ge tillräcklig ledning för rättstillämpningen.

Med hänsyn till de legitima skäl som kan finnas för att utnyttja optisk apparatur har kommittén ansett att det skulle föra för långt att bereda varje person som befinner sig inomhus i en bostad eller på en vårdanstalt skydd mot olovlig fotografering. Ett så omfattande rättsskydd skulle medföra att en person som befinner sig där t. ex. i tjänsteärende inte kunde avbildas. Härtill bör läggas att de personer som mera tillfälligt besöker de skyddade områdena på det hela taget ej kan anses ha lika beaktansvärt anspråk på skydd för sin personliga integritet som de som bor eller vårdas där. Besökarens och andras skyddsanspråk äger närmare samband med den situation i vilken de i ett givet ögonblick befinner sig än med platsernas karaktär av bostad eller vårdanstalt. Angivna förhållanden har föranlett kommittén att begränsa kretsen av de personer som enligt paragrafen bereds ett generellt skydd.

Den skyddade *personkretsen* utgörs av dem som bor i bostaden eller för vård befinner sig på anstalten. Detta framgår av lagtexten genom att gärningen skall riktas mot annan som är inomhus i *sin* bostad eller *för vård* är på sjukhus eller annan anstalt. Gäster, vårdpersonal eller tillfälliga besökare innefattas således inte bland de skyddade personerna. Det förtjänar emellertid att framhållas, att 6 c § bereder dessa personer rättsskydd i de fall när anspråk på skydd för deras personliga integritet får anses beaktansvärt. I regel kan det inte antagas medföra svårigheter att objektivt fastställa vem som tillhör kretsen av skyddade personer. Det skall emellertid påpekas att rättsskyddet tillkommer även den som bor tillfälligt på en plats eller tillfälligt är för vård på en anstalt. Den som för några timmar hyr ett hotellrum måste t. ex. anses bo där under den tid när han utnyttjar rummet. Vid gränsdragning mellan besökande och boende är av betydelse om den ifrågavarande personen tager sin dygnsvila på platsen.

Den *brottsliga handlingen* består enligt första stycket i att någon utan

straffriande samtycke fotograferar en person som enligt paragrafen skall åtnjuta skydd. Endast sådant utnyttjande av optisk apparatur som kan betecknas som fotografering träffas således av bestämmelsen. Med fotografering avses i första hand en med stillbildskamera eller filmkamera åstadkommen fotografisk registrering. Fotograferingsbegreppet används emellertid inte i så inskränkt bemärkelse. Därunder innefattas också med den nämnda tekniken närstående förfaranden som av människor i allmänhet jämföras med egentlig fotografering. Upptagande av bilder med TV-kamera t. ex. utgör fotografering i paragrafens mening och detta oavsett om apparaturen är förenad med minnesfunktion eller ej. Det har inte ansetts erforderligt att i lagtexten beskriva den straffbelagda gärningen på annat sätt än med ordet fotografera. För den som använder TV-apparatur eller annan optisk apparatur av mera speciellt slag torde det nämligen ändå stå klart, att inte det tekniska tillvägagångssättet som sådant utan apparaturens förmåga att åstadkomma en bild, som kan göras tillgänglig för andra, skall tillmätas avgörande betydelse vid tolkning av paragrafens fotograferingsbegrepp.

Från vilken plats fotograferingen företas saknar betydelse. Såväl fotografering inne på ett sådant område som avses i paragrafen som från en plats belägen utanför området omfattas således av bestämmelsen.

Gärningsman är den som fotograferar. Bestämmelsen bereder den enskilde skydd mot fotografering som företas av personer som själva inte kan hänföras till den skyddade kretsen, men även mot fotografering av den som själv har sin bostad på platsen eller vårdas på anstalten. Att den som är på en anstalt för vård bereds skydd också mot fotografering utförd av andra personer som vårdas där är utan vidare naturligt. Det kan däremot diskuteras om det är lämpligt att på straffrättslig väg lösa de konflikter om fotografering som kan uppstå mellan familjemedlemmar och andra samboende. De personer som gemensamt bebor en bostad åtnjuter inte hemfridskydd gentemot varandra. Var och en av dem kan däremot med rättsordningens stöd förbjuda en utomstående person att komma in eller stanna kvar i bostaden, även om han har lov därtill av annan som bor i bostaden (NJA 1944 s. 67). Enligt kommitténs uppfattning bör i egentlig mening döld fotografering av medboende inte få förekomma. Även i andra fall kan undantagsvis behov föreligga av att en konflikt om fotografering i förhållandet mellan samboende löses rättsligt. Bestämmelsen riktar sig därför också mot fotografering som företas av den som själv har sin bostad på platsen. Som utvecklas vid behandling av olovlighetsrekvisitet träffar emellertid ett förbud mot fotografering av medboende i de flesta fall inte det öppna bruket av apparaturen.

Gärningens *objekt* är annan person. För att gärningen skall vara straffbar fordras att denne befinner sig inomhus i sin bostad eller för vård på en anstalt. Det är således de angivna personerna, icke miljön som sådan eller enstaka föremål på de begränsade områdena som skyddas. Rättsskyddet avser endast levande personer. Behovet av skydd för avlidna äger närmast samband med möjligheten att sprida eller eljest utnyttja information om annan. Frågan kommer att tas upp i ett följande betänkande.

För att fotografering skall kunna straffrättsligt beivras fordras, att den sker *olovligen*. Mot bakgrund av vad som i allmänhet anses gälla om samtyckes straffriande verkan är det i lagtexten införda olovlighetsrekvisitet strängt taget obehövligt. Eftersom fotografering som regel sker med den avbildades samtycke har det emellertid ansetts otillfredsställande om det av bestämmelsens lydelse inte direkt framgår att sådan fotografering faller utanför det straffbara området.

Samtycke till fotografering skall ges av den boende, som fotografen har för avsikt att avbilda. Detta är utan vidare naturligt eftersom gärningen riktar sig mot hans integritet och har inte ansetts nödvändigt att särskilt ange i lagtexten. Den fotograferande äger således inte vid fotografering av en boende stödja sig på annans samtycke. Detta förhållande kan synas medföra praktiska olägenheter t. ex. när någon ombetts av en av flera samboende att taga bilder av ett sällskap eller en fotograf inbjudits för att göra ett reportage. Det skall emellertid framhållas, att samtycket givetvis inte behöver vara särskilt uttalat i de fall när omständigheterna ändå utvisar att fotografering sker med de berördas vilja. I fall såsom de omnämnda äger fotografen därför i princip utgå ifrån att alla de som bor på platsen samtycker till fotograferingen om den sker öppet eller eljest med deras vetskap. Det sagda är än mera tydligt när fotograferingen företas av en medboende. Av betydelse för den enskildes skydd i sådana fall är att han i princip är fredad mot dold fotografering, att han med rättsordningens stöd kan inlägga gensaga mot fotografering och att han inte behöver finna sig i en fotografering under förhållanden som mera påtagligt utvisar att han bör lämnas i fred.

Vad gäller vårdanstalter är fotografering lovlig när den sker med samtycke av den patient som berörs av åtgärden. Är fråga om anstalt för sjukvård lär man kunna utgå från att den som befinner sig på anstalten för vård inte motsätter sig sådan fotografering som erfordras för vården även om han inte uttryckligen har samtyckt till åtgärden. TV-övervakning av intensivvårdspatienter t. ex. bör således kunna förekomma utan att uttryckligt samtycke har inhämtats från patienten. Det bör i samband härmed framhållas, att förslaget till lag om TV-övervakning kräver, att patienterna på lämpligt sätt underrättas om övervakningen och att hänsyn tas till deras personliga integritet (2 och 3 §§). Är fråga om fotografering för annat ändamål än vården kan samtycke till fotografering i regel inte presumeras.

Fråga om verkan av samtycke från personer som saknar fullständig rättslig handlingsförmåga och om annan i sådan persons ställe kan lämna samtycke får bedömas mot bakgrund av hur dessa frågor eljest brukar rättsligt lösas. För omyndig skall samtycke i princip lämnas av vårdnadshavaren, dvs. i regel båda föräldrarna eller den förmyndare som har att sörja för myndlingens person. Om någon tillfälligt är ur stånd att lämna samtycke, t. ex. därför att han är omtöcknad, får han inte fotograferas med mindre det, såsom nyss berörts, kan presumeras att han skulle samtycka.

Det skall i sammanhanget påpekas, att särskilda bestämmelser kan medge rätt till fotografering. Sådana bestämmelser har meddelats i 28

kap. 14 § rättegångsbalken och den med stöd därav utfärdade KK 19 dec. 1947 om fingeravtryck m. m. De författningar som reglerar kriminalvården måste vidare anses innebära rätt till bruk av optisk apparatur för övervakning av ordning och säkerhet inom anstalt. När fotografering sker med stöd i lag eller författning föreligger s. k. allmänna objektiva straffrihetsgrunder och åtgärden skall därför inte föranleda ansvar enligt här förevarande paragraf. I sakens natur ligger att det måste åligga myndighet som enligt särskilda bestämmelser äger rätt att fotografera när fotografering eljest är förbjuden att utfärda de anvisningar eller instruktioner som kan erfordras till skydd för berördas personliga integritet. Det kan nämnas att föreskrifter om fotografering kan erfordras även av annan anledning. Även om fotografering sker i överensstämmelse med den avbildades önskan kan det nämligen av medicinska eller andra skäl finnas anledning till en begränsning.

I subjektivt hänseende krävs *uppsåt* i fråga om alla objektiva rekvisit. Kravet har samma innebörd som vid andra straffstadganden i brottsbalken. Fotograferingen skall alltså ske uppsåtligen. Uppsåtet skall omfatta avbildning av annan när denne är inomhus i sin bostad eller för vård på anstalt. Uppsåtet skall likaså omfatta att åtgärden företas olovligen. Det bör understrykas att uppsåtskravet bara avser de faktiska omständigheterna. Gärningsmannens egen bedömning är utan betydelse. Har han känt till de faktiska förhållanden som medför att domstolen finner t. ex. att åtgärden är att anse som fotografering eller platsen som den avbildades bostad är uppsåtskravet fyllt, även om gärningsmannen själv betecknar åtgärden eller platsen på annat sätt. Likaså är kravet att gärningsmannen skall uppsåtligen ha handlat utan lov fyllt, så snart domstolen finner, att de omständigheter som gärningsmannen lagt till grund för sitt beteende eller känt till, inte är tillräckliga för att han skall anses ha handlat lovligen. Den bild som blivit en följd av handlingen torde tillsammans med omständigheterna i övrigt ofta ge ledning för fastställande av gärningsmannens uppsåt. Det skall framhållas, att det är tillräckligt att de objektiva rekvisiten täcks av eventuellt uppsåt. I fall när gärningsmannen inte vet men likväl inser möjligheten av att den, som han avbildar, tillhör den skyddade personkretsen skall han således fällas till ansvar om det kan hållas för visst att han skulle ha tagit fotografiet även med vetskap om att angreppet kom att riktas mot en skyddad person.

För att en integritetskränkning skall föreligga krävs att den sker olovligen och detta begreppsmässigt sett centrala förhållande har ansetts böra framhållas i brottsbeteckningen.

Straffet har bestämts till böter eller fängelse i högst sex månader. Brottet kan när en person mera systematiskt övervakas med hjälp av optisk apparatur innebära en högst avsevärd kränkning, för vilken det kan finnas anledning att ingripa med frihetsstraff. I regel bör emellertid påföljden vara böter. I jämförelse med de fridskränkningar som kan följa av hemfridsbrott, olaga intrång och olovlig avlyssning har kommittén funnit att straffmaximum bör utgöra fängelse sex månader. Strafflatituden kommer därigenom att överensstämma med den som gäller för ofredande. Någon uppdelning mellan olika svårighetsgrader av gärningen

har inte ansetts erforderlig. I sammanhanget skall anmärkas, att gärningen utgör sådant ofredande som avses i 5 kap. 1 § skadeståndslagen (1972: 207). Vid sidan av straff kan därför komma i fråga skyldighet att utge skadestånd även i form av ersättning för psykiskt lidande. Därutöver kan brott mot bestämmelsen föranleda förverkande av olovligt tagen bild enligt vad därom är stadgat.

Vid rättstillämpningen kan vissa konkurrensfrågor uppkomma. Det är därvid att märka, att endast *ett* brott föreligger om någon vid ett och samma tillfälle tager flera fotografier av en person. Är det flera personer som fotograferas föreligger däremot ett brott för varje person som angrips, s. k. likartad brottskonkurrens. Om lagföring skall ske för alla gärningarna kan bli beroende av den åtalsregel som meddelas i 11 §. Den som är skyldig till olovlig fotografering skall inte dessutom för fotograferingen som sådan dömas för ofredande. Annorlunda blir givetvis förhållandet när gärningsmannen vid sidan av fotograferingen företagit en sådan handling som avses med bestämmelsen om ofredande. Den som vid fotografering t. ex. fyrar av en fotoblixt i ansiktet på en person kan således göra sig skyldig till både olovlig fotografering och ofredande. Utgör fotograferingen förberedelse till utpressning eller annat allvarligt brott skall inte dessutom dömas till ansvar för olovlig fotografering.

Av 11 § framgår, att olovlig fotografering inte får åtalas utan att målsägande angett brottet till åtal eller åtal finnes påkallat från allmän synpunkt.

Andra stycket

Paragrafens första stycke förbjuder utnyttjande i vissa fall av optisk apparatur som är försedd med minnesfunktion eller med vilken, även om den saknar minnesfunktion i egentlig mening, en bild kan göras tillgänglig även för annan än den som vid tillfället hanterar apparaturen. Av skäl som kommittén utvecklat i den allmänna motiveringen har det inte ansetts befogat att införa rättsskydd också mot utnyttjande av kikare och liknande apparatur utan minnesfunktion. Bland apparaturen utan minnesfunktion är emellertid den s. k. mörkerapparaturen av speciellt intresse ur integritetssynpunkt. Det finns nämligen anledning räkna med att människor i allmänhet tror sig skyddade mot att andra iakttar dem när de uppehåller sig i mörker. Utnyttjande av apparatur som förmår övervinna det naturliga hinder som mörker utgör framstår således som opåräknat för den mot vilken apparaturen riktas och medför därigenom särskilda risker för honom. Kommittén har därför funnit anledning att bereda den enskilde ett rättsskydd mot angrepp med mörkerapparatur som svarar mot det i första stycket upptagna skyddet mot fotografering. Rättsskyddet meddelas i paragrafens andra stycke.

”Vad som sägs i första stycket om fotografering skall även gälla iakttagande under mörker med därför avsett optiskt hjälpmedel.”

Stadgandet riktar sig endast mot användning av optiskt hjälpmedel som är *avsett för iakttagelser under mörker*. Härmed avses apparatur, vilken på elektronisk väg förstärker en ljussvag bild eller omvandlar infraröd

strålning till synligt ljus. Som exempel kan nämnas apparatur som är försedd med ljusförstärkare eller bildomvandlare. Även apparatur som med annan teknik förmår att återge vad som sker under mörker faller under bestämmelsen. Apparaturen skall emellertid vara särskilt konstruerad för mörkerseende. Kikare i vanlig bemärkelse omfattas således inte av bestämmelsen även om den i någon mån förbättrar siktmöjligheterna under dåliga ljusförhållanden. Är apparaturen försedd med minnesfunktion eller handlingen eljest enligt första stycket att anse som fotografering är andra stycket inte tillämpligt. Utnyttjande t. ex. av s. k. värmebildskamera faller därför under paragrafens första stycke.

Den brottsliga handlingen består i att låta apparaturen under mörker verka mot någon som befinner sig på en plats som avses i första stycket och enligt vad där sägs tillhör den skyddade personkretsen. Mörker i bestämmelsens mening föreligger redan när ljusförhållandena är så dåliga att det mänskliga ögat inte obehäpnat kan förmedla den aktuella informationen.

För straffbarhet fordras liksom enligt första stycket att handlingen företas olovligen.

Någon särskild brottsbeteckning har inte angetts i andra stycket. Hänvisningen till första stycket innebär att också gärning, som avses i andra stycket, skall betecknas som olovlig fotografering. Paragrafen i sin helhet bör citeras i domslut. Att därutöver framhålla gärningens särart i jämförelse med vad som mera naturligt kan innefattas under begreppet fotografering har kommittén inte funnit påkallat.

6 c §

6 b § bereder en person skydd mot fotografering inomhus i bostaden eller på en anstalt, där han vårdas. Rättsskyddet bygger på presumtionen att så många omständigheter i de angivna miljöerna är av den privata karaktär att olovlig fotografering undantagslöst kan förbjudas. För att förbudet enligt paragrafen skall träda in fordras således inte att man närmare ser till den situation, i vilken den berörda personen befinner sig. Även om rättsskyddet sett ur denna synvinkel är fullständigt genom att det verkar generellt är det emellertid totalt sett tämligen begränsat genom bestämmelsens snäva avgränsning med avseende på plats och person. Som kommittén framhållit i den allmänna motiveringen får den enskilde i princip räkna med att bli fotograferad när han rör sig ute bland andra människor. Hans rätt att bli lämnad i fred måste i ett samhälle begränsas av gemenskapens krav och av vad som är praktiskt möjligt. Vid betraktande av olika intressen framstår emellertid den enskildes anspråk på skydd mot fotografering som berättigat i åtskilliga situationer även utanför de miljöer, i vilka han åtnjuter skydd enligt 6 b §.

Förevarande paragraf riktar sig mot vissa fall när det ter sig stötande för rättskänslan att en persons integritet inte respekteras. Dessa fall knyter an till det förhållandet att den enskilde är undandragen offentligheten och befinner sig i en situation, varav uppenbart framgår, att han bör lämnas i fred. Det är således avskildheten från omvärlden i

förening med en viss privat situation som motiverar att den enskildes anspråk på frid sätts före andra individers intresse att få bruka apparaturen. Paragrafen ger därigenom uttryck åt en mera allmän princip i fråga om skydd mot fotografering än 6 b §, som behandlar ett specialfall, för vilket det har ansetts angeläget att bereda den enskilde ett mera fullständigt rättsskydd. Härav följer, att det skydd, som meddelas genom förevarande paragraf, bör träda in endast när 6 b § inte är tillämplig.

I paragrafen straffbeläggs olovlig fotografering av någon när denne befinner sig på en plats där han är skyddad för allmän insyn om fotograferingen uppenbarligen är kränkande för honom. Den brottsliga gärningen benämns otillbörlig fotografering. Straffet utgör böter.

Liksom i 6 b § har rättsskyddet knutits till viss plats. Intrång i den personliga integriteten kan givetvis förekomma på vilken plats en person än uppehåller sig. När kommittén ändå anknyter skyddet till viss plats utgör detta resultatet av en avvägning mellan olika intressen och överväganden om hur de objektiva förutsättningarna för straffbarhet skall kunna tydligt anges. Platsrekvisitet har utformats mot bakgrund av att den som befinner sig på ett ställe där han tror sig undandragen offentligheten ofta är i större behov av rättsordningens skydd mot angrepp med optisk apparatur än den som är på en plats där han vet att han är föremål för andras uppmärksamhet. Enligt paragrafen krävs därutöver att en ur integritetssynpunkt särskilt ömtålig situation föreligger. Platsrekvisitet och situationsrekvisitet anger således tillsammans ramen för när en person åtnjuter rättsskydd enligt paragrafen.

Platsrekvisitet har i paragrafen angivits som plats där någon är skyddad för allmän insyn. Därmed åsyftas utrymmen av sådant slag att en person, som befinner sig utanför området, måste övervinna det naturliga skydd som avstånd och sikthinder utgör för att kunna skaffa sig information om vad som förekommer på platsen. Det skall således vara fråga om en avskild plats, undandragen utomståendes observation. Paragrafen omfattar emellertid även utrymmen där hindret mot insyn inte är så absolut som nu har sagts. Det är nämligen tillräckligt att platsen är skyddad för "allmän insyn", dvs. att vem som helst med blotta ögat och utan särskilda åtgärder kan göra iakttagelser på platsen. Platsen kan vara skyddad i paragrafens mening även om det föreligger brister i det naturliga skyddet, t. ex. en springa i ett plank, eller möjligheter för en bestämd krets av personer, t. ex. några med särskild anknytning till platsen, att göra iakttagelser där. Å andra sidan skall platsrekvisitet inte ges en alltför vidsträckt tolkning. Det krävs att envar kan inse att den som befinner sig på platsen uppehåller sig i avskildhet från omvärlden. Motsatsen är att en person uppträder offentligen, dvs. inför allmänhetens ögon. I sådant fall erbjuder paragrafen intet skydd. Om platsen som sådan utgör allmän plats eller enskilt område är i princip utan betydelse. Allmänna platser ger visserligen mera sällan den avskildhet som fordras enligt bestämmelsen. Men är så fallet, som t. ex. beträffande en allmän toalett, är paragrafen tillämplig. Som ytterligare exempel på platser där bestämmelsen medför rättsskydd kan nämnas annans bostadsrum, avskär-

mad uteplats i villaträdgård, arbetsrum, omklädningsrum på arbetsplats eller idrottsanläggning, restauranglokal som disponeras av slutet sällskap samt tågkupé som är inrättad så att resande där skall vara ostörda.

Att en person befinner sig på avskild plats, som nu har angivits, medför inte att fotografering av honom är förbjuden. Bestämmelsen innebär endast att fotografering av den som är på sådan plats inte är tillåten utan inskränkning. För att fotografering skall vara förbjuden fordras därutöver att omständigheterna utvisar att en person i den ifrågakvarande situationen bör lämnas i fred.

Situationsrekvisitet, som enligt vad nyss sagts utgör ytterligare krav för straffbarhet enligt paragrafen, är allmänt hållet. Det utsäger, att fotografering av annan ej får förekomma om fotograferingen uppenbarligen är kränkande för honom. Att i lagtext mera utförligt ange när en sådan situation föreligger låter sig inte göra. Frågan måste överlämnas till rättstillämpningen. Kommittén är medveten om att det i svensk strafflagstiftning uppställda kravet, att det straffbelagda området skall tydligt framgå av lagtexten, inte i önskvärd utsträckning tillgodoses. Genom att de objektiva straffbarhetsförutsättningarna har knutits till kombinationen plats och situation menar emellertid kommittén att tydlighetskravet är tillräckligt väl uppfyllt när det gäller ett straffstadgande där påföljden stannar vid böter. Med den valda konstruktionen bör det således stå klart för den som fotograferar, att han inte drabbas av paragrafens sanktion när han fotograferar någon på utrymmen som inte utgör avskild plats. Endast i det fall när kameran riktas mot en person på sådan plats och fotograferingen därför i regel är mera målinriktad än eljest åligger det således fotografen att göra en bedömning av om fotograferingen kan ske eller inte med hänsyn till den situation som föreligger. Enligt kommitténs mening bör ingripande på straffrättslig väg mot otillbörlig fotografering ske endast i fall när den avbildades integritet mera påtagligt hotas. I paragrafen har därför föreskrivits att fotograferingen "uppenbarligen" skall vara kränkande för den som blir fotograferad. Det skall således för envar framstå som klart, att en person bör lämnas i fred i den ifrågakvarande situationen. Det kan t. ex. gälla intima fysiska förrättningar eller akuta sjukdomstillstånd på plats som är skyddad för allmän insyn.

För tolkning av situationsrekvisitet är av betydelse den avskilda platsens mer eller mindre privata karaktär. Plats- och situationsrekvisiten bör således ses tillsammans. Är platsen av utpräglat privat karaktär, t. ex. annans bostadsrum, fordras av övriga omständigheter mindre än eljest för att det skall kunna sägas att den som avbildas befinner sig i en situation när fotografering uppenbarligen är kränkande för honom.

Med hänsyn till att det endast är mera påtagliga kränkningar av enskildas personliga integritet, som paragrafen avser att träffa, är det i princip utan betydelse vem den avbildade personen är. Även s. k. offentliga personer bör således åtnjuta skydd mot uppenbart kränkande fotografering när de är undandragna offentligheten på sätt som fordras enligt paragrafen.

Den berörda personens egen uppfattning att han inte är tillgänglig för

fotografering saknar betydelse för tillämpning av paragrafen. En avvärjande gest eller annat uttryck för att en person inte vill bli avbildad gör således inte fotografering otillåten. Omständigheterna som sådana måste utvisa att fotografering uppenbarligen är kränkande. En annan sak är att underlåtenhet att inlägga gensaga mot fotografering i vissa fall kan innebära att fotograferingen är lovlig. Till denna fråga återkommer kommittén vid behandling av olovlighetsrekvisitet. Vad gäller åter en persons negativa attityd må tilläggas, att denna kan vara av betydelse såtillvida att fotografen därigenom uppmärksammas på att fotograferingen kan innebära otillbörligt integritetsintrång. Dessutom bör det i sammanhanget erinras om att ansvar kan komma i fråga enligt 4 kap. 7 § brottsbalken om någon genom fotografering, som är hänsynslös, ofredar annan.

Den brottsliga handlingen består i att någon utan straffriande samtycke fotograferar en person under förhållanden som tidigare har berörts. Fotograferingsbegreppet har i paragrafen samma innebörd som i 6 b §. Därunder innefattas således förutom fotografisk registrering med stillbildskamera eller filmkamera också med denna teknik närstående förfaranden som av människor i allmänhet jämställs med egentlig fotografering, t. ex. upptagande av bilder med TV-kamera. Liksom i 6 b § saknar det betydelse från vilken plats fotograferingen företas.

Gärningsman är den som fotograferar. Att fotografen själv förfogar över den plats, på vilken den avbildade personen uppehåller sig eller själv befinner sig på samma plats, hindrar inte att han kan fällas till ansvar enligt bestämmelsen. Den som fotograferar t. ex. gäster eller andra besökande i sin bostad under förhållanden när fotograferingen uppenbarligen är kränkande för dem kan således drabbas av straff. Att ansvar kan ådömas inte endast den som utfört gärningen utan också annan som främjat denna med råd eller dåd följer av den allmänna medverkandebestämmelsen i 23 kap. 4 § brottsbalken.

Gärningens *objekt* är den person som befinner sig på en från allmän insyn avskild plats och i en situation där fotografering uppenbarligen är kränkande för honom. Endast så länge han befinner sig på platsen och i en sådan situation åtnjuter han rättsskydd enligt paragrafen. Dröjer således en fotograf med att taga fotografi till dess att den aktuella situationen har upphört är han inte förfallen till ansvar enligt bestämmelsen. Rättsskyddet avser liksom 6 b § endast levande personer.

För att paragrafen skall vara tillämplig fordras att fotografering företas *olovligen*. Detta följer redan av allmänna regler om samtyckes straffriande verkan och lär också fordras för att bestämmelsens situationsrekvisit skall vara uppfyllt. Fotografering av någon med dennes lov kan nämligen knappast sägas vara uppenbart kränkande för honom. Kommittén har likväl funnit det lämpligt att i lagtexten direkt peka på denna väsentliga begränsning. Samtycket skall ges av den som berörs av fotograferingen och omfatta de förhållanden under vilka avbildning sker. Ett mera allmänt givet lov berättigar således inte utan vidare till fotografering av någon under sådana speciella omständigheter som faller inom bestämmelsens skyddsområde. För sådant fall får särskilt medgivande till fotografe-

ring inhämtas. Samtycket behöver inte vara särskilt uttalat när omständigheterna ändå utvisar att fotografering sker med den berördes vilja. Som exempel kan nämnas att någon träder fram och poserar för kameran under förhållanden när fotografering vanligen skulle uppfattas som uppenbart kränkande. I vissa speciella fall kan även underlåtenhet att avböja fotografering vara att uppfatta som samtycke. Härför måste emellertid fordras, att den som berörs av fotograferingen satts i tillfälle att framställa invändning mot åtgärden men underlåtit att reagera trots att detta med hänsyn till omständigheterna kunnat förväntas av honom om han velat undvika fotografering.

Förutom samtycke kan allmänna objektiva straffrihetsgrunder föranleda att ansvar inte skall ådömas enligt paragrafen. Som exempel kan nämnas att någon fotograferar en tjuv när denne bryter sig in i annans bostad.

I subjektivt hänseende fordras *uppsåt*. Detta krav avser samtliga i det föregående behandlade rekvisit och har samma innebörd som vid andra straffstadganden i brottsbalken. Det bör framhållas att uppsåtskravet avser endast de faktiska omständigheterna. Gärningsmannens egen bedömning är utan betydelse. Har han känt till de faktiska förhållanden som medför att fotograferingen måste anses uppenbart kränkande för den avbildade är således uppsåtskravet fyllt även om gärningsmannen själv värderat situationen på annat sätt.

Som brottsnamn har angivits *otillbörlig fotografering*. Straffet har bestämts till böter. Brott mot bestämmelsen kan för den avbildade innebära en kännbar kränkning. Kommittén har emellertid inte funnit skäl föreligga att låta fängelse ingå i straffskalan. För den som åtnjuter skydd enligt bestämmelsen måste det vara av primärt intresse att handlingen av samhället betecknas som otillbörlig och att han genom kriminaliseringen får möjlighet att hävda sin rätt och kräva ersättning för skada.

Konkurrensfrågor som kan uppkomma vid rättstillämpningen har berörts vid behandling av 6 b §. Otillbörlig fotografering får enligt 11 § inte åtalas utan att målsägande angett brottet till åtal eller åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

8.2 Lagen om TV-övervakning

Enligt kommitténs förslag skall det i brottsbalken införas regler till skydd mot bruket av viss optisk apparatur. Reglerna innebär i huvudsak skydd för individen dels vid angrepp på honom inomhus i hans bostad eller på en anstalt där han vårdas dels ock eljest vid uppenbart kränkande angrepp på honom när han befinner sig på en plats, där han är undandragen offentligheten. Utanför det straffbara området lämnas handlingar som företas mot en person när han befinner sig på annan plats än som har beskrivits i dessa regler.

Som kommittén utvecklat i den allmänna motiveringen bör rättsskyddet för individen ytterligare förstärkas när det gäller annans utnyttjande

av sådan TV-apparatur som används för övervakning. De föreslagna skyddsreglerna är förda samman i en särskild lag om TV-övervakning. Lagförslaget innehåller 11 paragrafer uppdelade på fyra genom mellanrubriker åtskilda avsnitt. Efter en inledande paragraf, i vilken anges den apparatur som omfattas av regleringen, ges i två paragrafer allmänna föreskrifter om bruket av all sådan apparatur. De därpå följande paragraferna behandlar tillstånd för apparatur, som är anbringad så att allmänheten kan beröras av övervakning med apparaturen. Slutligen innehåller lagförslaget bestämmelser om tillsyn och straff m. m. Stadgan- denas innebörd och avsedda tillämpning skall här ytterligare belysas.

1 §

I paragrafen anges vilken apparatur som omfattas av lagförslaget. Det äger tillämpning på televisionskamera, som är anbringad så att den kan fjärrmanövreras och användas för personövervakning. Apparatur av sådant slag kallas övervakningskamera.

Med televisionskamera avses sådan optisk apparatur, med vilken bilder kan tagas upp och överföras per tråd, radiovåg eller på liknande sätt till en mottagare. Det saknar betydelse om kameran tager upp ljus eller annan strålning, t. ex. värmestrålning. Utanför den föreslagna regleringen faller däremot optisk apparatur, med vilken bilder inte överförs till en mottagare, t. ex. filmkamera. Filmkameror kan visserligen utnyttjas för övervakning. Övervakningsmöjligheten vid varje tillfälle är emellertid begränsad till den tid som filmen i kameran varar. Dessutom kan kameran inte med större precision riktas mot och fås att följa en person om den inte sköts av någon som befinner sig på platsen och därigenom kan göra de för skötseln erforderliga iakttagelserna. För en mera omfattande och för den enskilde besvärande övervakning är filmkameran således ej särskilt lämpad. Kommittén har därför inte ansett det erforderligt att låta lagstiftningen omfatta också sådan kamera.

Televisionskamera, som inte hanteras på platsen, gör det möjligt för den som utnyttjar kameran att vara dold och därigenom anonym för den som utsätts för övervakning samtidigt som en och samma person kan samla en stor mängd information genom att infoga flera kameror i en övervakningsanläggning. Dessa förhållanden kan hos den enskilde skapa en känsla av otrygghet och innefattar enligt kommitténs mening särskilda risker för hans integritet. Givetvis är riskerna för enskildas integritet mera påtagliga när kameran är anbringad så att den möjliggör personövervakning. Kommittén har därför funnit, att bestämmelserna i lagförslaget bör inriktas på televisionskamera som är anbringad så att den kan fjärrmanövreras och användas för personövervakning. Genom denna avgränsning avses reglerna träffa den speciella apparatur som används i övervakningssyfte medan däremot televisionskamera som används för annat ändamål inte omfattas av lagförslaget.

Med fjärrmanövrering avses att kameran sätts i funktion, riktas eller eljest hanteras från annan plats än den där kameran är anbringad. I regel är en kamera som kan fjärrmanövreras fästad vid en byggnad, stolpe eller

annat underlag. Om kameran är fast anbringad eller inte har emellertid ingen självständig betydelse för tolkning av fjärrmanövreringsbegreppet. Det avgörande är om kameran från annan plats per radiovåg, tråd eller eljest kan påverkas så att den tager upp och överför bilder. Fordrar kameran för sin funktion helt eller delvis skötsel på platsen träffas den inte av lagförslaget. I begreppet fjärrmanövrering ligger att kameran hanteras från en plats som är klart åtskild från den där kameran är anbringad. En kamera som är uppsatt i omedelbar anslutning till den plats varifrån den sköts kan således inte sägas vara fjärrmanövrerad.

Utöver kravet att kameran kan fjärrmanövreras fordras enligt paragrafen att den är anbringad så att den kan användas för personövervakning. Kamera, som används för kontroll av ett instrument, en maskinfunktion eller en tillverkningsprocess, omfattas således inte av lagförslagets bestämmelser om inte installationen medger att också en person kan komma in i kamerans blickfång. För att det skall kunna sägas att kameran kan användas för personövervakning fordras, att bilden kan medge identifiering av personer. Om en kamera t. ex. inte kan fånga personer annat än som små diffusa prickar i bakgrunden möjliggör den således inte övervakning av person.

2 §

I paragrafen föreskrivs att övervakningskamera skall brukas med tillbörlig hänsyn till enskilds personliga integritet. Regeln pekar på lagförslagets syfte att bereda enskilda skydd för den personliga integriteten. Det kan råda delade meningar om vad som avses med tillbörlig hänsyn och personlig integritet. En mera detaljerad beskrivning är inte möjlig att åstadkomma med hänsyn till de högst varierande förhållanden och uppfattningar som kan råda i dessa frågor. Den föreslagna bestämmelsens funktion är att allmänt understryka att allt utnyttjande av övervakningskamera kan innebära risker för enskilds integritet och att apparaturen därför skall utnyttjas under ansvar och med ett allmänt hänsynstagande till medmänniskan. Med hänsyn till bristen på precision i lagtexten är regeln inte sanktionerad. Kommittén är ändå av den upfattningen att regeln kan få effekt. Bestämmelsen kan få betydelse genom det åläggande den får anses innebära för den, som utnyttjar övervakningskamera, att inom sitt verksamhetsområde utfärda instruktioner eller andra föreskrifter i överensstämmelse med bestämmelsen. För sådana föreskrifter kan tjäna till ledning de i lagförslaget upptagna reglerna om tillståndsgivning och tillsyn vad gäller apparatur som är anbringad på sätt som sägs i 4 §. När det gäller arbetsplatser kan det vara naturligt att fråga om anordnande av TV-övervakning i det enskilda fallet blir föremål för diskussion mellan arbetsgivare och anställda inom företagsnämnder och skyddskommittéer eller andra förekommande organ för samrådsförfarande. Bestämmelsen kan som ett uttryck för samhällets synsätt även i övrigt komma att utgöra grund för diskussion och opinionsbildning på området och därigenom i enskilda fall öva inflytande på utformningen och utnyttjandet av övervakningsanläggningar.

3 §

Kommittén har funnit befogat att vid sidan av den allmänt hållna regeln i 2 § ålägga den som utnyttjar övervakningskamera upplysningsplikt i fråga om kamerans brukande. Enligt kommitténs mening saknas det nämligen anledning att tillåta ett dolt utnyttjande av övervakningskamera. Den som utsätts för övervakning bör få kännedom om det. Därigenom får han möjlighet att undvika övervakningen eller att rätta sitt beteende efter den föreliggande situationen.

Föreskriften meddelas i denna paragraf. Lagtexten ger anvisning om att upplysning kan lämnas genom anslag men också på annat sätt. Detta kan ske t. ex. genom direkt information eller annonsering. Vilket sätt som skall användas blir beroende av förhållandena i det enskilda fallet. Anslag kan ofta tänkas ge den bästa informationen och kan vara att föredra när det gäller slutna lokaler eller andra avgränsade utrymmen. Flera informationssätt kan givetvis kombineras. I fråga om allmänna platser kan fordras särskilda överväganden om hur allmänheten bäst skall upplysas om övervakningen. Kommittén har därför i 7 § ålagt länsstyrelsen att utfärda föreskrifter i sådant hänseende. För att det skall kunna sägas att upplysning lämnas om bruket av kameran fordras att anslag vidmakthålls och andra informationsåtgärder upprepas så att informationen på ett effektivt sätt når ut till personer som berörs av övervakningen. Däremot kan det i regel inte fordras att varje individ, som kan beröras av övervakningen, faktiskt har fått del av upplysningen. Det är tillräckligt att informationsåtgärderna varit ägnade att underrätta honom om övervakningen.

Enligt paragrafen får övervakningskamera inte brukas med mindre information som nu sagts har lämnats. Föreskriften straffsanktioneras i 10 §.

4 §

Förevarande bestämmelse och de till den knutna reglerna om tillstånd och tillsyn avser att möjliggöra ingripande mot TV-övervakning på platser där allmänheten berörs av övervakningen. I paragrafen föreskrivs att övervakningskamera ej får vara anbringad så att den kan riktas mot plats som är upplåten för eller eljest nyttjas av allmänheten om inte tillstånd föreligger att bruka kameran. Enligt paragrafens andra stycke meddelas tillstånd av länsstyrelsen.

Bestämmelsen avser sådan apparatur som i 1 § har betecknats som övervakningskamera. Sättet för kamerans anbringande är avgörande för om bestämmelsen blir tillämplig. Är kameran anbringad så att den kan riktas mot plats som är upplåten för eller eljest nyttjas av allmänheten fordras tillstånd att bruka kameran för att få ha den uppsatt. Detta gäller oavsett från vilken plats kameran verkar. Utanför tillståndsvänget faller övervakningskamera som inte kan riktas mot plats som beskrivs i stadgandet. För sådan kamera gäller endast föreskrifterna i 2 och 3 §§.

Den plats mot vilken övervakningskamera inte får kunna riktas har i paragrafen beskrivits som plats som är upplåten för eller eljest nyttjas av

allmänheten. Härmed åsyftas vad som i brottsbalken kallas "allmän plats". Förutom i brottsbalken förekommer begreppet allmän plats i olika lagar och författningar, men då med annan betydelse än den i brottsbalken. Det har därför inte ansetts lämpligt att utnyttja begreppet i lagtexten. Beskrivningen av platsen anknyter i stället till den innebörd som brukar tilläggas begreppet allmän plats i straffrättsligt sammanhang. Som exempel på plats som avses i bestämmelsen kan nämnas gata, torg samt tunnelbane- eller järnvägsstation. Även tåg, hotell, restauranger, affärslokaler, biograflokaler o. d. omfattas av bestämmelsen i den mån och under den tid allmänheten har tillträde till sådana utrymmen. Undantagna är dels enskilda platser, dit allmänheten inte äger tillträde, dels ock skog och mark, dit allmänheten visserligen äger tillträde men som allmänheten inte brukar frekventera. Bestämmelsen förbjuder att övervakningskamera är anbringad så att den kan riktas mot sådan allmän plats som nyss har beskrivits om inte tillstånd föreligger att bruka kameran. Det är bruket av övervakningskameran och utnyttjandet av den information som tas upp med den som kan innebära risker för enskilds integritet. Tillståndsprövningen enligt lagförslaget bör därför, liksom de föreskrifter som förenas med tillstånd, inriktas på dessa frågor. En möjlighet att ingripa redan mot att apparatur finns uppsatt kan emellertid vara av värde ur allmänhetens synpunkt. Det kan skapa en känsla av större trygghet om outnyttjad apparatur rensas bort. För kontroll av bestämmelsens efterlevnad är det vidare av betydelse att kunna ingripa så snart övervakningskamera är anbringad på sätt som sägs i bestämmelsen. Kommittén har därför funnit det lämpligt att göra rätten att ha övervakningskamera anbringad beroende av om tillstånd föreligger att bruka kameran. Den som önskar sätta upp övervakningskamera så att den kan riktas mot plats som är upplåten för eller eljest nyttjas av allmänheten har att först söka tillstånd till kamerans brukande. Meddelas inte tillstånd eller återkallas ett tidigare meddelat tillstånd föreligger inte rätt att ha kameran uppsatt på sätt som sägs i bestämmelsen. Den som bryter mot förbudet kan enligt 10 § dömas till böter.

Enligt paragrafens andra stycke meddelas tillstånd att bruka övervakningskamera av länsstyrelsen. Antalet tillståndsärenden varje år blir antagligen ringa och kommittén har därför inte funnit anledning att tillskapa ett särskilt organ för prövning av tillståndsärenden. Kommittén anser, att länsstyrelserna med den kommunala medverkan som förutsätts enligt 6 § lämpligen kan ha hand om frågor om tillstånd enligt lagförslaget. Bestämmelser om samråd mellan myndigheter finns intagna i länsstyrelseinstruktionen (1971:460). Det har därför inte ansetts erforderligt att i lagförslaget särskilt reglera det fall att myndighet önskar bruka övervakningskamera. Kommittén utgår t. ex. från att rikspolisstyrelsen i samråd med länsstyrelserna verkar för enhetlighet inom landet när det gäller frågor om upplysning till allmänheten om polisens bruk av övervakningskamera.

5 §

För tillståndsprövningen enligt 6 § fordras att sökanden lämnar vissa grundläggande uppgifter. Vem brukaren av apparaturen är, hans syfte med apparaturen och hur han tänker uppnå detta syfte kan sägas rent allmänt vara av betydelse för tillståndsfrågan. 5 § innehåller därför bestämmelser om att sökanden i skriftlig ansökan skall uppge ändamålet med kameran, beskriva kameran och den plats där den skall anbringas samt lämna uppgifter om den övervakningsanläggning i vilken den skall ingå.

Vid angivande av ändamålet med kameran bör sökanden lämna uppgifter också om den nytta som kameran kommer att medföra för honom. Sådana uppgifter är nämligen av betydelse för hans sak vid den prövning som företas enligt 6 §. Detta självklara förhållande har inte ansetts erforderligt att särskilt ange i lagtexten.

Risken för intrång i enskildas personliga integritet kan i åtskilliga fall antagas vara beroende av hur en övervakningsanläggning rent faktiskt utformas. Placeringen av kameran, t. ex. dess höjd över markplanet, liksom dess prestanda, t. ex. möjligheten att rikta kameran och dess förmåga att förmedla närbilder eller bilder under dåliga ljusförhållanden, är således av intresse vid tillståndsprövningen. Av betydelse är likaså till vilken plats bilder överförs, mottagarapparaturens prestanda, om bilderna bevaras på videoband eller på liknande sätt, vem som äger tillgång till bilderna samt om kameran utgör en del i en mera omfattande övervakningsanläggning.

Enligt 8 § förvaltningslagen (1971:290) åligger det tillståndsmyndigheten att vägleda sökanden om ansökningshandlingen är ofullständig. Av sökanden kan fordras så detaljerade uppgifter att ansökan i princip kan prövas på handlingarna. För att detta skall vara möjligt kan det vara nödvändigt med skisser och fotografier som utvisar vilka områden som kan beröras av kameran och vad en tilltänkt övervakning i princip kommer att innebära. Är övervakningen mera omfattande eller för den enskilde eljest ingripande kan det därutöver vara nödvändigt för tillståndsmyndigheten att på platsen bilda sig en uppfattning om riskerna för intrång i enskilds personliga integritet.

Vid tillståndsprövningen bör uppmärksammas om det är möjligt att utesluta eller begränsa de risker, som apparaturens utnyttjande kan innebära för enskilds personliga integritet, utan att därmed ändamålet med apparaturen förfelas. Det är naturligt om kontakter under ärendets beredning förekommer mellan tillståndsmyndigheten och sökanden. Sådana kan fordras t. ex. för att föreskrifter enligt 7 § skall få lämplig utformning. Är myndighet sökande följer av länsstyrelseinstruktionen (1971:460) att samråd med myndigheten skall ske. Underlåter sökanden att ge in erforderligt material eller att eljest medverka till att länsstyrelsen får de upplysningar som är nödvändiga för ansökans prövning kan tillstånd inte meddelas. Detta framgår av 6 § med dess krav på att övervakningen skall vara erforderlig och att det skall kunna antagas, att övervakningen kan företagas utan otillbörligt intrång i enskilds personliga integritet.

6 §

I paragrafen anges förutsättningarna för beviljande av tillstånd att bruka övervakningskamera som är anbringad på sätt som avses i 4 §. Kommittén har inte ansett det möjligt att i detalj staka ut förutsättningarna. Som tidigare framhållits hänger detta samman bl. a. med de olika uppfattningar som kan råda om vad som avses med personlig integritet. Med den lokala förankring, som tillståndsprövningen får enligt lagförslaget, har kommittén inte ansett att bristen på precision i lagtexten kan antagas medföra mera påtagliga olägenheter vid rättstillämpningen. Det bör i sammanhanget beaktas, att lagförslaget inte syftar till att bereda den enskilde något mera fullständigt skydd för de intressen som kan hänföras under begreppet personlig integritet. Vad som åsyftas är att säkerställa att inte endast ekonomiska intressen blir avgörande för frågan om utnyttjande av övervakningsapparat utan att även hänsyn tas till enskildas anspråk att inte bli utsatta för övervakning. Det är mot bakgrund härav naturligt och lämpligt att den närmare gränsdragningen kring den enskildes skydd överlämnas åt rättstillämpningen. Därmed blir det möjligt att låta rådande värderingar under skilda tider och på olika orter öva inflytande på den intresseavvägning som enligt lagförslaget skall företas.

Enligt paragrafens första stycke får tillstånd meddelas endast om övervakningskameran är erforderlig för det uppgivna ändamålet och anledning saknas att antaga, att otillbörligt intrång i enskilds personliga integritet skall uppkomma. I andra stycket uppställs som förutsättning för att länsstyrelsen skall kunna meddela tillstånd att yttrande har inhämtats från den kommun inom vilken kameran skall brukas. Den principiella utgångspunkten är att övervakning av allmän plats med hjälp av övervakningskamera inte skall få förekomma. Föreligger det ett behov av att kunna utnyttja övervakningskamera skall övervakning emellertid tillåtas under vissa förutsättningar. Kan apparaturens brukande sägas inte innebära någon fara för enskilds personliga integritet eller innebär övervakningen med hänsyn till de intressen som uppstår den inte större intrång för den enskilde än han rimligen bör tåla får tillstånd att bruka övervakningskamera meddelas. I det enskilda fallet blir det således ofta fråga om en avvägning mellan, å ena sidan, sökandens intresse av att få bruka apparaturen och, å andra sidan, det intresse som allmänheten kan ha av att övervakning inte förekommer. Kommittén har funnit, att lokala synpunkter bör tillmätas betydelse vid denna avvägning. Den som är bosatt på viss ort berörs i första hand av övervakning som förekommer där. Den allmänna inställningen i orten till TV-övervakning skall därför tjäna till ledning vid intresseavvägningen. Detta får anses garanterat genom föreskriften i bestämmelsens andra stycke om kommunal medverkan som förutsättning för tillstånd att bruka övervakningskamera.

För tillstånd förutsätts att övervakningskameran är erforderlig för det ändamål, som sökanden har uppgivit. Har sökanden inte förebringat omständigheter, som utvisar att han har ett behov av kameran, skall därför ansökan enbart av denna anledning lämnas utan bifall. Är

emellertid kameran erforderlig för honom, skall tillstånd meddelas om anledning saknas att antaga, att kamerans brukande kan komma att medföra intrång i enskilds personliga integritet. För kameror som utnyttjas i annat syfte än personövervakning, men som kan förmedla också en begränsad och ur integritetssynpunkt oväsentlig information om personer, bör tillstånd därför meddelas. Kan däremot intrång i enskilds personliga integritet befaras, skall tillstånd inte meddelas med mindre sökandens intresse att få bruka apparaturen är så beaktansvärt i jämförelse med integritetsintresset, att intrånget inte kan anses otillbörligt. Kommer apparaturens brukande att innebära brott mot de av kommittén föreslagna reglerna i 4 kap. brottsbalken är brukandet alltid otillbörligt vad än sökandens skäl till apparaturens utnyttjande må vara. Dessa reglers innehåll är således av betydelse som exempel på ytterlighetsfall för vilka tillstånd inte skall meddelas. Vid den intresseavvägning som skall företagas, bör det uppmärksammas, om det är möjligt att utesluta eller begränsa riskerna för enskildas integritet genom föreskrifter enligt 7 §. Vid betraktande av den övervakningsapparat som utnyttjas i dag kan sådana åtgärder ofta tänkas vara tillräckliga för att tillförsäkra den enskilde ett godtagbart rättsskydd.

I paragrafens andra stycke föreskrivs, att länsstyrelsen innan tillstånd meddelas skall inhämta yttrande från den kommun inom vilken kameran skall brukas. Föreligger inte förutsättningar för tillstånd fordras inte att yttrande inhämtas från kommunen. Länsstyrelsen kan således utan föregående remiss till kommunen lämna utan bifall en ansökan varav uppenbart framgår, att övervakningskamera inte är erforderlig för det uppgivna ändamålet eller att kamerans brukande kommer att medföra otillbörligt intrång i enskilds personliga integritet. Av vad tidigare framhållits om utgångspunkterna för prövningen enligt paragrafens första stycke framgår emellertid, att länsstyrelsen i de fall när en intresseavvägning i egentlig mening skall företagas bör inhämta yttrande från kommunen även i de fall länsstyrelsen vid en första granskning av ärendet funnit, att tillstånd inte bör meddelas. Är något kommunalt organ självt sökande synes lämpligt att yttrande från kommunen föreligger redan vid ansökan.

Kommittén har övervägt frågan om berörd kommun bör tilläggas vetorätt. Mot ett sådant ställningstagande talar, att konflikt stundom kan uppstå mellan riksintressen och lokala intressen. Som exempel kan nämnas ett polisärt krav att med hjälp av TV kunna övervaka ordningen vid ett utländskt statsbesök. Kommittén har redan understrukt vikten av att lokala synpunkter blir beaktade vid den materiella prövningen. Kommittén har därför stannat för att inte binda upp rättstillämpningen genom att föreslå någon uttrycklig vetorätt för kommunen.

Av 2 § länsstyrelseinstruktionen (1971:460) och 18 § andra stycket allmänna verkstadgan (1965:600) följer, att talan mot länsstyrelsens beslut i tillståndsärende föres hos Kungl. Maj: t genom besvär. Talan får enligt 11 § förvaltningslagen (1971:290) föras av den som beslutet angår, om det gått honom emot. Har tillstånd ej meddelats att bruka övervakningskamera äger således enskild sökande fullfölja talan till

Kungl. Maj:t. Motsvarande rätt synes kunna tilläggas myndighet som sökande utan att särskild bestämmelse härom erfordras i lagförslaget. Enligt vad som i allmänhet anses gälla har kommunen besvärsmätt i fall när tillstånd meddelats trots dess avstyrkan. Däremot torde besvärsmätt i regel inte tillkomma någon enskild som kan bli berörd av övervakningen.

7 §

I förevarande paragraf meddelas regler om vad tillstånd skall avse och vilka föreskrifter det skall innehålla. Enligt paragrafens första stycke skall tillstånd avse viss till plats och funktionssätt bestämd kamera och förenas med föreskrift om hur allmänheten skall upplysas om övervakningen. Paragrafens andra stycke bemyndigar och ålägger tillståndsmyndigheten att därutöver meddela de föreskrifter i fråga om upptagning av bilder och förvaring eller användning av det upptagna materialet som kan anses erforderliga med hänsyn till enskilds personliga integritet.

Tillståndsbeslutet skall avse rätt för sökanden att bruka övervakningskamera för det i ansökan uppgivna ändamålet. Som kommittén framhållit vid behandling av 5 och 6 §§ innefattar tillståndsprövningen en bedömning från fall till fall av de risker för enskildas integritet som kan antagas följa av bruket av övervakningskamera, bl. a. med hänsyn till kamerans placering och prestanda. Tillståndsbeslutet bör därför begränsas till att avse rätt att utnyttja en från dessa synpunkter bestämd kamera. Ett mera generellt tillstånd att bedriva övervakning, t. ex. på viss ort med ett visst antal kameror, skall således inte meddelas. Bestämning av kameran med hänsyn till plats och funktionssätt tar sikte på att förhindra att tillståndsbeslutet omfattar rätt att flytta en kamera till annan plats än som har angivits i ansökan eller att byta ut den mot apparatur med en verkingsgrad, som inte har beaktats vid tillståndsgivningen. För sådana åtgärder bör den som brukar apparaturen söka nytt tillstånd. Platsen bör anges så, att både kamerans placering och riktning framgår av beslutet. Hur detaljerade uppgifterna bör vara är beroende av vilken vikt som tillagts kamerans placering och inriktning vid tillståndsprövningen. Särskilt när tillståndet innefattar rätt att utnyttja flera kameror synes lämpligt att vid beslutet foga någon av sökanden tillhandahållen skiss, som utvisar var kamerorna är placerade och vilka områden som kan övervakas. Bestämning av kameran med hänsyn till dess funktionssätt innefattar inte krav på någon mera detaljerad teknisk beskrivning av kameran. Vad som åsyftas är endast en precisering av sådana förhållanden som mera väsentligt påverkar möjligheten till personövervakning. Som exempel kan nämnas uppgifter om kameran är fast eller rörlig, om den är försedd med fast lins, utbytbar lins eller zoomlins samt om optikens brännvidd är stor eller liten. Uppgift om kamerans fabrikat, märkning el. dyl. bör däremot inte tagas in i tillståndsbeslutet. Tillståndet bör nämligen inte vara så begränsat att brukaren av kameran inte kan byta ut den mot likvärdig apparatur.

Enligt lagförslagets 3 § får övervakningskamera ej brukas med mindre upplysning därom lämnas genom anslag eller på annat sätt. När det gäller

kamera, för vilken enligt 4 § fordras tillstånd, har kommittén funnit det lämpligt att ålägga tillståndsmyndigheten att närmare bestämma hur upplysning om övervakningen skall lämnas till allmänheten. Möjligheten att lämna allmänheten upplysning om övervakningen utgör nämligen ett naturligt moment i bedömningen vid tillståndsprövningen. Av den information som lämnas bör det i regel framgå vem brukaren av apparaturen är, för vilket ändamål övervakning sker och vilket område som övervakas. Vilket informationsätt, som skall användas för att nå ut med dessa uppgifter till allmänheten, får avgöras från fall till fall med hänsyn tagen till det intrång, som övervakningen kan antagas medföra för enskildas integritet. Kan inget beaktansvärt intrång befaras genom övervakningen kan det vara tillräckligt med förhållandevis enkla informationsåtgärder, som t. ex. ett anslag på kameran. Tillstånd skall alltid förenas med föreskrift om hur allmänheten skall upplysas om övervakningen. Paragrafens andra stycke behandlar föreskrifter som därutöver meddelas, om det är erforderligt med hänsyn till enskilds personliga integritet. Sådana föreskrifter skall meddelas om de är ägnade att förstärka den enskildes rättsskydd utan att i otillbörlig utsträckning begränsa sökandens möjlighet att utnyttja apparaturen eller det material som tas upp med den. När det gäller föreskrifter, som enligt förevarande stadgande meddelas sökanden som villkor för apparaturens brukande, blir det således fråga om en intresseavvägning som svarar mot den avvägning som enligt 6 § skall ske mellan skilda intressen. Frågan om föreskrifter bör därför övervägas i samband med prövning av förutsättningarna för tillstånd. Som kommittén berört vid behandling av 6 § kan föreskrifter i åtskilliga fall antagas utesluta eller begränsa riskerna för enskildas integritet och därigenom göra det möjligt att meddela tillstånd.

Föreskrifterna enligt paragrafens andra stycke skall avse upptagning av bilder och förvaring eller användning av det upptagna materialet. Föreskrifterna kan således omfatta såväl bruket av kameran som hanteringen av den information som tas upp med kameran. Som exempel på föreskrifter av först angivna slag kan nämnas, att en rörlig kamera skall låsas så att bilder inte kan tas upp från visst område, att tillståndet att bruka kameran skall vara begränsat till viss tid eller att upptagning av bilder får förekomma endast under viss del av dygnet. Ur integritetssynpunkt kan möjligheten att bevara eller ge spridning åt material, som tas upp med övervakningskamera, innebära särskilda risker. I de fall när sökanden inte har behov av att spela in eller sprida bilder, som förmedlas av en övervakningskamera, bör därför i regel föreskrivas, att tillståndet inte innefattar rätt att registrera bilder eller att göra dessa tillgängliga för utomstående. Skall sökanden ha rätt att bevara eller sprida de bilder som tas upp med kameran, fordras närmare föreskrifter om hur informationen skall hanteras, t. ex. hur länge bilderna får bevaras eller vem som får taga del av dem. Gäller tillståndet för myndighet, är att beakta, att föreskrift rörande utlämning av upptaget material inte får inskränka myndighetens skyldigheter enligt tryckfrihetsförordningen.

Som framhållits vid 6 § kan talan mot länsstyrelsens beslut föras hos Kungl. Maj: t genom besvär. Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

bryter mot föreskrift som meddelats enligt paragrafen skall enligt 10 § dömas till böter.

8 §

Tillstånd enligt lagförslaget meddelas i princip innan övervakningskamera har tagits i bruk. Det kan därför föreligga svårigheter att redan vid tillståndsprövningen i detalj bedöma verkningarna av en kamera och vilka föreskrifter som erfordras med hänsyn till enskilda personliga integritet. Efter tillståndsprövningen kan dessutom ha inträtt ändrade förhållanden som medför att övervakningskamera inte längre är erforderlig eller att otillbörligt intrång i enskilda personliga integritet uppkommer genom kamerans brukande. Som exempel kan nämnas att den plats som övervakas tas i bruk för annat ändamål. Förevarande paragraf möjliggör för länsstyrelsen att meddela tilläggsföreskrifter eller att återkalla tillstånd.

Redan vid tillståndsprövningen bör givetvis en noggrann prövning förekomma av förutsättningarna för tillstånd och av de villkor som bör gälla för övervakning av allmän plats. Den som fått tillstånd att bruka övervakningskamera måste i princip kunna förlita sig på att tillståndet innebär rätt för honom att utnyttja kameran om han följer de föreskrifter som har meddelats i tillståndsbeslutet. Ändring av tillståndsbeslut bör därför inte ske utan att detta är påkallat av väsentliga motstående intressen. Som förutsättning för rätt att meddela tilläggsföreskrifter eller att återkalla tillstånd har i paragrafens första stycke uppställts, att otillbörligt intrång i enskilda personliga integritet uppkommer genom kamerans brukande. Att mera exakt staka ut förutsättningarna för ändringar i tillståndsbeslut har kommittén inte ansett möjligt. Vid den intresseavvägning som företas enligt förevarande paragraf måste särskilt beaktas intresset för apparaturens brukare att få fortsätta att utnyttja apparatur, som har tagits i bruk efter meddelat tillstånd. I enlighet härmed bör återkallelse av tillstånd tillgripas endast i de fall när föreskrifter inte är tillräckliga för att förhindra otillbörligt intrång i enskilda personliga integritet.

Möjligheten att tillstånd återkallas utgör vid sidan av straffsanktionen i 10 § ett verksamt medel för att få brukaren av övervakningskamera att följa meddelade föreskrifter. Åsidosätter någon föreskrift, som är av väsentlig betydelse för enskilda integritet, och kan ett upprepande befaras, bör nämligen länsstyrelsen återkalla tillståndet. Även för länsstyrelsens möjligheter att efter meddelat tillstånd få gehör för åtgärder till skydd för enskilda integritet kan det bakomliggande hotet om återkallelse av tillstånd vara av betydelse. Blir återkallelse av tillstånd aktuell kan det vara lämpligt att yttrande inhämtas från berörd kommun. Någon uttrycklig föreskrift härom har kommittén inte ansett erforderlig. Vid återkallelse av tillstånd bör hänsyn tagas till det intresse brukaren av apparaturen kan ha av att få tid till förfogande för avveckling av övervakningen. Efter återkallat tillstånd får övervakningskamera ej vara anbringsad så att den kan riktas mot allmän plats. Detta framgår av 4 §.

Paragrafens andra stycke föreskriver, att tillstånd skall återkallas om övervakningskamera ej längre är erforderlig för det med tillståndet avsedda ändamålet. Tillståndsprövningen enligt 6 § omfattar en bedömning av om övervakningskamera är erforderlig för uppgivet ändamål och de risker för enskilds integritet som kan antagas följa av övervakningen. Föreligger det inte längre behov av att kunna utnyttja apparaturen för angivet ändamål har förutsättningarna för tillstånd undanryckts. I sådant fall skall länsstyrelsen alltid återkalla tillståndet. Den som önskar utnyttja apparaturen för annat ändamål har att söka nytt tillstånd. Används apparaturen inte alls bör den tas bort.

Talan mot länsstyrelsens beslut om föreskrifter eller om återkallelse av tillstånd kan föras hos Kungl. Maj: t genom besvär. Den som bryter mot föreskrifter som meddelas med stöd av paragrafen kan enligt 10 § dömas till böter.

9 §

För att reglerna om tillstånd skall få avsedd verkan fordras tillsyn över att övervakningskamera inte är anbringad så att den kan riktas mot allmän plats och att meddelade föreskrifter följs av den som fått tillstånd att bruka sådan kamera. Tillsynen bör has om hand av den myndighet som svarar för tillståndsgivningen. Detta är utan vidare naturligt när det gäller tillsynen över föreskrifter som myndigheten har meddelat. Även i övrigt är emellertid en sådan ordning lämplig. Tillsynen underlättas nämligen genom att myndigheten själv förfogar över underlaget för kontroll av om otillåten övervakning av allmän plats förekommer. I förevarande paragraf stadgas därför, att länsstyrelsen utövar tillsyn över att övervakningskamera inte är anbringad i strid med 4 § samt att de föreskrifter som meddelas med stöd av lagen länder till efterrättelse. Enligt paragrafens andra stycke äger länsstyrelsen för tillsynen erhålla tillträde till lokal eller annan plats där övervakningskamera är anbringad och från innehavaren eller brukaren av kameran infordra upplysningar.

Tillsynen enligt paragrafen avser endast efterlevnaden av 4 § och av de föreskrifter som meddelas enligt 7 och 8 §§. Däremot omfattar tillsynen inte bestämmelserna i 2 eller 3 §. Kommittén har nämligen inte ansett det erforderligt eller lämpligt att låta länsstyrelsen ha tillsyn över annan apparatur än sådan för vilken tillståndsplikt föreligger eller kan ifrågasättas. Brott mot stadgandet i 3 § om upplysningsplikt får med stöd av 10 § beivras på straffrättslig väg efter utredning i vanlig ordning av polismyndigheten.

Från allmänhetens synpunkt är det av värde att kunna vända sig till en särskild myndighet med tillsynsbefogenheter, när det befaras att otillåten övervakning av allmän plats förekommer. Upplysningar från allmänheten kan också antagas bidra till att tillsynen blir effektiv. Länsstyrelsens egen kontrollerande verksamhet får av naturliga skäl inriktas på sådana ur integritetssynpunkt mera känsliga anläggningar för vilka tillstånd har meddelats samt i övrigt ges stickprovskaraktär.

För tillsynen fordras, att länsstyrelsen bereds möjlighet att infordra

upplysningar om övervakningskamera och företa inspektion av den. Det är inte nödvändigt att övervakningskamera faktiskt brukas för att tillståndsplikt skall föreligga enligt 4 §. Det är tillräckligt att kameran är anbringad på sätt som där sägs. Härav följer, att länsstyrelsen vid kontroll av bestämmelsens efterlevnad skall kunna vända sig till den som förfogar över kameran. Brukas den av någon annan bör hans biträde kunna påfordras vid tillsynen. Har tillstånd meddelats att bruka kameran, bör det naturligtvis i första hand åligga den som fått tillståndet att medverka vid tillsynen. Tillhör kameran annan bör emellertid i stället han, om det är lämpligt, vara skyldig att medverka. Med hänsyn härtill tillägger paragrafens andra stycke länsstyrelsen rätt att för tillsynen infordra upplysningar från innehavaren eller brukaren av kameran. Inspektion av övervakningskamera som är anbringad så att den kan riktas mot allmän plats kan antagas ofta kunna ske utan tillgång till enskilt område. I de fall när detta inte är möjligt bör länsstyrelsen få tillträde till lokal eller annan plats där övervakningskamera är anbringad.

För att länsstyrelsen skall äga påfordra tillträde till lokal eller annan plats eller infordra upplysningar enligt bestämmelsens andra stycke fordras att sådan apparatur som enligt 1 § har betecknats som övervakningskamera är anbringad. Någon mera långtgående rätt till undersökning tillkommer inte länsstyrelsen. Om t. ex. någon inte vidgår att han har övervakningskamera eller påstår att viss apparatur inte är att anse som övervakningskamera får därför utredningen om brott i förekommande fall ske genom polismyndighetens försorg. Har någon emellertid övervakningskamera anbringad och förekommer anledning att den är tillståndspliktig, äger länsstyrelsen enligt 11 § förelägga vite vid underlåtenhet att lämna tillträde till lokal eller att tillhandahålla upplysning för tillsynen. Utdömmande av vitet ankommer på domstol. Härifrån anses ligga tillräckliga garantier för att rättssäkerhetsintresset inte blir eftersatt genom den tillsynsrätt som enligt paragrafen har tillagts länsstyrelsen.

10 och 11 §§

Skall regleringen erbjuda den enskilde ett godtagbart rättsskydd fordras sanktionering av de bestämmelser som innebär förbud eller åläggande för den som innehar eller brukar övervakningskamera. Förbudet enligt 3 § att bruka övervakningskamera om inte upplysning lämnas om övervakningen bör sanktioneras med straff. Straff bör också följa på överträdelse av förbudet enligt 4 § att utan tillstånd att bruka övervakningskamera ha den anbringad så att allmän plats kan övervakas. Likaså bör föreskrifter som meddelats enligt 7 § eller 8 § första stycket sanktioneras med straff. Däremot är det lämpligare att länsstyrelsen kan ingripa med vitesföreläggande när det behövs för att förmå innehavare eller brukare av övervakningskamera att medverka enligt 9 § vid länsstyrelsens tillsyn. De fall när straff kan följa har förts samman i 10 § medan 11 § behandlar vitesföreläggande.

Vid tillämpning av 10 § kan vissa konkurrensfrågor uppkomma. Enligt 3 § får övervakningskamera ej brukas med mindre upplysning därom

lämnas genom anslag eller på annat sätt. Avser övervakningen allmän plats skall länsstyrelsen enligt 7 § föreskriva hur allmänheten skall upplysas om övervakningen. 10 § sanktionerar både 3 § och de föreskrifter som meddelats enligt 7 §. Om någon efter tillstånd övervakar allmän plats utan att ha fullgjort upplysningsskyldigheten föreligger givetvis endast ett brott. Har upplysning inte alls lämnats utgör bruket av apparaturen brott mot 3 §. Eljest faller det sig naturligare att betrakta underlåtenheten som brott mot 7 §. Av allmänna regler följer att ansvar enligt 3 § inte kan ifrågakomma när föreskrifter som länsstyrelsen har meddelat om upplysning till allmänheten har följts även om informationsåtgärderna från de synpunkter som uppstår 3 § kan anses otillräckliga. Har någon utan erforderligt tillstånd övervakningskamera anbringad så att den kan riktas mot allmän plats föreligger brott mot 4 §. Brukas dessutom kamera utan att upplysning lämnas om övervakningen föreligger därutöver brott mot 3 §.

För straffbarhet enligt 10 § fordras att gärningen sker uppsåtligen eller av oaktsamhet. Straffet har bestämts till böter.

Övergångsbestämmelser

Övervakningskamera som redan finns i bruk vid lagens ikraftträdande bör också omfattas av lagförslaget bestämmelser. För övervakningskamera, som vid ikraftträdandet är anbringad så att den kan riktas mot plats som avses i 4 § och därför inte utan tillståndsprövning enligt de följande bestämmelserna får vara uppsatt, är det emellertid lämpligt med vissa övergångsbestämmelser. Sådana fordras för att tillståndsprövningen skall kunna ske smidigt och apparaturen kunna utnyttjas till dess att tillståndsfrågan har kunnat slutligt bedömas. I övergångsbestämmelser föreskrivs därför att apparatur som nu sagts får brukas utan hinder av 3 och 4 §§ om tillstånd sökts inom en månad från lagens ikraftträdande. Rätten att bruka apparaturen, som i sig innefattar rätt att ha den anbringad, gäller till dess ansökan om tillstånd slutligt prövas.

Särskilt yttrande

av herr Åkerlund

Syftet med förevarande utredning är att öka skyddet för den personliga integriteten i legitima situationer. Kommittén har därvid haft att göra avvägningar mellan motstående intressen. Bruket av ett modernt, tekniskt hjälpmedel såsom TV för information och för övervakning har avvägts så, att informationsintresset bedömts positivt, medan övervakningsintresset betraktats annorlunda och föreslagits bli lagt under kontroll genom en särskild lag om TV-övervakning. Den geografiska avgränsning, som görs av övervakningsområde, beaktar enligt min mening dock inte i tillräcklig grad de legitima intressen, som enskilda fastighetsägare kan ha att övervaka sina områden med moderna tekniska hjälpmedel.

Uttunningen av befolkningen på landsbygden har skapat växande svårigheter att övervaka skog och mark, enskilda vägar, vatten och luft. Kommittén har i viss mån velat beakta detta, t. ex. för brandskyddet i skogarna, genom att särskilt nämna, att i allmänhet icke frekventerad skog och mark bör kunna få övervakas med TV. Enligt min mening förtjänar emellertid även de brottsbekämpande och miljövårdande synpunkterna beaktande, t. ex. när det gäller olaga jakt i markerna, s. k. tjuvslakt, olaga ved- och timmertäkt etc. Samma synpunkter bör gälla för enskilda fiskevatten mot olaga fiske och olaga sjöfågelsjakt. Allmänna miljövårdsskäl talar därutöver för att integritetsskyddet mot TV-övervakning begränsas till att avse sådana områden, som otvetydigt är upplåtna för allmänheten. Därmed vinnes ökad klarhet åt lagtextens fjärde paragraf. Jag förordar emellertid skyldighet att informera allmänheten genom anslag eller på annat sätt, att visst enskilt område är TV-övervakat.

Kronologisk förteckning

1. Orter i regional samverkan. A.
2. Ortsbundna levnadsvillkor. A.
3. Produktionskostnader och regionala produktionssystem. A.
4. Regionala prognoser i planeringens tjänst. A.
5. Boken Litteraturutredningens huvudbetänkande. U.
6. Förenklad konkurs m. m. Ju.
7. Barn- och ungdomsvård. S.
8. Rätttegången i arbetsstvister. A.
9. Samhälle och trossamfund. Sammanställning av remissyttranden över betänkanden av 1968 års beredning om stat och kyrka. U.
10. Data och näringspolitik. I.
11. Svensk industri. Delrapport 1. I.
12. Svensk industri. Delrapport 2. I.
13. Svensk industri. Delrapport 3. I.
14. Svensk industri. Delrapport 4. I.
15. Sänkt pensionsålder m. m. S.
16. Neutral bostadsbeskattnig. Fi.
17. Solidarisk bostadspolitik. B.
18. Solidarisk bostadspolitik. Bilagor. B.
19. Högskoleutbildning. Läkarutbildning för sjuksköterskor. U.
20. Förslag till skatteomläggning m. m. Fi.
21. Markanvändning och byggande. B.
22. Vattenkraft och miljö. B.
23. Reklam V. Information i reklamen. U.
24. Förslag till hamnlag. K.
25. Fri sterilisering. Ju.
26. Motorredskap. K.
27. Mindre brott. Ju.
28. Rättelag. Ju.
29. Att utvärdera arbetsmarknadspolitik. A.
30. Jordbruk i samverkan. Jo.
31. Unga lagöverträdare V. Ju.
32. Solidarisk bostadspolitik. Följdfrågor B.
33. Att översätta Gamla testamentet. U.
34. Grafisk industri i omvandling. I.
35. Spridning av kemiska medel. Jo.
36. Skolan, staten och kommunerna. U.
37. Mut- och bestickningsansvaret. Ju.
38. FFV. Förenade fabriksverken. I.
39. Socialvården. Mål och medel. S.
40. Socialvården. Mål och medel. Sammanfattning. S.
41. Statsbidrag till kommunal färdtjänst, hemhjälp och familjedaghemverksamhet. Fi.
42. Barns fritid. S.
43. Utställningar. U.
44. Effekter av förpackningsavgiften. Jo.
45. Samordnad traktamentsbeskattnig. Fi.
46. Befordringsförfarandet inom krigsmakten. Fö.
47. Installationssektorn. I.
48. Installationssektorn. Bilagor. I.
49. Bevisåkringslag för skatte- och avgiftsprocessen. Fi.
50. Information och medverkan i kommunal planering. Rapport. Kn.
51. Utbildning i förvaltning inom försvaret. Del 1. Fö.
52. Utbildning i förvaltning inom försvaret. Del 2. Fö.
53. Skolans arbetsmiljö. U.
54. Vidgad vuxenutbildning. U.
55. Utsökningsrätt XIII. Ju.
56. Närförläggning av kärnkraftverk. I.
57. Lägenhetsreserv. B.
58. Skolans arbetsmiljö. Bilagor. U.
59. Sexual- och samlevnadsundervisning. U.
60. Trafikbuller. Del 1. Vågtrafikbuller. K.
61. Trafikbuller. Bilagedel. K.
62. Studiestöd åt vuxna. U.
63. Internationellt patentsamarbete 1. H.
64. Energi 1985, 2000. I.
65. Energi 1985, 2000. Bilaga. I.
66. Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Band 1. Gudstjänstordning m. m. U.
67. Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Bilaga 1. Gudstjänst i dag. Liturgiska utvecklingslinjer. U.
68. Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Bilaga 2. Den liturgiska försöksverksamheten 1969–1972. U.
69. Invandrarutredningen 3. Invandrarna och minoriteterna. A.
70. Invandrarutredningen 4. Bilagor. A.
71. Om behörighet och antagning till högskolan. U.
72. Energiforskning. Program för forskning och utveckling. I.
73. Energiforskning. Expertmaterial utarbetat på uppdrag av Energiprogramkommittén. Avdelning A. Utvinning av energiråvaror och industriell energiproduktion. I.
74. Energiforskning. Expertmaterial utarbetat på uppdrag av Energiprogramkommittén. Avdelning B. Näringslivets energianvändning. I.
75. Energiforskning. Expertmaterial utarbetat på uppdrag av Energiprogramkommittén. Avdelning C. Transporter och samfärdsel. I.
76. Energiforskning. Expertmaterial utarbetat på uppdrag av Energiprogramkommittén. Avdelning D. Lokalkomfort och hushåll. I.
77. Värme försörjning enligt värmeplan. Ju.
78. Stållindustrins framtida utveckling. I.
79. Utbildning för arbete. A.
80. Jaktmarker. Jo.
81. Jaktmarker. Bilagor. Jo.
82. Samverkan för regional utveckling. A.
83. Generalklausul i förmögenhetsrätten. Ju.
84. Stat och kommun i samverkan. Kn.
85. Fotografering och integritet. Ju.

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Förenklad konkurs m. m. [6]
 Fri sterilisering. [25]
 Mindre brott. [27]
 Rättelag. [28]
 Unga lagöverträdare V. [31]
 Mut- och bestickningsansvaret. [37]
 Utsökningsrätt XIII. [55]
 Värmeförsörjning enligt värmeplan. [77]
 Generalklausul i förmögenhetsrätten. [83]
 Fotografering och integritet. [85]

Försvardepartementet

Befordringsförfarandet inom krigsmakten. [46]
 Krigsmaktens förvaltningsutbildningsutredning. 1. Utbildning i förvaltning inom försvaret. Del 1. [51]
 2. Utbildning i förvaltning inom försvaret. Del 2. [52]

Socialdepartementet

Barn- och ungdomsvård. [7]
 Sänkt pensionsålder m. m. [15]
 Socialutredningen. 1. Socialvården. Mål och medel. [39]
 2. Socialvården. Mål och medel. Sammanfattning. [40]
 Barns fritid. [42]

Kommunikationsdepartementet

Förslag till hamnlag. [24]
 Motorredskap. [26]
 Trafikbulerutredningen. 1. Trafikbuler. Del 1. Vägtrafikbuler. [60]
 2. Trafikbuler. Bilagedel. [61]

Finansdepartementet

Neutral bostadsbeskattning. [16]
 Förslag till skatteomläggning m. m. [20]
 Statsbidrag till kommunal färdtjänst, hemhjälp och familjedaghemverksamhet. [41]
 Samordnad traktamentsbeskattning. [45]
 Bevissäkringslag för skatte- och avgiftsprocessen. [49]

Utbildningsdepartementet

Boken. Litteraturutredningens huvudbetänkande. [5]
 Samhälle och trossamfund. Sammanställning av remissyttranden över betänkan den av 1968 års beredning om stat och kyrka. [9]
 Högskoleutbildning. Läkarutbildning för sjuksköterskor. [19]
 Reklam V. Information i reklamen. [23]
 Att översätta Gamla testamentet. [33]
 Skolan, staten och kommunerna. [36]
 Utställningar. [43]
 Skolans inre arbete. 1. Skolans arbetsmiljö. [53]
 2. Skolans arbetsmiljö. Bilagor. [58]
 Vidgad vuxenutbildning. [54]
 Sexual- och samlevnadsundervisning. [59]
 Studiestöd åt vuxna. [62]
 1968 års kyrkohandboks-kommitté. 1. Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Band 1. Gudstjänstordning m. m. [66]
 2. Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Bilaga 1. Gudstjänst i dag. Liturgiska utvecklingslinjer. [67]
 3. Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Bilaga 2. Den liturgiska försöksverksamheten 1969-1972. [68]
 Örn behörighet och antagning till högskolan. [71]

Jordbruksdepartementet

Jordbruk i samverkan. [30]
 Spridning av kemiska medel. [35]
 Effekter av förpackningsavgiften. [44]
 Jaktmarksutredningen. 1. Jaktmarker. [80]
 2. Jaktmarker. Bilagor. [81]

Handelsdepartementet

Internationellt patentsamarbete I. [63]

Arbetsmarknadsdepartementet

Expertgruppen för regional utredningsverksamhet. 1. Orter i regional samverkan. [1]
 2. Ortsbundna levnadsvillkor. [2]
 3. Produktionskostnader och regionala produktionsystem. [3]
 4. Regionala prognoser i planerings-tjänst. [4]
 Rättegången i arbetstvister. [8]
 Att utvärdera arbetsmarknadspolitik. [29]
 Invandrarutredningen. 1. Invandrarutredningen 3. Invandrarna och minoriteterna. [69]
 2. Invandrarutredningen 4. Bilagor. [70]
 Utbildning för arbete. [79]
 Samverkan för regional utveckling. [82]

Bostadsdepartementet

Boende- och bostadsfinansieringsutredningarna. 1. Solidarisk bostadspolitik. [17]
 2. Solidarisk bostadspolitik. Bilagor. [18]
 3. Solidarisk bostadspolitik. Följdfrågor. [32]
 4. Lägenhetsreserv. [57]
 Markanvändning och byggnad. [21]
 Vattenkraft och miljö. [22]

Industridepartementet

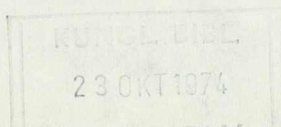
Data och näringspolitik. [10]
 Industristrukturutredningen. 1. Svensk industri. Delrapport 1. [11]
 2. Svensk industri. Delrapport 2. [12]
 3. Svensk industri. Delrapport 3. [13]
 4. Svensk industri. Delrapport 4. [14]
 Grafisk industri i omvandling. [34]
 FFV. Förenade fabriksverken. [38]
 Installationsbranschutredningen. 1. Installationssektorn. [47]
 2. Installationssektorn. Bilagor. [48]
 Närförläggande av kärnkraftverk. [56]
 Energi- och prognosutredningen. 1. Energi 1985, 2000. [64]
 2. Energi 1985, 2000. Bilaga. [65]
 Energi-programkommittén. 1. Energiforskning. Program för forskning och utveckling. [72]
 2. Energiforskning. Expertmaterial utarbetat på uppdrag av Energi-programkommittén. Avdelning A. Utvinning av energiråvaror och industriell energiproduktion. [73]
 3. Energiforskning. Expertmaterial utarbetat på uppdrag av Energi-programkommittén. Avdelning B. Näringslivets energianvändning. [74]
 4. Energiforskning. Expertmaterial utarbetat på uppdrag av Energi-programkommittén. Avdelning C. Transporter och samfärdsl. [75]
 5. Energiforskning. Expertmaterial utarbetat på uppdrag av Energi-programkommittén. Avdelning D. Lokalkomfort och hushåll. [76]
 Stålindustrins framtida utveckling. [78]

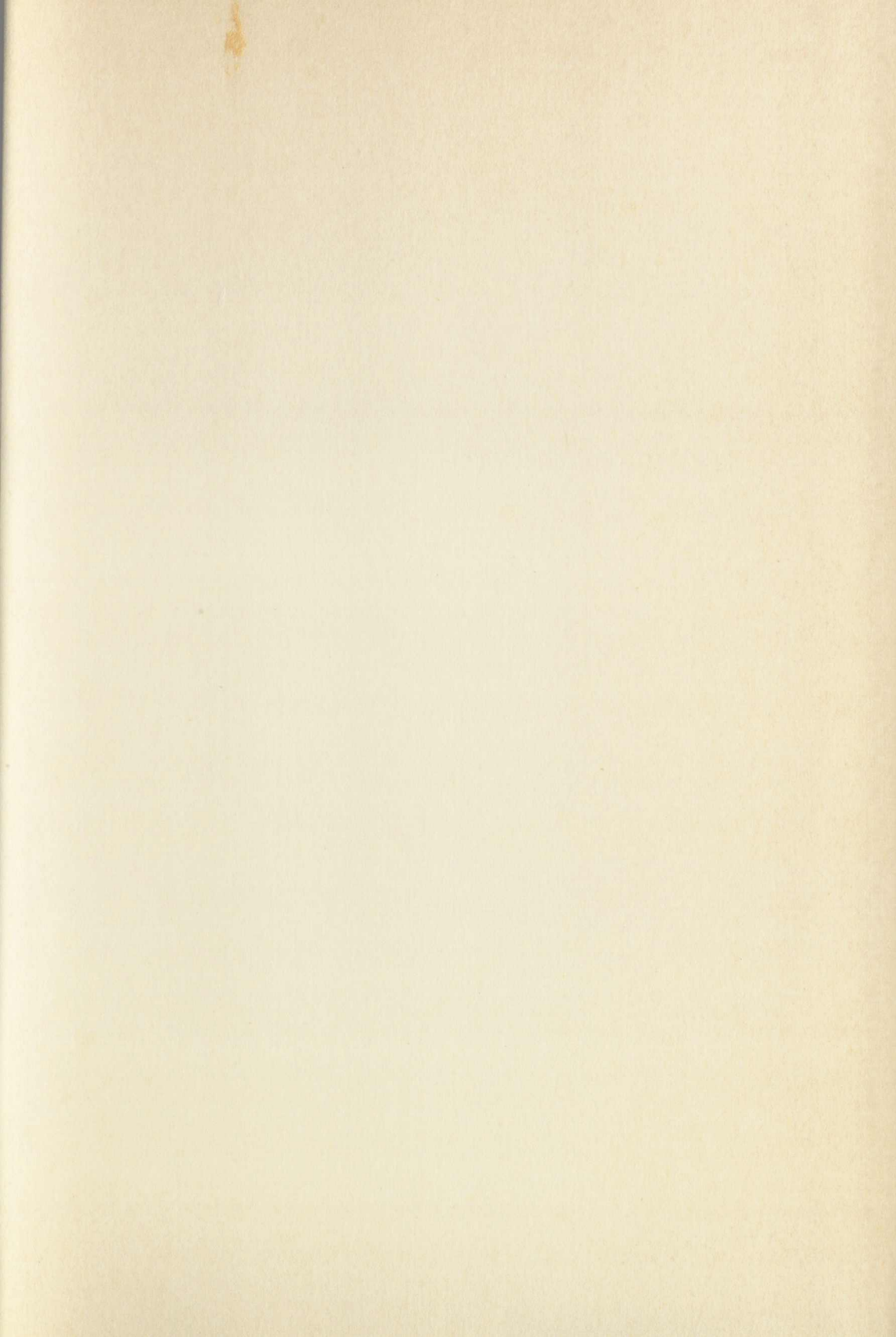
Kommundepartementet

Information och medverkan i kommunal planering. Rapport. [50]
 Stat och kommun i samverkan. [84]

Kronologisk förteckning

1. Sverigefinnarna och deras organisationer
2. Naturorienterande ämnen i grundskolan i Norden, årskurserna 1—6
3. Förslag till Nordisk tentamensgyldighet
4. Grundskolan i Norden
5. Specialundervisning i Norden
6. Færøyene i Norden
7. Höyere utdanning av sykepleiere
8. Äldres integration i samhället
9. Kontrollpolitik och narkotika

LiberFörlag
Allmänna Förlaget

LIBERFÖRLAG
23 OKT 1974

ISBN 91-38-02065-3